

Tweede Kamer, Energiesysteem

VERSLAG VAN EEN NOTAOVERLEG

Concept

De vaste commissie voor Klimaat en Groene Groei heeft op 26 oktober 2026 overleg gevoerd met de heer De Bat, staatssecretaris van Klimaat en Groene Groei, en mevrouw Van Veldhoven-van der Meer, minister van Klimaat en Groene Groei, over:

- **de brief van de minister van Klimaat en Groene Groei d.d. 15 september 2026 inzake prinsjesdagbrief Klimaat en Energie (32813, nr. 1576);**
- **de brief van de minister van Klimaat en Groene Groei d.d. 21 oktober 2026 inzake beantwoording vragen commissie over het Nationaal Plan Energiesysteem Actualisatie 2026 (bijlage bij prinsjesdagbrief Klimaat en Energie) (Kamerstuk 32813, nr. 1576) (2026Z22742);**
- **de brief van de staatssecretaris van Klimaat en Groene Groei d.d. 9 juli 2026 inzake voortgang directie Realisatie Energietransitie (29023, nr. 721);**
- **de brief van de minister van Klimaat en Groene Groei d.d. 15 september 2026 inzake kabinetsreactie op rapport Autonoom en veilig (29023, nr. 725);**
- **de brief van de minister van Klimaat en Groene Groei d.d. 21 oktober 2026 inzake aannames en werkwijze Nationaal Plan Energiesysteem (29023, nr. 736).**

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Klimaat en Groene Groei,
Zwinkels

De griffier van de vaste commissie voor Klimaat en Groene Groei,
Nava

Voorzitter: Zwinkels

Griffier: Nava

Aanwezig zijn acht leden der Kamer, te weten: Van den Berg, Grinwis, Jumelet, Klos, Kops, Müller, Van Oosterhout en Zwinkels,

en de heer De Bat, staatssecretaris van Klimaat en Groene Groei, en mevrouw Van Veldhoven-van der Meer, minister van Klimaat en Groene Groei.

Aanvang 10.05 uur.

De voorzitter:

Een hele goede morgen, allemaal. Van harte welkom bij de vaste Kamercommissie voor Klimaat en Groene Groei. Een bijzonder welkom aan beide bewindspersonen, namelijk de minister en de staatssecretaris, en aan de Kamerleden, de mensen op de tribune en uiteraard iedereen die kijkt. We hebben vandaag het notaoverleg Energiesysteem op de

agenda. Het is vergelijkbaar met een commissiedebat, maar zal af en toe net even anders zijn. We gaan er met elkaar een goed overleg van maken vandaag.

De spreektijden zijn aan de voorkant doorgegeven aan de Kamerleden. Die verschillen naar grootte van de fractie. Mogelijkerwijs schuiven er straks nog andere woordvoerders aan. Dat gaan we zien. Ik stel voor dat we op dit moment de interrupties begrenzen op in totaal zeven stuks in de eerste termijn. Die kunt u dan zelf verdelen richting de collega's, dan wel de bewindspersonen in de beantwoording. Daarna hebben we dan genoeg tijd voor de tweede termijn. We hebben niet vaak een notaoverleg, dus we zullen proberen om de administratie goed bij te houden, en af en toe wat coulant te zijn richting u als Kamerleden. Laten we allemaal onze verantwoordelijkheid pakken om er toch wat voortvarend doorheen te gaan.

Ik kijk rond om te zien of daar nog vragen of andere mededelingen over zijn. Dat is niet het geval, ook niet vanuit het kabinet. Dan gaan we met elkaar beginnen. Ik begin met mevrouw Van Oosterhout voor haar inbreng in de eerste termijn. Het woord is aan u.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Dank u wel, voorzitter. Bijna wekelijks hebben we het hier in de Klimaatcommissie over de gevolgen van klimaatverandering en de geopolitiek op ons energiesysteem. Kijk alleen al naar wat er dit jaar is gebeurd: de Straat van Hormuz ging dicht en onze importkosten voor fossiel zijn bijna verdubbeld. Daarom had ik hoge verwachtingen van de actualisatie van het Nationaal Plan Energiesysteem: hét moment om te gaan versnellen en onze energieonafhankelijkheid te vergroten. Helaas is het tegenovergestelde waar. Dit NPE is meer een samenvatting dan een plan. Een plan zonder keuzes is een keuze voor fossiel. Fossiele bedrijven als Shell en Exxon worden ontzien, huishoudens betalen de rekening en koplopers staan in de wachtkamer.

Ik wil graag beginnen met de ambitie. Duurzame energie bespaart ons dit jaar al 8 miljard aan fossiele import. Toch worden de doelen naar beneden bijgesteld. De ambitie van CO₂-vrije stroom in 2035 is losgelaten, die van wind op zee gaat van 35 gigawatt in 2035 naar 30 gigawatt in 2020 en die van collectieve warmte gaat van 500.000 naar 200.000 woningen. Het kabinet noemt dit "in lijn met het klimaatdoel", maar schrijft ook dat er meer nodig is. Welke doelen zijn formeel dan losgelaten en wat betekent dat voor de wettelijke klimaatdoelen? Waarom stelt de minister de doelen bij in plaats van dat er maatregelen genomen worden zodat we de doelen halen?

Voorzitter. Mijn fractie is niet de enige die dit zit. De Kamer vroeg TNO en hoogleraar Reyer Gerlagh om het NPE te toetsen. Gerlagh is helder: de stap van analyse naar uitvoering is niet overtuigend. Het is volgens hem vooral een visie over hoe het eruit kan zien, en gaat niet over hoe we er komen. TNO stelt dat vertraging niet automatisch mag leiden tot verlaging van ambities, want anders wordt het NPE eerder volgend dan sturend. Volgens mij is dat wel precies wat hier gebeurt. Ziet de minister dit ook? Welke keuzes maakt zij en waar stuurt zij op? TNO adviseert een uitvoeringsagenda met per schakel wie verantwoordelijk is, welke besluiten er nodig zijn, hoe het betaald wordt en vooraf vastgelegde criteria voor wanneer de minister moet bijsturen. Neemt de minister dit advies over?

Voorzitter. Weerbaarheid noemt dit kabinet een "kernbelang", maar dit plan bereidt Nederland voor op een wereld die niet meer bestaat. Kijk naar de gasprij. Het

Planbureau rekent met een gasprijs die daalt naar €0,22 per kuub in 2040, ruim onder het niveau van vandaag. Die raming is gemaakt vóór Hormuz. Mijn vraag aan de minister is: met welke gasprijs rekent het NPE en wat betekent een structureel hogere gasprijs voor de kosten van dit plan en voor de rekening van huishoudens? Denkt de minister echt dat de energiewereld de komende jaren afkoelt? Zo niet, wat moet er dan anders aan het NPE?

De minister kiest met de actualisatie van het NPE voor vraag en aanbod in balans. Dat is begrijpelijk, want de afgelopen jaren hebben we gezien dat aanbod, bijvoorbeeld van wind op zee, stagneert doordat de vraag achterblijft. Maar waar stuurt de minister dan op als het om de vraag gaat? De Kamer nam onze motie voor een Noordzeepact aan. De minister zou er voor Prinsjesdag op terugkomen, maar er is niks gekomen. Wanneer sluit de minister een pact dat windparken, netbeheerders en industrie aan elkaar verbindt? Goede afspraken tussen alle betrokken partijen zorgen voor duidelijkheid voor iedereen.

Dan energiebesparing. In het NPE van 2023 was het nog een hoofdkeuze, maar nu niet meer, terwijl we toch met z'n allen inzien hoe belangrijk energie-efficiëntie is. De goedkoopste en snelste energie is de energie die je niet gebruikt. Met het vorige NPE zou er een nationaal programma voor energiebesparing komen, maar dat programma lijkt een stille dood te zijn gestorven. Waarom? Wat doet zij naast de energiebesparingsplicht nog meer om energie-efficiëntie aan te moedigen? Maakt de minister energiebesparing en slim energiegebruik onderdeel van het voorjaarspakket? Hoe kijkt zij naar datacenters in relatie tot netcongestie en energiebesparing?

Dan fossiel. Nederland gaat naar COP31 met een routekaart om van fossiel af te komen, zonder afbouwdoel en zonder einddatum. Dat gebeurt terwijl het kabinet op de top in Colombia nog onderschreef dat we van fossiel af moeten. In 2040 is nog 40% van ons energieaanbod fossiel, aldus het NPE. Intussen boort dit kabinet nog altijd nieuwe gasvelden aan. Ik vind het eerlijk gezegd nogal gênant om naar buiten toe te doen alsof we grootse plannen hebben, terwijl de minister als puntje bij paaltje komt zelf geen echte stappen durft te zetten. Is de minister bereid om concrete einddata per fossiele brandstof op te nemen in het NPE?

Het is duidelijk dat dit kabinet vasthoudt aan fossiel. Dit is het scherpst te zien in de industrie. In de raffinagevisie van het kabinet kan in 2050 zelfs nog tot 80% van de grondstoffen fossiel zijn, terwijl het NPE uitgaat van een fossielvrije chemie. Hoe rijmt de minister dat? In het maatwerktraject met Tata wordt afgesproken dat de productiecapaciteit met 19% afneemt. Die productiereductie is genoeg voor bijna de helft van de uitstootreductie in het eerste deel in fase 1. In het NPE wordt rekening gehouden met een gelijkblijvende staalproductie richting 2040. Hoe kan dat?

Dan mijn volgende punt: wie betaalt de rekening? De nettarieven voor huishoudens verdrievoudigen tot 2040. Volgend jaar is het al +20%. Het kabinet waarschuwt zelf voor een negatieve spiraal van onderbenutte netten en stijgende tarieven. TNO bevestigt dat. Hogere tarieven ontmoedigen elektrificatie, waardoor de vraag verder achterblijft. Volgens TNO maakt het NPE onvoldoende inzichtelijk wat energieprijzen en nettarieven doen met de overstap van huishoudens. Wat is het antwoord van de minister op die negatieve spiraal?

Dan, over duur gesproken: kernenergie. Kerncentrales krijgen een blanco cheque, terwijl de locatiestudies laten zien hoe lastig het is om überhaupt een geschikte plek te vinden en er lokaal veel weerstand is. Toch rekent het NPE met twee nieuwe kerncentrales rond 2040 en 7 gigawatt kernenergie in 2050. Erkent de staatssecretaris dat dit onrealistisch is? Hoogleraar Gerlagh zegt het ook: kernenergie levert op korte termijn geen bijdrage en de bouwkosten lopen altijd ver boven de ramingen. Bovendien drukken gesubsidieerde kerncentrales andere duurzame opwek uit de markt. Erkent de staatssecretaris dat de ambitie van het NPE duur, inefficiënt en onhaalbaar is? En waarom gaat hij door op deze heilloze weg?

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Ik zie één interruptie, van mevrouw Müller.

Mevrouw **Müller** (VVD):

Ik herken het verhaal van mevrouw Van Oosterhout uit eerdere betogen van haar. Tegelijkertijd verbaast het me toch ook wel. Het NPE blijft in mijn ogen nog ontzettend ambitieus als het aankomt op elektrificeren. Denk aan een verdubbeling van de vraag in dertien jaar tijd. Mevrouw Van Oosterhout vraagt eigenlijk nog steeds om meer, maar ik zou haar toch ook willen uitdagen om na te denken over de uitvoeringsproblematiek die erbij komt kijken. Denk aan netcongestie, stijgende nettarieven en mega-investeringen die gedaan worden in het net. Heeft zij die uitvoeringsproblematiek ook scherp voor ogen?

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Ja, absoluut. Maar we zien in dit NPE dat alle ambities die er waren, eigenlijk worden losgelaten of naar beneden worden bijgesteld. TNO stelt ook heel duidelijk dat vertraging niet mag leiden tot het verlagen van die ambities. Daarom is het wel heel belangrijk om die stip op de horizon te hebben, zodat we duidelijk weten waar we naartoe willen.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan gaan we naar de volgende spreker, en dat is de heer Van den Berg. Gaat uw gang.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Dank u wel, voorzitter. Het kabinet weet hoe JA21 aankijkt tegen verduurzaming en de rol van kernenergie daarin, maar vandaag maak ik mij zorgen over de besluiten die nu voorliggen en over de keuzes die het kabinet voor zich uitschuift. Dit NPE kijkt tientallen jaren vooruit. Dan moeten we er ook voor zorgen dat besluiten van vandaag ons over twintig jaar niet in de problemen brengen. Neem onze gasopslagen. Als we bij een volgende gascrisis ontdekken dat we gasopslag Norg of Grijpskerk toch nodig hadden, zijn we te laat. Dan krijgen we die opslag ook niet even terug. Daarom wil ik weten waarop Nederland kan terugvallen als het tegenzit.

Het kabinet rekent op minder gasverbruik, maar een lager verbruik betekent nog niet dat je minder capaciteit nodig hebt op de moeilijkste dag van het jaar. Als het langdurig koud is en het weinig waait, moeten gascentrales bijspringen. Huishoudens hebben dan ook meer gas nodig. Als er tegelijkertijd een belangrijke aanvoerroute uitvalt, moet je dat

kunnen opvangen. Een voorraad is pas bruikbaar als je op een koude dag ook genoeg gas uit de opslag kunt halen en bij de afnemers kunt krijgen. Die leveringscapaciteit moet je dus behouden. Bovendien kan de overstap naar andere energiebronnen vertragen. Kijk naar netcongestie. Een bedrijf dat voor elektrificatie op een noodzakelijke zwaardere aansluiting wacht, heeft dat gas in de tussentijd nog nodig. Daar moet je vooraf rekening mee houden.

Voorzitter. Juist onze eigen productie neemt af. Volgens het kabinet is die nu nog gelijk aan ongeveer 30% van de Nederlandse gasvraag. In 2040 is dat naar verwachting 13%. Dan worden we afhankelijker van aanvoer uit het buitenland. Juist dan moet Nederland voldoende gas achter de hand houden. Ik vind de reactie op Autonoom en veilig dan ook moeilijk te volgen. Het kabinet wijst het advies af om de ontmanteling in Groningen te pauzeren en zegt dat de leveringszekerheid op andere manieren wordt gewaarborgd, onder andere met voldoende gevulde gasopslagen. Maar intussen ligt er een plan van de NAM om uit de gasopslag in Norg te gaan winnen. Dat betekent de facto een sluiting van Norg. Daarover moet uiterlijk 31 december een besluit liggen. Ik wil het volgende van de minister weten: als u op gasopslagen wijst als alternatief voor Groningen, is het behoud van Norg of bijvoorbeeld Grijskerk dan ook uw uitgangspunt bij dat besluit?

Ik wil voorkomen dat we in een paar jaar opnieuw capaciteit opgeven die we bij een tegenslag nog nodig zullen hebben. Bij het verlies van Norg raken we voorraadruimte en dagelijkse leveringscapaciteit kwijt. Het rapport vraagt ook om centrales in een mottenballenconstructie te overwegen. Welke voorzieningen houdt het kabinet achter de hand en met welke brandstof?

De minister wijst op het positieve oordeel van de Gasunie over 2027 en 2028 — dat heb ik gelezen — maar mijn zorg gaat verder dan alleen de winter. Met het NPE moeten we bepalen welke bescherming Nederland ook in 2040 nog nodig heeft. Norg en Grijskerk bieden zekerheid voor de komende jaren. Dat geeft ons de tijd om langjarig behoud te regelen. Die gelegenheid moeten we echt pakken. Ik vraag de minister daarom om afspraken te maken waardoor Norg en Grijskerk beschikbaar blijven, ook als de markt onvoldoende contracteert. Laat op korte termijn zien hoe dat geregeld kan worden en ga in ieder geval het gesprek aan.

Van de staatssecretaris wil ik weten hoe hij bij de besluiten over Norg voorkomt dat er opslagcapaciteit verloren gaat die we nu nog nodig hebben. Ik verwacht dat beide bewindspersonen daar samen uit kunnen komen. Natuurlijk kost behoud geld. Die rekening moeten we als Kamer beoordelen. Ik wil weten wat voor bescherming we daarvoor krijgen. Het gaat om de vraag: hoelang kunnen we bedrijven bij een verstoring blijven beleveren voordat hun productie moet worden stilgelegd? Dat moet simpelweg een bewuste keuze zijn, met een passende gasreserve. Kortom, ik wil later niet hoeven uitleggen dat we gasvoorzieningen hebben opgegeven terwijl de vervanging nog onzeker was. De mensen die dan zonder energie zitten, hebben niets aan de verwachting die wij hier vandaag hebben. Leg in het NPE vast welke gasvoorzieningen beschikbaar moeten blijven in de komende decennia en onder welke voorwaarden afbouw verantwoord is. Zorg dat er aantoonbare vervanging is, voordat we afscheid nemen van wat we nu nog nodig hebben.

Voorzitter. Nogmaals, houd de gasopslag in Norg en Grijskerk open. Neem nu de besluiten die nodig zijn om Nederland voor twintig jaar zekerheid te bieden en voorkom

dat we over twintig jaar terugkijken naar dit moment en we weer een "hadden we maar"-moment hebben.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel voor uw inbreng. Er zijn geen interrupties. Ik wil de heer Grinwis nog welkom heten. Ik wil hem meegeven dat elke fractie in de eerste termijn zeven interrupties mag plegen. Die kunt u zelf naar eigen inzicht verdelen over de bewindspersonen dan wel uw collega's. We gaan door met de inbreng van de heer Kops. Het woord is aan u.

De heer Kops (PVV):

Dank u wel, voorzitter. We hebben vandaag een notaoverleg over ons energiesysteem. Althans, zo heet dit debat. Ik kan me zomaar voorstellen dat de mensen thuis momenteel helemaal niet zo bezig zijn met dat energiesysteem. Ik denk dat de mensen thuis vooral bezig zijn met de vraag: "Hoe kom ik de winter door? Kan ik de kachel nog wel aanzetten en, zo ja, kan ik dan de energierekening nog wel betalen?" Voor veel huishoudens is dat echt een bizar dilemma: je belandt in de financiële ellende — denk bijvoorbeeld aan torenhoge naheffingen bij te lage maandbedragen — of je zit letterlijk te koukleumen.

Voorzitter. Ruim 500.000 huishoudens leven in energiearmoede. Dat aantal is enorm en dan hebben we ook nog verborgen energiearmoede, mensen die uit angst voor een onbetaalbare energierekening bewust in de kou zitten. Weet de minister om hoeveel huishoudens het eigenlijk gaat? Is dat inzichtelijk? Energieleveranciers zien dat die groep hoe dan ook aan het groeien is. Bijna 70% van hun klanten is van plan om het stookgedrag aan te passen en een op de vier wil de kachel zelfs helemaal niet meer aanzetten. Dat is toch niet normaal meer? Dat zou toch niet moeten kunnen? Want de gevolgen daarvan zijn enorm. Mensen zitten niet alleen in een koud huis. Techniek Nederland waarschuwt ervoor dat als de temperatuur binnen daalt onder de 15 graden, mensen ook in een te vochtig huis zitten, met condens op de muren en ramen, en met schimmel. We weten allemaal dat schimmel schadelijk is voor de gezondheid. De conclusie is: dringt het tot de minister door hoe ernstig dit allemaal is?

Voorzitter. Ik denk eerlijk gezegd dat het antwoord op die vraag nee is, want er wordt alleszins niets aan gedaan. De totale energierekening van huishoudens bestaat nu al voor meer dan de helft, 58%, uit belastingen en netkosten. De energiebelasting op gas is nu al ruim verdubbeld ten opzichte van 2019. Dan gaat er ook nog eens 21% btw over die hele energierekening, dus ook over de energiebelasting, en dat terwijl het hier om een basisbehoefte gaat. Volgens de laatste cijfers van Household Energy Price Index betalen de Nederlanders op Zweden na het meest van heel Europa aan gas. Het is ongekend.

Voorzitter. Die energiebelasting op gas gaat ook volgend jaar gewoon verder omhoog. Hoe kun je iets wat al zo enorm duur is nog zwaarder willen belasten? Waarom? Hoezo? Ook de netkosten stijgen gigantisch. Kortom, onderaan de streep gaan huishoudens fors nog meer voor energie betalen. Inmiddels, nu in oktober dus, is volgens Gaslicht.com een nieuw vast contract van één jaar gemiddeld al ruim €1.000 duurder dan begin dit jaar. Huishoudens die het allemaal niet meer kunnen opbrengen, worden linea recta doorverwezen naar het Noodfonds Energie, maar om voor dat fonds

in aanmerking te komen, moet minimaal 8% of 10% van het inkomen opgaan aan energie, de energiequote. Maar we hebben het er al vaak over gehad: huishoudens in verborgen energiearmoede, die de kachel überhaupt niet meer durven aanzetten en die daarmee niet aan die energiequote voldoen, krijgen geen tegemoetkoming. En die groep groeit dus, zoals ik al zei. Op 30 september jongstleden antwoordde de minister in het debat Voortgang klimaatbeleid: "We gaan met energieleveranciers in gesprek om te kijken of er op de een of andere manier toch nog mogelijkheden zijn om ook bij deze groep te komen." Dan is de vraag of dat inmiddels is gebeurd en of er een oplossing is gevonden. Graag een reactie.

Voorzitter. Netcongestie wordt "vooral veroorzaakt door de snelle toename van duurzaam opgewekte energie", aldus de minister. Als je dat dan erkent, waarom wordt daar dan niet naar gehandeld? Waarom gaat de minister dan onverminderd door op dezelfde weg — denk aan verplichte warmtepompen en meer windturbines — met alle gevolgen van dien?

Voorzitter. Het gaat maar door. De verplichte warmtepomp is namelijk terug van weggeweest. Per 2029 is bij vervanging van de cv-ketel minimaal een hybride warmtepomp verplicht. Waarom? Dat is — ik citeer — omdat "het huidige tempo waarop cv-ketels worden vervangen door warmtepompen te laag is om in 2050 alle gebouwen aardgasvrij te verwarmen". Misschien — dat is zomaar een gedachte, hoor — heeft dat ermee te maken dat mensen hier helemaal niet op zitten te wachten. Waar denkt u dat huishoudens die nu al amper tot niet kunnen rondkomen, duizenden euro's vandaan moeten toveren voor zo'n warmtepomp? Wat doet dit dan met netcongestie? De minister schrijft zelf immers: "Door de energietransitie neemt de elektrificatie toe en dit vraagt meer van het stroomnet." Nog meer dus, terwijl de problemen rond netcongestie al enorm zijn. Dat valt dan toch niet met elkaar te rijmen? Hoe cru is het eigenlijk dat uitgerekend die huishoudens met warmtepompen, die volledig geëlektrificeerd zijn, de komende jaren procentueel de grootste stijging van de nettarieven voor hun kiezen krijgen?

Voorzitter. Het gaat maar door. Over windturbines op zee lezen we dat het coalitieakkoord ambieert om een totaal van 40 gigawatt te realiseren. Voor dit doel is 60 miljard euro vrijgemaakt! Het staat er echt. Hoppa, met het allergrootste gemak, worden tientallen miljarden vrijgemaakt, maar een ietwat lagere energierekening kan er niet van af. Het is totaal verkeerd. Dat geldt ook voor windenergie op land. Al jaren wordt er door artsen geconcludeerd dat die dingen bij omwonenden kunnen leiden tot ernstige gezondheidsklachten, zoals slaapstoornissen, hoofdpijn, oorsuizen, hoge bloeddruk en hartslag, bronchitis en zelfs depressie. Het komt allemaal voor. Zo werden er afstanden van bijvoorbeeld 10 keer de masthoogte of zelfs 2 kilometer geadviseerd. Hoe kan de minister dan een afstandsnorm van slechts twee keer de tiphoogte willen invoeren? Zo komen die dingen praktisch bij mensen in de achtertuin. Zo worden mensen dan niet alleen letterlijk ziek van een te koud, schimmeland huis maar ook nog eens van die vreselijke windturbines. Wat doet die verdere uitrol van windenergie dan met netcongestie? Hoe tegenstrijdig is dat allemaal? Graag een reactie.

Voorzitter. Het gaat maar door, want als gevolg van al deze ellende vrezen de netbeheerders voor steeds meer stroomstoringen. Het aantal aansluitingen op een laagspanningsnet met een verhoogd storingsrisico stijgt naar verwachting van circa 400.000 in 2025 naar ongeveer 800.000 in 2035. Dat is echt gigantisch. En waar zullen

die stroomstoringen zich met name voordoen? Ik citeer: "In gebieden met een hoge adoptie van laadpalen, warmtepompen en zonnepanelen." Hoe cru is dat dan?

Voorzitter. Als je dat op je laat inwerken, is de conclusie: jarenlang is dus die energietransitie met oogkleppen op uitgerold, terwijl het net het allemaal niet aankan. Zo gaan we van duurzame energie naar geen energie. Jarenlang zijn huishoudens allerlei duurzaamheidspraatjes — elektrisch rijden, warmtepompen, zonnepanelen en wat dies meer zij — aangesmeerd, terwijl uitgerekend die huishoudens dus, zoals gezegd, ten eerste procentueel de grootste stijging van de nettarieven voor hun kiezen krijgen en ten tweede het hardst door stroomstoringen getroffen zullen worden. Tegenstrijdiger en hypocrieter ga je het echt niet krijgen. Daar heb je dan het energiesysteem van vandaag de dag, waar we het nu over hebben; het elektriciteitsnet staat zo'n beetje op instorten.

Voorzitter. Ik zei het al: hoe kom ik de winter door? Dat vragen heel veel mensen zich nu terecht af. Dus wat gaat de minister concreet doen, extra doen, om te voorkomen dat huishoudens al dan niet in energiearmoede, al dan niet verborgen, letterlijk in de kou komen te zitten; en, als dat het geval is, daar ook niet financieel aan onderdoor gaan?

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel voor uw inbreng. Ik was even bang dat u al in de eerste termijn door de tijd heen ging, maar dat is niet het geval.

De heer **Kops** (PVV):

Bijna.

De **voorzitter**:

Bijna. Daar komen we straks met elkaar over te spreken.

De heer Jumelet, aan u het woord voor uw inbreng, want ik zie dat er verder geen vragen meer zijn aan de heer Kops.

De heer **Jumelet** (CDA):

Dank u wel, voorzitter. "We nemen het mee in het NPE." Die woorden hebben we vaak gehoord in deze commissie. We debatteren regelmatig over bijvoorbeeld netcongestie, gasleveringszekerheid, betaalbare energie, groen gas, kernenergie, om maar wat te noemen. Dat zijn allemaal belangrijke onderwerpen, maar soms lijken het ook wel losse puzzelstukjes. De vraag is of al die stukjes wel in dezelfde puzzel passen en wat voor energiesysteem we daar dan mee bouwen. Uiteindelijk willen we immers een energiesysteem dat betrouwbaar, betaalbaar en weerbaar is. Het NPE helpt ons bij het leggen van de puzzel en geeft richting, maar, zoals gezegd, is het geen blauwdruk. Weten waar je naartoe wilt, betekent nog niet dat je er ook komt. Voor het CDA staan daarom drie vragen centraal: wat voor energiesysteem willen we, hoe komen we daar en wie staat daarvoor aan de lat?

Voorzitter. Het geactualiseerde NPE is een belangrijke stap vooruit ten opzichte van het NPE uit 2023, maar het geeft nog geen volledig antwoord op deze vragen. Om alvast één conclusie te trekken: we hebben een betere onderbouwing van de gekozen route en een serieuze vergelijking met de verschillende alternatieven nodig om uiteindelijk de

concrete keuzes te kunnen maken die nodig zijn om te komen tot het energiesysteem van de toekomst. Ik zal daar vandaag een motie over indienen.

Voorzitter. Eerst de vraag "wat?" Het eindbeeld van het NPE is gebaseerd op een aantal aannames die soms wel en soms niet expliciet worden gemaakt. Die aannames zijn per definitie niet per se realistisch of onrealistisch, maar ze kennen in ieder geval veel onzekerheden. De uitvoering van dit NPE vraagt om enorme hoeveelheden duurzame energie, nieuwe infrastructuur, ruimte en investeringen, waarvan nog niet met zekerheid valt te zeggen dat die er ook daadwerkelijk komen. Het NPE maakt ook nog niet goed duidelijk welke combinatie van energie, industrie, import en infrastructuur voor Nederland de meeste maatschappelijke waarde oplevert tegen de laagste kosten. TNO waarschuwt dat nog onvoldoende is aangetoond dat de gekozen route uitvoerbaar, betaalbaar en betrouwbaar is. Dat is wel belangrijk, want een plan voor het energiesysteem van de toekomst moet meer zijn dan een gewenst eindbeeld. We moeten ook weten hoe we daar komen, wat het kost en hoe zeker we ervan kunnen zijn dat het ook lukt. Erkent de minister dat we daarom niet alleen het gewenste eindbeeld moeten kennen, maar dat we ook alternatieve routes of scenario's moeten doorrekenen, onder andere om te voorkomen dat we ons te vroeg vastleggen op moeilijk omkeerbare keuzes? Graag een reactie van de minister op dit punt.

Voorzitter. Ik heb een concreet voorbeeld, waarmee we ook gelijk bij de hoe-vraag komen. Het NPE noemt elektrificatie nadrukkelijk als de meest robuuste optie voor de verduurzaming van onder andere de industrie. Deze keuze betekent dat er een enorme groei in het aanbod nodig is richting 2040, namelijk tot 3,7 gigawatt kernenergie en 40 gigawatt wind op zee, zon en wind op land. Mijn vraag is: is dit niet te optimistisch? Ik hoor ook graag hoe de minister kijkt naar de studie die PricewaterhouseCoopers deze zomer publiceerde over industrie en energiekosten. Uit die studie blijkt dat voor de grote industrie in Nederland juist een combinatie van CCS met blauwe waterstof, hybride boilers en biomethaan de meest kosteneffectieve route is naar een sterke vermindering van de CO₂-uitstoot.

Voorzitter. In het NPE wordt aangenomen dat netcongestie na 2035 geen bepalende factor meer is. Kan de staatssecretaris of de minister aangeven waar deze verwachting op gebaseerd is? Ik vraag hierbij specifiek aandacht voor het handelingsperspectief van mkb-bedrijven en de regionale industrie, de zogenaamde cluster 6-bedrijven. Wat moeten deze bedrijven doen als ze geen extra netcapaciteit kunnen krijgen, niet weten wanneer die beschikbaar komt en tegelijkertijd te maken krijgen met stijgende kosten en onzekerheid over de stroomprijs? Er werd eerder nog weleens gezegd dat de keuze "verduurzamen of verdwijnen" was. Is dat met dit NPE veranderd naar "elektrificeren of verdwijnen", of zijn er wel degelijk andere opties denkbaar die ook passen in het eindbeeld?

Voorzitter. De vraag hoe we ervoor zorgen dat het energiesysteem van de toekomst niet alleen duurzaam, maar ook weerbaar is, vraagt om keuzes die het NPE nu nog onvoldoende invult. Het is goed dat weerbaarheid expliciet in het NPE wordt benoemd. Het kabinet erkent dat we moeten bepalen welke risico's we acceptabel vinden en hoeveel zekerheid we willen over onze energievoorziening. Maar weerbaarheid is toch meer dan de leveringszekerheid van energie? Het gaat dan ook om de vraag waar we onze producten maken, van wie we afhankelijk zijn en of we in tijden van crisis zelf kunnen blijven produceren. Het NPE schetst een toekomst waarin de Nederlandse

productie en verwerking concurrerend blijven, mede dankzij de import van waterstofdragers en koolstofdragers, maar wat betekent dit voor onze afhankelijkheid van het buitenland? Instituut Clingendael en anderen hebben eerder aangegeven dat het risicovol is om uit te gaan van een scenario waarbij we hiervoor afhankelijk zijn van bijvoorbeeld China. We moeten onszelf dus de vraag stellen of het verstandig is om ervan uit te gaan dat productie uit Nederland verdwijnt en we die producten voortaan wel importeren. Graag ook op dit punt een reactie van de minister.

Ook de vraag hoe kan worden voldaan aan de toekomstige behoefte aan regelbaar vermogen is een vraag waar het NPE wat ons betreft nog geen antwoord op geeft. We zetten fors in op wind, zon, kernenergie en flexibiliteit, maar wat als die niet voldoende leveren? Het NPE stelt dat verduurzaming van het resterende regelbare vermogen met waterstof of CCS voorlopig te duur is. Maar waar zetten we dan wel op in en wanneer maken we die keuzes? Erkent de minister dat het niet expliciet kiezen voor voldoende CO₂-vrij en regelbaar vermogen er in de praktijk op neer zal komen dat we meer stroom uit gascentrales halen, met extra CO₂-uitstoot als gevolg? Ook daar graag een reactie op.

Voorzitter. Een andere belangrijke openstaande vraag gaat over de rol van koolstofverwijdering. In het NPE wordt gerekend op 20 tot 25 megaton koolstofverwijdering per jaar. Dat is een forse opgave. Hoe en wanneer gaan we echt stappen zetten met koolstofverwijdering?

Voorzitter. Veel belangrijke keuzes moeten nog worden gemaakt. Het CDA wil daarom weten waar we nu duidelijkheid over moeten geven om straks niet achter de feiten aan te lopen. Weerbaarheid, voldoende regelbaar vermogen en koolstofverwijdering zijn geen zaken die we later nog even kunnen oplossen. Daar moeten we nu al over nadenken. We moeten ze vanaf het begin meenemen in de keuzes die we maken voor ons energiesysteem. Is de minister dat met mij eens? Hoe gaat zij daar invulling aan geven?

De **voorzitter**:

Voordat u verdergaat: u heeft een interruptie van de heer Van den Berg.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Ik hoor de heer Jumelet spreken over het belang van industrie en dat we die te allen tijde moeten kunnen stutten. Tegelijkertijd zijn er steeds meer waarschuwingen dat onze leveringszekerheid op het gebied van gas zwaar onder druk staat. Ik vraag me daarom af of het CDA de zorgen onderstreept dat wij op dit moment dus heel erg kwetsbaar zijn.

De heer **Jumelet** (CDA):

Ja, dat ben ik met de heer Van den Berg eens, zeker tegen de achtergrond van wat ik zelf net zei. Dat was namelijk dat we voor stroom nog lange tijd — tenminste, zo gaat het NPE ons voorhouden — van gascentrales afhankelijk zijn. Dus in die zin denk ik dat het belangrijk is om daar wel helderheid over te verschaffen. Ik maak me daar ook zorgen over, zeg ik ook maar hier.

De **voorzitter**:

Een vervolginerruptie.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Zou het dan niet wijs zijn als we ons daar veel beter op zouden voorbereiden? Als we altijd gas willen blijven leveren, en we onderschrijven het allebei, moeten we ons dan zelf ook niet beter voorbereiden om klaar te zijn voor dat scenario?

De heer **Jumelet** (CDA):

Ik denk dat het verschil tussen de heer Van den Berg en mijzelf is dat we er vanuit het CDA van uitgaan dat fossiel uitgefaseerd wordt. Maar voor dit moment, tussen het moment dat het helemaal klaar is en het moment dat we met elkaar nog in de situatie zitten dat we gas nodig hebben, denk ik dat het goed is om te kijken naar de leveringszekerheid en het optimaal kunnen benutten van de mogelijkheden die er zijn. Daar zijn discussies over. Daar is ook een brief over gekomen vanuit de minister. Dus ik denk dat dat punt wel helder is, maar dat er een verschil is als het gaat om waar we naartoe gaan en wat we uiteindelijk met elkaar willen bereiken. Dat is uiteindelijk ook het klimaatdoel en het uitfasen van fossiel.

De **voorzitter**:

Ja. Dat levert nog een vraag op bij de heer Van den Berg.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Dat brengt mij bij het laatste punt. Als we het allebei willen opvangen, en we weerbaar moeten zijn, zou het dan niet heel verstandig zijn als we nu de keuzes maken die nodig zijn, bijvoorbeeld het in stand houden van de gasopslagen in Norg en Grijpskerk? Zo zijn we, ook in het geval van een aanvoerstoring, toch wel echt voldoende voorbereid. Als we dat kwijtraken, zijn we dat helemaal niet meer. Kortom, moeten we die keuze dan nu niet maken als Kamer? Houd die gasopslagen nu in stand.

De heer **Jumelet** (CDA):

We hebben het vandaag over het NPE, het Nationaal Plan Energiesysteem. We zijn ons er met elkaar, denk ik, heel erg van bewust dat we alles nodig hebben van wat we beschikbaar hebben. Daar hoort op dit moment gas bij en ook nog steeds fossiel in z'n algemeenheid. Dus bij de vraag "hoe kun je het goed organiseren in situaties van nood of als het gaat om strategische gasreserves?" moet je inderdaad goed kijken wat je daarvoor nodig hebt. Volgens mij gaan we er ook nog met elkaar over discussiëren, maar ik denk dat het goed is om te constateren dat we niet zonder kunnen op dit moment.

De **voorzitter**:

Dat levert een vraag op van mevrouw Van Oosterhout.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Ik ben blij om te horen dat het CDA ook het belang van het uitfasen van fossiel onderstreept. Dat geldt ook voor weerbaarheid en energieonafhankelijkheid. Maar is de heer Jumelet het met mij eens dat het NPE op die vlakken dan toch echt tekortschiet? Dit zou het moment zijn om de versnelling in te zetten om de energieonafhankelijkheid echt te waarborgen. We hebben allemaal gezien wat er gebeurt op het moment dat je te lang afhankelijk blijft van fossiel. Maar in het NPE worden een hele hoop doelen naar beneden bijgesteld. Is de heer Jumelet het met me eens dat dit juist het moment zou moeten zijn om een stapje bij te zetten?

De heer **Jumelet** (CDA):

Ik ben er altijd voor om stapjes bij te zetten, maar je moet ook realistisch zijn. Ik denk ook dat we dat hier aan de orde hebben met elkaar. Wat mij wel puzzelt is: wat bedoelen we nou eigenlijk met weerbaarheid? Volgens mij gaat daar ook nog meer over verschijnen in relatie tot energievoorzieningen. Ik vind het eigenlijk ook nog niet helemaal goed duidelijk in het NPE wat daarmee wordt bedoeld. Ik denk dus dat het goed is om een realistisch verhaal met elkaar neer te leggen, waarbij we in ieder geval die ambitie als stip op de horizon hebben en zien waar we naartoe gaan.

De weg ernaartoe is, volgens mij, op dit moment heel erg aan de orde. Hoe kunnen we dat zo goed mogelijk doen, met enerzijds realisme en anderzijds ook een zetje erbij? Het is, denk ik, goed om ook uit te kijken naar het NPE van 2029, of in ieder geval het nieuwe NPE. Daar krijgen we met elkaar, denk ik, die keuzes ook helderder dan nu in dit geactualiseerde NPE.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dat levert geen vervolgvraag op. Toch nog wel bij de heer Grinwis.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

De heer Jumelet zei iets over de rol van gascentrales in de komende jaren. Hij vroeg of die niet toch wat groter is dan tot nu toe wordt verondersteld. Dat roept bij mij de vraag op wat het eindbeeld is van de heer Jumelet. De netbeheerders riepen er bijvoorbeeld toe op om hybride en dus ook groen gas in het eindbeeld op te nemen. Dat zit er nu niet in. Hoe kijkt het CDA daartegen aan, en waarom?

De heer **Jumelet** (CDA):

Ik denk dat het inderdaad goed is om wat de netbeheerders zelf zeggen ter harte te nemen. Hybride is uiteindelijk ook een goede inzet voor de stroomvoorziening. In dit NPE wordt gesuggereerd dat er extra nodig zal zijn en dat er meer stroom door gascentrales geproduceerd moet worden. Volgens mij kan dat niet de bedoeling zijn. We moeten met elkaar dus goed kijken hoe we het dan wel invullen. Dat zou bijvoorbeeld heel goed kunnen met groen gas in hybride vorm. Ik ben daar heel erg voor. Ik denk dat het goed is om te kunnen constateren dat regelbaar vermogen met waterstof en CCS nu te duur is; zo wordt verondersteld. Het zou goed kunnen dat we dat juist wel gaan inzetten, maar dan zullen we met elkaar moeten kunnen constateren waar we dan voor kiezen.

De **voorzitter**:

Een vervolgvraag.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Een andere vraag. De heer Jumelet constateert wel dat gas nog heel lang een belangrijke rol in onze energievoorziening zal vervullen. In vervolg op de vraag van de heer Van den Berg vraag ik: wat is dan precies de inzet van het CDA als het gaat om het voorzien in dit gas, de verhouding tussen markt en overheid en de rol van opslagen en strategische voorraden daarin? Dit raakt ook weer de discussie over Norg en Grijskerk. Wat wil het CDA daarin precies meegeven? Dat is mij nog niet helemaal helder op basis van het antwoord op de vraag van de heer Van den Berg.

De **voorzitter**:

Dan gaan we luisteren naar een rebound op die vraag.

De heer **Jumelet** (CDA):

Ik moet even nadenken over wat ik net gezegd heb. Ik vind het best lastig om daar op dit moment al laatste dingen over te zeggen, maar ik vind het wel belangrijk dat we met elkaar nadenken over de vraag hoe we de gasleveringszekerheid op peil houden. Norg en Grijskerk zijn daarbij nu natuurlijk cruciaal, wetende dat we afscheid hebben genomen van GasTerra. We weten ook dat EBN het op dit moment vult. De voorraad is nu met 64% op peil, zo wordt verondersteld, om in ieder geval de winter goed door te komen. Vervolgens hebben we ook een strategische gasvoorraad nodig. Daar hebben we straks met elkaar een discussie over. Ik kan me voorstellen dat we goed kijken naar wat er nodig is. Daarin kun je niks uitsluiten en zijn bijvoorbeeld Grijskerk en Norg de komende tijd belangrijk. Dit is hoe we de discussie met elkaar moeten voeren.

De **voorzitter**:

Er zijn geen andere vragen meer, dus gaat u naar de afronding van uw betoog.

De heer **Jumelet** (CDA):

Voorzitter. Tot slot de wie-vraag. Uiteindelijk moeten bedrijven in de industrie besluiten waarin ze investeren, welke productie ze hier willen behouden en waar ze hun toekomst zien. Die keuzes hangen niet alleen af van de ambitie voor verduurzaming, maar ook van de kosten van energie, de beschikbaarheid van netcapaciteit en de benodigde infrastructuur en zekerheid die het overheidsbeleid biedt. We zullen steeds vaker de vraag moeten stellen welke industrie we in Nederland willen behouden en verduurzamen en wat daarvoor nodig is. Dat brengt me bij de vraag hoe de industrie en andere belanghebbenden zullen worden betrokken bij verdere uitwerking van het NPE. Is de Toekomstvisie Brandstoffen- en Chemiegrondstoffenproductie, die samen met de sector is opgesteld en waarin verschillende scenario's zijn opgenomen, een instrument dat ook in andere sectoren kan worden ingezet, om uiteindelijk tot de concrete keuzes te kunnen komen die voortvloeien uit het NPE?

Voorzitter, afrondend. Voor het CDA moet het energiesysteem van de toekomst niet alleen duurzaam zijn, maar ook betaalbaar, betrouwbaar en weerbaar.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Ik zag twee vingers de lucht ingaan. Allereerst geef ik het woord aan de heer Klos.

De heer **Klos** (D66):

Dank voor het betoog. Het was volgens mij een herkenbaar CDA-betoog over het belang van uitvoering, dat ik zeer kan waarderen. De heer Jumelet vroeg om een aantal alternatieve scenario's. Mijn vraag is vrij simpel. Leiden die alternatieve scenario's ook naar andere einddoelen? Het NPE is er vrij helder over dat het in lijn moet zijn met het klimaatdoel voor 2040, want die horizon wordt nu verlegd. Of leiden de alternatieve scenario's naar hetzelfde doel?

De heer **Jumelet** (CDA):

Daar kan ik kort over zijn. Dat is de weg naar hetzelfde doel. We hebben een technische

briefing gehad over het NPE. Daar werd bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk aangehaald. Daar is ook een soort NPE en daar wordt nagedacht over hoe je met meerdere scenario's het doel kunt bereiken. Ik vind het wel heel belangrijk dat je meer scenario's voor ogen hebt om tot hetzelfde doel te komen.

Mevrouw **Müller** (VVD):

Mijn vraag gaat eigenlijk een beetje over hetzelfde onderwerp, want ik herken heel erg veel uit het betoog van het CDA en ik deel heel veel van de vragen over de uitvoerbaarheid, de haalbaarheid en de vragen of alle ambities eigenlijk wel kunnen. Ik begrijp heel goed het gevoel van verschillende scenario's moeten hebben om te kunnen bezien of het werkzaam is. Tegelijkertijd vraag ik me af wat de heer Jumelet precies aan het kabinet vraagt. Moet het kabinet het komende jaar verschillende scenario's uitwerken en een nieuw NPE maken? Of verwacht hij dat er in de actualisatie, de update die over twee jaar plaatsvindt, echt hele goede scenario's zitten?

De heer **Jumelet** (CDA):

We zijn overstelpt met informatie over het NPE. In de voorbereiding op dit debat hebben we vaker gehoord: we nemen het mee in het NPE. Dat zei ik bij de aanvang van mijn betoog. Het is dus goed om te weten welke aannames erin zitten. Daar heeft de minister op 21 oktober nog een brief over gestuurd. Neem bijvoorbeeld netcongestie. Die is in 2035 opgelost. Er zijn dus allerlei zaken die een bepaalde loop hebben, ook in het proces naar 2050 toe. Ik denk dat het goed is om rekening te houden met verschillende scenario's, om een tandje bij te zetten, maar ook om te kijken welke afslagen we nog met elkaar moeten nemen. Nu wordt er heel eenvoudig gezegd "we kiezen hiervoor", zeg ik even in mijn eigen woorden, maar je zou ook voor een andere variant kunnen kiezen, bijvoorbeeld CCS of CCU. Je kunt allerlei andere mogelijkheden benutten. Ik denk dat het goed is om dat ook in de uitvoering voor ogen te hebben, zodat je de goede besluiten kunt nemen, zeker als het gaat om het energiesysteem van de toekomst.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dat was volgens mij voor nu de laatste vraag aan uw adres, dus kunnen we door naar de volgende spreker. Dat is de heer Klos.

De heer **Klos** (D66):

Dank u wel, voorzitter. We maken de grootste vernieuwing van de economie sinds de industriële revolutie mee en net als toen is energie de drijvende kracht. Net als toen staan we voor een grote sprong voorwaarts. In 2050 draait Nederland op een overvloed aan schone energie uit alle provincies en van de Noordzee. Onze daken en gevels wekken stroom op voor warme en comfortabele huizen. Elektrische auto's laden op wanneer er volop stroom beschikbaar is en leveren terug wanneer dat nodig is. Slimme apparaten kiezen voor ons het goedkoopste moment om energie te gebruiken. Al die vooruitgang zorgt ervoor dat Nederland weer meer grip krijgt op de wereld om ons heen. Ons land wordt veiliger, schoner, gezonder en welvarender. In het Nationaal Plan Energiesysteem wordt de richting naar deze toekomst geschetst. Mijn fractie is daar positief over, maar vandaag wil ik het hebben over wat er nodig is om van die richting ook een realiteit te maken: voldoende schone energie, betaalbare elektriciteit voor burgers en bedrijven en maximale beperking van fossiele import.

Voorzitter. In het NPE wordt een toekomst geschetst waarin Nederland grotendeels draait op elektriciteit. Zon en wind op land zijn daarvoor onmisbaar. Zij helpen om de

energierekening betaalbaar te houden en dragen bij aan een betere benutting van het elektriciteitsnet. Het NPE stelt dat zon en wind op land, in combinatie met batterijen, de goedkoopste manieren zijn om CO₂-vrije elektriciteit te produceren. De uitrol van zon en wind valt nu echter stil. Vorig jaar kwamen er maar negen nieuwe windturbines bij en ook de groei van de aantallen zonnepanelen neemt af. En dat terwijl het kabinet constateert dat we in 2040 drie keer zo veel zon en twee keer zo veel wind op land nodig hebben. Kan de minister toelichten hoe het kabinet van plan is om dat tijt te keren? Is zij bereid om samen met provincies vast te leggen wat richting 2040 nodig is, zodat duidelijk is wie waarvoor verantwoordelijk is en het ook echt optelt tot het resultaat?

Nederland heeft met de Noordzee een enorm potentieel voor schone energie. Wind op zee kan de groene motor van ons land worden. Ook daar moeten we dus versnellen. Het is goed dat het kabinet de ambitie voor wind op zee in het coalitieakkoord heeft verhoogd naar 40 gigawatt in 2040 en daar ook de financiën voor gereserveerd heeft. In het NPE wordt echter een mogelijke groei van 30 naar 40 gigawatt genoemd. Daarom vraag ik de minister het volgende. Wanneer ontvangt de Kamer de aangekondigde routekaart wind op zee, en neemt zij daarin 40 gigawatt als uitgangspunt? Welke besluiten moeten uiterlijk wanneer genomen worden om doorgroei richting 40 gigawatt in 2040 mogelijk te maken?

Voorzitter. Nederland gaat mee in wat het IEA "het tijdperk van elektriciteit" noemt. In 2040 wordt een verdubbeling van de vraag verwacht. Om daaraan te voldoen, moeten we als de wiedeweerga het net uitbreiden en nu al beginnen het net slimmer te gebruiken. Energiehubs kunnen daarbij een belangrijke rol spelen door lokaal vraag, aanbod en opslag bij elkaar te brengen. In het NPE wordt ook een concreet doel gesteld van 500 energiehubs in 2030. Daarin wordt ook een rol gezien voor energiegemeenschappen. De vraag is dan ook hoe we dat gaan realiseren. Hoe zorgt de minister dat energiehubs de standaard worden bij bedrijventerreinen en in nieuwbouwwijken? Wat is daarvoor nodig?

Het kabinet zegt "elektrificeer", maar voor veel mensen en bedrijven is de aansluiting niet beschikbaar en de rekening te hoog. Als we het gebruik van elektriciteit willen aanmoedigen, moet elektriciteit ook voor iedereen betaalbaar zijn. In het NPE zelf wordt daarom benoemd dat prijsverhogende instrumenten, waaronder de energiebelasting op elektriciteit en de nettarieven, kritisch moeten worden heroverwogen. Welke vervolgacties verbindt de minister daar dan aan? Dat is namelijk nogal een stevige conclusie uit het NPE. Wanneer ontvangt de Kamer dan ook voorstellen om dat te doen?

Voorzitter. Met het NPE zetten we een belangrijke stap naar een schoner en onafhankelijker energiesysteem, maar er is wel een belangrijke tekortkoming. In 2040 blijft Nederland, zoals we op de plaatjes zien, sterk afhankelijk van de import van fossiele energie. Ook in de binnenlandse sectoren bestaat dan nog een kwart van het totale energiegebruik uit fossiele import. Daarmee blijven Nederlandse huishoudens en bedrijven dus ook kwetsbaar voor prijsschokken. Voor sectoren die moeilijk rechtstreeks te elektrificeren zijn omdat daar hoge temperaturen nodig zijn, blijft groene waterstof een belangrijke kans. Het is begrijpelijk dat de verwachtingen van waterstof zijn bijgesteld, maar de rol die waterstof later kan gaan spelen, wordt nu wel heel erg klein gemaakt op basis van de kosten van vandaag. Het blijft onduidelijk hoeveel binnenlandse productie we strategisch nodig hebben om onze duurzame energie te benutten en fossiele import

af te bouwen. Daarom mijn vragen. Welke rol ziet de minister voor binnenlands geproduceerde waterstof, om sectoren die moleculen blijven gebruiken minder afhankelijk te maken van fossiele import? Welke hoeveelheid binnenlandse productie acht zij daarvoor in 2040 wenselijk?

Voorzitter. Nederland presenteerde als tweede land ter wereld een routekaart om van fossiel af te komen. Dat was een helder en positief signaal. De plannen hebben wel nog wat uitwerking nodig, want een einddatum voor het gebruik van fossiele brandstoffen ontbreekt daar nog in. Zonder helder einddoel is het moeilijk om een koers uit te stippelen. Een aantal weken geleden gaf de minister bij het debat over de voortgang van het klimaatbeleid aan dat zij naar de Franse aanpak zou gaan kijken. Kan zij misschien in dit debat toelichten wat zij daarvan heeft geleerd? Kan zij ook toezeggen om de Nederlandse routekaart, die internationaal gepresenteerd gaat worden tijdens COP31, concreter te maken met zo'n einddatum?

Voorzitter, tot slot.

De voorzitter:

Voordat u die afronding doet, heeft u nog een vraag van de heer Van den Berg over iets wat u eerder heeft vermeld.

De heer Van den Berg (JA21):

Ik hoor de heer Klos twee interessante zaken benoemen: enerzijds het tekort aan waterstof dat niet op gang komt en anderzijds dat dat strategisch ook nodig is. Daarbovenop zegt de heer Klos ook nog dat we in de komende jaren veel afhankelijker worden van het buitenland op het gebied van aardgas. In 2040 is die afhankelijkheid 87%. Als de heer Klos dat strategisch belang onderstreept, is het dan in de visie van D66 niet ook verstandig om de strategische gasopslagen aan te houden, zodat we weerbaar zijn en prijspieken voorkomen?

De heer Klos (D66):

Ik zie juist een beweging in het NPE naar minder afhankelijkheid in 2040, maar die afhankelijkheid blijft nog wel enigszins bestaan, met een kwart van de fossiele import in 2040. Dat is wat mij betreft te hoog. Ik denk dat de vraag niet zozeer aansluit op die beweging, maar dat het meer een algemene vraag is over het belang van strategische gasreserves. Ik deel het belang daarvan. Als je kijkt naar de wereldmarkt voor gas op dit moment, kun je volgens mij niet zeggen dat de energiemarkt neutraal is en ook niet dat Nederland geen risico loopt in de huidige positie. Het aanleggen van die reserves zal dus cruciaal zijn.

De voorzitter:

Een vervolgvraag.

De heer Van den Berg (JA21):

Dat is natuurlijk uitstekend om te horen, ook vanuit D66. Is de heer Klos ook bereid dat om te zetten in een actie richting het kabinet om daar nu wel werk van te gaan maken? Zoals het er nu uit ziet, is het namelijk vooral een verkenning, terwijl er nu keuzes gemaakt moeten worden om over 20 à 30 jaar weerbaar te zijn en te blijven.

De heer Klos (D66):

Wij denken misschien net iets anders over het energiesysteem, omdat het in mijn optiek iets is voor de transitie en niet voor het eindbeeld, maar dat maakt op zich niet zo heel veel uit. Ik wil best met JA21 kijken wat er nodig is om er zeker van te zijn dat we in de tussentijd in ieder geval geen grote leveringsproblemen krijgen. Mensen zijn daar namelijk de dupe van.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan kunt u verder met uw betoog.

De heer Klos (D66):

Voorzitter. Tot slot. Met het NPE presenteert het kabinet een visie op het energiesysteem van de toekomst. De richting is goed, maar een visie wordt pas een plan als duidelijk is hoe we dat gaan uitvoeren. Daar zijn wij ook wel enigszins voor. We mogen daar ook best zelf naar gaan kijken. De beleidsagenda voor deze kabinetsperiode biedt nog te weinig houvast. Daarom ben ik benieuwd of de minister dan in het voorjaar met een concrete uitvoeringsagenda voor het NPE komt, met duidelijk keuzes, maatregelen en de benodigde financiële middelen. Dat is een beetje wat het CDA ook vroeg.

Voorzitter. Tot slot. Nederland weet dus waar we naartoe moeten: schone energie van eigen bodem, betaalbare elektriciteit voor mensen en bedrijven, en onafhankelijkheid van fossiele import. Het is tijd om van visie naar plan te gaan. Ik zie uit naar de beantwoording.

De voorzitter:

Dank u wel. U heeft nog een vraag van mevrouw Van Oosterhout.

Mevrouw Van Oosterhout (PRO):

Ik ben blij om te horen dat D66 de frustratie van PRO deelt over het uitblijven van die einddatum voor fossiele brandstoffen en over het feit dat de routekaart zoals die er nu ligt, geen routekaart te noemen is. Ik ben wel benieuwd naar de visie van D66 op hoe die einddata er dan uit zouden moeten zien.

De heer Klos (D66):

Het eerste gedeelte is makkelijk, want dat hebben we al in de wet vastgelegd. Voor kolen is die einddatum dus 2030. Ik denk dat het logisch is om naar klimaatneutraliteit in 2050 te gaan en de einddatum voor olie en gas dan dus ook op 2050 te zetten.

De voorzitter:

Een vervolgvraag.

Mevrouw Van Oosterhout (PRO):

Dat vind ik een teleurstellend antwoord, maar daar gaan we het ongetwijfeld later nog een keer over hebben. We zien nog iets anders in dit NPE, namelijk dat ook het doel voor CO₂-vrije stroom in 2035 is losgelaten. Ik ben benieuwd of D66 ook vindt dat we dat doel weer terug zouden moeten brengen.

De heer Klos (D66):

Ik vond dit een verwarrend onderdeel van het NPE. Dat doel verdween namelijk, maar er kwam niets voor in de plaats. Datzelfde geldt een beetje voor wind op zee. Daar was

ook een doel voor gesteld in 2050. Ook dat is verdwenen en ook daarvoor kwam er niks in de plaats. Ik zou die vraag dus ook aan het kabinet willen stellen: is het de bedoeling dat daar iets voor in de plaats komt? Ik snap namelijk best wel dat er echt uitvoeringsproblemen zijn met netcongestie. Je kunt dus óf je pad aanpassen op basis van die uitvoeringsproblematiek — maar je wilt dan wel zien waar je naartoe gaat — óf het op hetzelfde niveau houden en extra maatregelen nemen om daar te komen. Nu doet het NPE eigenlijk geen van beide. Ik heb die vraag dus ook.

De voorzitter:

Dank u wel. Ik zie geen andere vraag meer, dus we gaan naar mevrouw Müller voor haar inbreng.

Mevrouw **Müller** (VVD):

Dank u wel, voorzitter. Goed dat we vandaag spreken over het geactualiseerde Nationaal Plan Energiesysteem, want energie is een enorm belangrijke bouwsteen voor onze economie en onze nationale veiligheid. Tussen de eerste versie van het NPE in 2023 en die van vandaag is de wereld fundamenteel veranderd. De urgentie van de afbouw van afhankelijkheid bij de import van energie is enorm gegroeid. Waar netcongestie in 2023 nog een technisch probleem was, hebben we nu een kabinet dat terecht spreekt van een crisis. Ook waren de rooskleurige plaatjes voor wind op zee en groene waterstof toe aan een update naar aanleiding van de realiteit. Kortom, een actualisatie van het NPE was nodig. Een compliment voor al het harde werk is ook op zijn plaats, maar ik heb wel wat zorgen en vragen.

Laat ik beginnen bij elektrificatie. Het kabinet heeft ervoor gekozen de doelstelling voor de vraag naar elektriciteit te behouden op 260 terawattuur. Dat is een verdubbeling van de vraag in dertien jaar, terwijl we de afgelopen jaren zien dat de elektriciteitsvraag nauwelijks gegroeid is. Sluitingen van fabrieken, stagnerende verduurzamingsprojecten door onder andere netcongestie, hoge nettarieven en, positiever, efficiëntiewinst hebben geleid tot een stagnatie van de groei van de vraag. Hoe verstandig is het dan om aan zo'n hoge doelstelling vast te houden, vraag ik aan de minister. Dit zijn namelijk wel de cijfers waar netbeheerders mee gaan rekenen.

Natuurlijk vindt de VVD dat we verder moeten gaan met elektrificeren, want dat maakt ons minder afhankelijk van import, maar dit moeten we wel op een zo slim mogelijke manier doen, zodat ook de kosten voor het net behapbaar blijven. Uiteindelijk zijn het de huishoudens en ondernemers die de investeringen in het net moeten betalen. Dat het PBL rekent met een veel lagere elektriciteitsvraag en dat de minister dit in de beantwoording van de schriftelijke vragen een "beleidsgat" noemt, vind ik zorgelijk. Als er namelijk gewerkt gaat worden aan een integrale systeemplanning met de netbeheerders, moet ook het Rijk van zijn zijde komen met realistische doelstellingen en niet met ambities waarvan we eigenlijk wel kunnen voorspellen dat ze niet haalbaar zijn. We zouden moeten willen voorkomen dat het niet behalen van doelen ten koste gaat van de geloofwaardigheid en het draagvlak van de transitie.

Overigens vind ik het wel goed dat er samen met de netbeheerders en regio's gewerkt gaat worden aan zo'n integrale systeemplanning en de decentrale kant van energie. Ik zeg er wel bij: doe dat op een zo slim mogelijke manier. Aanbod en vraag moeten veel dichterbij elkaar gebracht worden, zodat we minder hoeven te transporteren. Daar ligt ook een enorme kans voor industriële clusters. Juist daarbij moeten we inzetten op

decentrale oplossingen, zoals de SMR's. De bijdrage van SMR's rond 2040 is in het NPE de facto nul, maar juist de industrie heeft een grote stroom- en warmtebehoefte, die met SMR's lokaal ingevuld kan worden. Hoe gaan we ervoor zorgen dat dit potentieel steviger wordt nagejaagd, vraag ik aan de staatssecretaris.

Dat is ook een logisch bruggetje naar mijn volgende punt: de verduurzaming van de industrie. Ik maak mij daar namelijk grote zorgen over. Vorige week ontvingen wij de rapportage van de RVO over de top 60 van de industrie. Ik schrok van de conclusie. Van alle CO₂-reductie over de afgelopen vijf jaar komt slechts 20% door verduurzamingsprojecten. De overige 80% is het resultaat van fabriekssluitingen en productievermindering. Dan gaan bij mij alarmbellen rinkelen, want dit mag dan wel CO₂-reductie in Nederland betekenen, maar in de praktijk is dit de-industrialisatie, met als gevolg meer import van buiten de EU en onduidelijkheid over de vraag of het enige vorm van klimaatwinst oplevert. Hoe gaat het NPE daar dan vervolgens mee om? Het kabinet gaat gewoon uit van verdere krimp, waaronder een halvering van de ammoniakreductie. Die terugval mogen we dan opvangen door de import van halffabrikaten uit het buitenland. Maken we onszelf daarmee niet onverantwoord afhankelijk? We zetten ons er terecht keihard voor in om voor energie minder afhankelijk te worden van instabiele regio's, maar is het dan verstandig om voor onze basischemie de deuren zo open te zetten voor import? Graag een reflectie vanuit het kabinet.

Wel wil ik een compliment geven voor de visie op raffinage die wij zojuist hebben ontvangen. Daarin kiest het kabinet ervoor om deze strategische sector te behouden, maar is een behoud- en opbouwstrategie eigenlijk niet net zo hard nodig voor onze chemische industrie? De minister werkt momenteel aan de beleidsagenda chemie. Ik zou haar ertoe willen oproepen om strategische autonomie, net als in de raffinagevisie, serieus mee te nemen in de chemieagenda, want wat mijn fractie betreft is het naïef en onverstandig om de afhankelijkheid van buiten Europa zo te vergroten.

De voorzitter:

Voordat u verdergaat naar een nieuw punt in uw betoog, is er nog een vraag van de heer Grinwis.

De heer Grinwis (ChristenUnie):

Collega Müller legt de vinger op de zere plek, maar doet ze dat wel duidelijk genoeg? Wat is nu precies het pleidooi van de VVD? Zegt ze dat het NPE eigenlijk slaapwandelt naar een situatie die we niet willen, maar doet ze dat niet realistisch genoeg? Als we echt naar de cijfers kijken, zal de krimp nog veel harder gaan als we dat beleidsgat niet vullen. Of zegt ze dat we meer zullen moeten doen om het beleidsgat te vullen — maar wat dan en hoe dan? — op een concurrerende wijze? Als we dat alleen vullen met nieuwe spullen en uiteindelijk de nettarieven socialiseren, gaan de bedrijven natuurlijk alsnog het land uit.

Mevrouw Müller (VVD):

Dat beleidsgat zat meer op wat er realistisch mogelijk is en wat het PBL denkt wat we gaan hebben aan elektriciteitsvraag, en wat het kabinet voorschrijft en denkt wat er gaat komen aan elektriciteitsvraag. Ik maak me daar inderdaad zorgen over, omdat ik denk dat datgene wat het kabinet hier nastreeft eigenlijk niet haalbaar is en netbeheerders zulke hoge kosten en investeringen hebben dat die uiteindelijk gevoeld zullen worden. Ik vraag het kabinet dus eigenlijk om aan ons te laten zien waarom het denkt dat dit

haalbaar is. Ik stel ook de vraag of het verstandig is om zo'n ambitie neer te leggen, wetende wat voor investeringen er allemaal achter weg komen.

De **voorzitter**:

Er is een vervolgvraag.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Is het NPE dan niet veel te rooskleurig over de vraag van de industrie in 2040? Licht een veel grotere krimp niet voor de hand, als we doorgaan zoals we nu bezig zijn? Moeten we niet op z'n minst werken met meerdere scenario's in het NPE, zoals Martien Visser ook adviseert? Doe dat nou, want nu is het eigenlijk één scenario, namelijk een beetje krimp, terwijl er extreme krimp dreigt. Tegelijkertijd hebben we een scenario nodig met de bedoelde beleidsinzet die niet leidt tot die krimp. Hoe kijkt de VVD hiernaar?

Mevrouw **Müller** (VVD):

Dat onderstreep ik eigenlijk van harte. De heer Jumelet vroeg daar ook naar. Ik ben er wel een klein beetje bang voor dat we het kabinet op pad sturen met heel veel verschillende scenario's en heel veel planning, maar het tegelijkertijd de vraag blijft wat we precies gaan doen. We moeten dus wel de realistische vraag stellen welke scenario's we hebben. Zoals u van de VVD weet, maken wij ons gewoon wel echt enorme zorgen over wat er op dit moment in de industrie gebeurt. Die zorg onderstrepen wij heel erg.

De **voorzitter**:

Ja, de derde keer.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Die zorg voel ik ook. Ik heb dan nog een laatste vraag. Wat is in de tussentijd de boodschap voor vooral industrieën die op lage- en middentemperatuurwarmte zitten en afhankelijk zijn van die energie? Die zouden dan moeten elektrificeren. Dat gebeurt natuurlijk niet tussen nu en sint-juttemis. Tegelijkertijd worden zij een beetje het land uit geprijsd. Wat is dan de boodschap voor vooral die industrieën, die volgens het NPE op termijn zouden moeten elektrificeren maar daar in de tussentijd eigenlijk geen handelingsperspectief op hebben? Als ze het al doen, is het financieel zo onaantrekkelijk dat ze denken: wij gaan wel elders investeren.

Mevrouw **Müller** (VVD):

Gelukkig doet het kabinet wel het een en ander. Er is de enveloppe voor de industrie. We zijn bezig met IKC. Het is dus ook niet alsof er niets gebeurt voor de industrie. Tegelijkertijd deel ik met u dat het onvoldoende is. De randvoorwaarden zijn ook gewoon niet op orde. De heer Jumelet zei al dat het voor cluster 6-bedrijven en voor bedrijven in het land gewoon bijna onmogelijk is om op het net over te gaan. Het kabinet moet dus heel hard aan de slag om die randvoorwaarden op orde te krijgen. Ik weet dat het ook bezig is met maatwerkafspraken voor clusters. Daar kijk ik ook heel erg naar uit, maar ik wil alleen maar onderstrepen dat ik precies dezelfde zorgen heb als u.

De **voorzitter**:

U verwees al naar de heer Jumelet. Hij had zojuist een vraag. Is dat nog steeds het geval?

De heer **Jumelet** (CDA):

Ja. Die ging over cluster 6-bedrijven. Ik hoorde collega Müller ook zeggen: energie dichtbij grote bedrijven en grote industrie. Maar in mijn hoofd zat het belang van die regionale bedrijven. Het lijkt in het NPE een kwestie te zijn van elektrificeren of verdwijnen. Dat kan niet de bedoeling zijn. Het kan ook niet zo zijn dat dat soort mkb-bedrijven naar het buitenland gaan. Daar hebben we het ook met elkaar over gehad. Het is eigenlijk gewoon stoppen, einde verhaal. Mijn vraag zou zijn geweest of u daar ook aandacht voor wil hebben, maar dat is allemaal al besproken.

De **voorzitter**:

Zullen we alsnog om een antwoord vragen?

Mevrouw **Müller** (VVD):

Dan onderstreep ik dat alleen maar. In de clustermaatwerkafspraken die het kabinet maakt moeten zij ook zeker oog hebben voor wat er met cluster 6 gebeurt. Als de randvoorwaarden die het Rijk aan hen moet geven, niet geboden worden, is het onredelijk om van hen te vragen om te verduurzamen, terwijl dat niet kan.

Kan ik dan verder met mijn betoog?

De **voorzitter**:

Voordat u dat doet, heeft u ook nog een interruptie van de heer Van den Berg, die zijn zesde vraag gaat stellen.

De heer **Van den Berg** (JA21):

In het debatje tussen de heer Grinwis en mevrouw Müller ging het al even over de weerbaarheid van onze industrie. Door slecht gevulde gasopslagen, naar mijn mening tenminste, en een instabiele wereldmarkt zie je dat de prijzen nu nog harder stijgen dan de afgelopen maanden al gebeurde. Die hoge prijzen leiden al tot de-industrialisatie. Is mevrouw Müller ook van mening dat we juist nu — ik stelde die vraag net ook al een paar keer aan collega's — moeten inzetten op die weerbaarheid, met grotere opslagen en strategische reserves, zodat we ook in de toekomst onze industrie op die prijsschokken kunnen voorbereiden?

Mevrouw **Müller** (VVD):

De heer Van den Berg zegt een aantal dingen. Ik ben op zich heel erg blij en tevreden dat we nu op 66% van de gasopslagen zitten en dat het erop lijkt dat op 30 november het doel van 74% gehaald gaat worden. Ik deel dus niet helemaal dat de gasopslagen helemaal niet gevuld zijn. Tegelijkertijd deel ik wel wat hij zegt over bredere weerbaarheid. Ik denk dat dat een debat is dat wij nog gaan voeren met het kabinet. Ik deel helemaal met hem dat wat we nu hebben, namelijk een noodvoorraad waar we zeven of veertien dagen mee vooruit kunnen, volstrekt onvoldoende is. Daar wil ik zeker in optrekken met JA21; ik hoorde andere collega's daar overigens ook over. Dat debat gaan we later dus ook met het kabinet voeren.

De **voorzitter**:

U kunt verder met uw betoog.

Mevrouw **Müller** (VVD):

Dat brengt mij op een voor mij moeilijk te begrijpen keuze in het NPE, namelijk het bij

voorbaat uitsluiten van nieuwe projecten voor koolstofarme blauwe waterstof uit aardgas. Het kabinet ziet daar geen toekomst in en wil alleen het pad van restgassen belopen. Natuurlijk is het logisch dat we werken aan scherpe voorwaarden, maar ik vind het onverstandig om het helemaal uit te sluiten. Is dit niet gereedschap voor de industrie om hier in Nederland kosteneffectief te verduurzamen en tegelijkertijd de waterstofmarkt een boost te geven? Het resultaat kan ook hier zijn: fabrieken sluiten en ons afhankelijker maken van import. Graag een reactie van de minister. Is hij bereid om onder voorwaarden toch ruimte te bieden aan nieuwe blauwe waterstof uit aardgas, om zo industrie hier in Nederland te houden?

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Dit idee speelt al jaren. We hebben eerder al met de VVD gepleit — volgens mij was dat al drie of vier jaar terug — om juist op dit punt een slim langetermijncontract met Noorwegen te sluiten, beginnend met gas en met de mogelijkheid om naar blauwe waterstof om te schakelen. Dan heb je je leveringszekerheid gewoon voor langere termijn verbeterd. Het kabinet wil niet aan langetermijncontracten, lijkt het. Deze optie wordt nu ook weggeschreven. Wat vindt de VVD van het oude pleidooi om hier samen met Noorwegen op in te zetten?

De **voorzitter**:

Dit was uw zesde interruptie.

Mevrouw **Müller** (VVD):

De heer Grinwis zit al veel langer in de Kamer dan ik, maar dat klinkt als een buitengewoon goed plan, dus ik zou dat nog steeds willen onderschrijven.

Dan de afhankelijkheid van fossiele import in de breedte. Als ik de cijfers uit het NPE bekijk, lijkt onze kwetsbaarheid niet echt af te nemen. De heer Van den Berg zei het al: we gaan van een situatie waarin 30% van onze gasvraag uit eigen winning komt, naar nog maar 13% in 2040. Wel blijven we in 2040 grote hoeveelheden gas importeren. Ik begrijp eerlijk gezegd niet waarom het kabinet dit verstandig vindt. De minister gaf zelf in de beantwoording van de schriftelijke vragen aan dat eigen gaswinning zowel qua leveringszekerheid als qua emissies veel beter is dan lng importeren. Waarom zetten we niet in op een hogere ambitie op winning in de Noordzee? Daar is potentie, en we hebben de kennis en infrastructuur. Welke stappen gaat het kabinet daarvoor zetten?

Voorzitter. Tot slot datacenters. Het kabinet kiest ervoor om de elektriciteitsvraag van datacenters en AI aan de onderkant van de bandbreedte te projecteren. Natuurlijk begrijp ik dat we de komst van datacenters moeten reguleren. Het kan namelijk nogal wat betekenen voor de ruimte en het stroomnet, maar waarom benaderen we dit alleen als een probleem en niet als een kans? Datacenters en AI zijn een belangrijk onderdeel van het toekomstige verdienvermogen. Andere landen laten mooie voorbeelden zien van hoe datacenters daaraan kunnen bijdragen. In de Verenigde Staten zijn het de techbedrijven die in kernenergie en SMR's investeren. In Ierland eist de overheid dat nieuwe datacenters voor hun eigen opwek- en opslagcapaciteit zorgen. In Scandinavië investeren deze partijen in megabatterijen en in Taiwan worden de rekentaken naar momenten buiten de piekuren verschoven. In deze sector zit veel innovatiekracht en veel kapitaal. We zouden deze partijen niet moeten weren, maar onderdeel moeten maken van de oplossing van de problemen op ons elektriciteitsnet. Ik vraag van het kabinet om hierin visie te tonen, om slim te reguleren en dat kapitaal te benutten. Graag

een reflectie.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Als u het over datacenters gaat hebben, dan veren een aantal mensen op. Allereerst de heer Klos.

De heer **Klos** (D66):

Ik veerde inderdaad op omdat ik het Ierse voorbeeld wel heel interessant vind. U noemt het als één van de voorbeelden van wat Nederland zou kunnen doen. Is de VVD er dus een voorstander van om aan datacenters de verplichting op te leggen voor hun eigen energieopwek te zorgen zodat ze kunnen functioneren?

Mevrouw **Müller** (VVD):

Ik vind het een hele interessante optie. Ik zou het kabinet willen vragen om naar alle mogelijkheden te kijken en met een visie te komen op een zo slim mogelijke inzet daarvan. Als dit volgens het kabinet een van de meest logische dingen is om te doen, dan vind ik dat best een goed idee. Daar hoor ik dan graag meer over.

De **voorzitter**:

U heeft nog een vraag van mevrouw Van Oosterhout.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Ik heb nog een vraag over de raffinagevisie. Het kabinet wil op de lange termijn graag overgaan naar het vierde scenario. Dat zorgt voor de meeste strategische autonomie, maar dat zorgt ook voor de meeste sturing en de meeste overheidsinterventie: aan de ene kant sturen op de opbouw en aan de andere kant sturen op de afbouw. Wie gaat er sturen? Vindt het kabinet ook dat we zowel op de capaciteit als op de verduurzaming zouden moeten sturen?

Mevrouw **Müller** (VVD):

Ik zal heel eerlijk bekennen dat ik de raffinagevisie nog niet van a tot z heb gelezen, ook omdat die nog geen onderdeel is van dit debat. De samenvatting heb ik wel gelezen en toen dacht ik: nou, hier wordt wel een slimme voorzet gegeven voor een strategie die ervoor zorgt dat deze strategische sector in de toekomst wordt behouden. Dat het kabinet daarbij in enige vorm een sturende rol speelt — en ik zou zeggen: altijd in samenwerking met de sector — vind ik verstandig.

De **voorzitter**:

Dank u wel. U was aan het einde gekomen van uw betoog. Dank daarvoor.

Dan gaan we naar de laatste inbreng in deze eerste termijn, en die is van de heer Grinwis. Aan u het woord.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Voorzitter, dank u wel. Vandaag spreken we over hoe het energiesysteem er over veertien jaar, in 2040, uit moet zien. Hoe zag de wereld er eigenlijk veertien jaar geleden uit, in 2012? In 2012 draaide Nederland nog volop op Gronings gas, werd begonnen met de bouw van een nieuwe kolencentrale in de Eemshaven, werd de tweede pijplijn van

Nord Stream 1 in gebruik genomen en was zonnestroom goed voor welgeteld 0,2% van ons elektriciteitsverbruik. Vorig jaar was dat ongeveer 100 keer zoveel. Het PBL verwachtte in 2012 dat in 2030 13% tot 16% van ons energieverbruik uit hernieuwbare energie zou komen, maar in werkelijkheid was dat vorig jaar al 22,7%. En de importkloof, zo was de raming van toen, zou natuurlijk veel kleiner zijn geweest. Met andere woorden: de toekomst laat zich moeilijk voorspellen.

Voorzitter. Al pretendeert het NPE geen blauwdruk te zijn, toch is het doel van het NPE om richting te geven aan het energiesysteem van 2040. Dat is geen sinecure. Allereerst dan ook mijn waardering voor eenieder die hard aan deze actualisatie heeft gewerkt. Toch ben ik ook kritisch, want wat gebeurt er als de werkelijkheid een andere blijkt te zijn dan die waar het NPE van uitgaat? Past het kabinet dan zijn ambities en verwachtingen aan? Of stuurt het dan bij om die ambities alsnog waar te maken? In het stuk blijft die afweging vaak onduidelijk of lijkt die arbitrair te zijn. Hierbij vormt de industrie mijn belangrijkste punt. Het kabinet verwacht dat bij veel industriesectoren het productieniveau richting 2040 slechts beperkt daalt. Is dat realistisch? Zijn veel industrieën in Nederland niet een soort stranded assets aan het worden? De installaties draaien nog zolang ze niet economisch zijn afgeschreven, maar wat gebeurt er daarna? Het merendeel van de reductie van CO₂-emissies van de grootste uitstoters kwam de afgelopen jaren immers niet door verduurzaming, maar door — mijn buurvrouw zei het al — teruglopende productie en sluitingen. De onzekerheid is groot. Ter illustratie: voor de organische basischemie hanteert het PBL in de laatste KEV een bandbreedte van 7% groei tot wel 73% krimp. Toch gaat het NPE slechts van één scenario uit. In dit geval is dat voor de chemie 7% krimp. Waarom heeft de minister zo veel vertrouwen in het behoud van de industrie? Waar is dat vertrouwen op gebaseerd?

De huidige concurrentiepositie staat onder druk. Het lijkt me sterk dat het huidige beleid voldoende is. Is dat meegewogen? Wat gebeurt er als de industrie veel sterker krimpt? Dat raakt onze energie-infrastructuur. We investeren vele miljarden in elektriciteitsnetten die er voor decennia komen te liggen, maar veel definitieve investeringsbeslissingen in de industrie zijn nog niet genomen. Als de infrastructuur te laat komt, kan de industrie niet verduurzamen, maar als de industrie vertrekt, houden we mogelijk dure, onderbenutte infrastructuur over. Hoe wegen de minister en de staatssecretaris deze twee risico's tegen elkaar af? Hoe voorkomen zij dat hoge nettarieven door achterblijvende vraag vervolgens nog meer bedrijven ontmoedigen om te elektrificeren? Hier is kortom niet alleen sprake van de beruchte kip-eikwestie, maar ook nog eens van een negatieve spiraal. De minister wil de kip met de gouden eieren niet slachten, maar tegelijk maakt ze geen keuzes om ervoor te zorgen dat er in de toekomst überhaupt nog gouden eieren worden gelegd. Graag een grondige reactie op dit zeer aangelegen punt.

Een ander voorbeeld is waterstof, waarbij het kabinet voornamelijk uitgaat van de import van waterstofrijke grond- en brandstoffen in plaats van eigen productie. Dat kan zeker goedkoper zijn, en dat lijkt me inderdaad waarschijnlijk, maar is er ook beleid denkbaar om dit verschil te overbruggen? Kan de minister deze afweging expliciet maken, ook met het oog op het strategische belang van eigen productie?

Kijk ook naar warmtenetten. Het kabinet verlaagt de ambitie, maar ook de huidige middelen zijn nog niet voldoende voor het doel voor 2030. Dat is geen natuurwet. De ambitie is aangepast, niet omdat de vorige niet verstandig of noodzakelijk zou zijn, maar omdat men er gewoonweg niet in slaagt deze te realiseren. Krijgt groen gas, ofwel een

hybride oplossing, nu wel of geen rol in het eindbeeld? Zo nee, wat is dan de boodschap voor industrieën met lage- en middentemperatuurtoepassingen? Ook netbeheerders hinten op een hybride oplossing in het eindbeeld.

Voorzitter. Mijn punt bij al deze kritische vragen is dat er, om echt goed richting te geven, een concrete en toetsbare uitvoeringsagenda nodig is, evenals duidelijkheid over wanneer het kabinet bijstuurt. TNO doet een dergelijke aanbeveling. Neemt het kabinet deze over? Hoe dan wel? Graag een toezegging op dit punt. Bovendien ligt niet alles binnen de macht van deze minister. Onzekerheid kan ze niet wegnemen, maar ze kan wel duidelijkheid geven over wat ze doet als de situatie tegenvalt. Martin Visser pleit er in zijn reflectie voor om het voorbeeld van het Verenigd Koninkrijk te volgen en meerdere scenario's uit te werken, inclusief een neerwaarts scenario. Is de minister hiertoe bereid? Daarbij zou ik willen toevoegen dat ik in ieder geval een stresstest voor het huidige NPE in zwaar geopolitiek weer verstandig zou vinden. Neemt de Raad voor Energie dit mee in zijn advies?

Tot zover in eerste termijn, voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Ik zal ook het WGO Belastingplan moeten volgen, dus ik verdwijn nu die kant uit. Ik blijf dus een beetje pendelen.

De voorzitter:

Dat is helemaal goed. Alle begrip daarvoor. Ook daar succes. We schieten wel mooi op in de tijd, dus ik hoop dat u ook bij het volgende deel aanwezig kunt zijn, want voordat je het weet, zijn we hier met elkaar alweer klaar. We zijn namelijk aan het einde gekomen van de eerste termijn aan de zijde van de Kamer. Dank daarvoor. We gaan straks over tot de beantwoording. Ik heb begrepen dat er een halfuur nodig is om de beantwoording goed voor te bereiden. Ik weet dat er ook even op en neer gelopen moet worden. Laten we hier dus om 11.50 uur met elkaar hervatten. Dan schors ik hierbij de vergadering. Dank u wel.

De vergadering wordt van 11.17 uur tot 11.55 uur geschorst.

De voorzitter:

Een hele goede morgen nog. Welkom terug bij de vaste Kamercommissie voor Klimaat en Groene Groei. Ik heropen de vergadering. We hebben een notaoverleg over het energiesysteem. We zijn aanbeland bij de beantwoording van de minister en de staatssecretaris. Collega's, welkom terug. We zitten erg goed in de tijd. Het is natuurlijk fijn als we wederom op tijd klaar zijn, maar ik heb ook gezien dat een aantal collega's al richting de limiet van het aantal interrupties gaat. Ik wil er geen gewoonte van maken om mijn eigen regels te ondermijnen, maar ik wil eigenlijk wel de coulance bieden om in ieder geval een extra interruptie te plegen. Dat zou voor de heer Van den Berg betekenen dat hij er nog twee heeft in plaats van één. Dat is misschien wel weer een meevaller. Laten we verder vooral even kijken hoe het verloopt. Ik geef graag het woord aan de minister, ook om even uit te leggen hoe de beantwoording eruit zal gaan zien. Aan u het woord.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Dank u wel, voorzitter. Dank aan de leden voor hun vragen. We hebben die uiteraard verdeeld tussen de staatssecretaris en mijzelf. Ik zal een algemene introductie geven met wat korte algemene vragen die zijn gesteld over het NPE. Die zijn wel heel belangrijk, want die gaan over wat het NPE nou precies is en over wat er naast het NPE is. Een aantal vragen die u heeft gesteld, ging daarover. Daarna zal ik het gaan hebben over de elektrificatie. Dat is dan mijn eerste blokje. Daarmee hangt de afbouw van fossiel samen. Vervolgens is er nog een heel aantal overige vragen. De staatssecretaris zal zijn blokjes eventjes toelichten.

Staatssecretaris **De Bat**:

Het zal niet heel veel zijn: iets over kernenergie, vooral een en ander rondom netcongestie, een klein beetje cluster 6 en industrie.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Voorzitter. De basis van het NPE — dat is het doel van het kabinet — is om een weerbare, concurrerende en duurzame samenleving te bouwen. Hiervoor hebben we doelen gesteld: klimaatdoelen en doelen om duurzame industrie hier in Nederland te behouden. Een aantal van u heeft ook gesproken over het belang daarvan. Deze doelen zijn uitgangspunt voor het NPE. Het NPE zelf stelt hier dus geen nieuwe doelen voor. Het Nationaal Plan Energiesysteem vertaalt wat er in het energiesysteem voor nodig is. Welk energiesysteem hebben we dus in de toekomst nodig om onze samenleving te bedienen? In deze actualisatie kijken we dan concreet naar 2040. Dat geeft dus een soort benchmark, een soort richtinggevend pad op hoofdlijnen waar het kabinet heen wil met het energiesysteem, omdat heel veel dingen toch in elkaar grijpen. Daarom is het ook zo belangrijk om die samenhang te schetsen.

Het is ongelooflijk belangrijk om een visie dan ook te vertalen naar uitvoering. Daar hebben velen van u ook over gesproken. De energietransitie gebeurt uiteindelijk door projecten te realiseren. Reacties van stakeholders op de actualisatie, inclusief die waar u als Kamerleden bij deze actualisatie om heeft gevraagd, laten dit ook zien. Het NPE geeft dus richting aan die uitvoering, maar bevat niet alle concrete regelingen en projecten. Dat is nu eenmaal niet de aard van dit product. Dit vindt plaats in de uitwerking per onderdeel van het energiesysteem. Dat wil niet zeggen dat het kabinet dus niet werkt aan de vertaling naar de uitvoering, want die is cruciaal.

In het NPE zit al een beleidsagenda met de belangrijkste onderwerpen waarop keuzes moeten worden gemaakt. Richting het voorjaar kijk ik hoe we deze beleidsagenda ook verbreden naar maatregelen, ook voor andere klimaatsectoren. Op onderdelen wordt het beleid verder uitgewerkt en komt dit de komende maanden apart naar de Kamer. Denk aan de routekaart wind op zee of de doelen voor flexibiliteit in het energiesysteem. Dat zijn dus eigenlijk uitvoeringsagenda's op onderdelen. Dat is ook zo omdat elk onderwerp eigenlijk zijn eigen ritme heeft wat betreft het moment waarop het rijp is voor besluitvorming of een besluit moet worden genomen. Besluiten van TenneT, die echt al lang van tevoren moeten worden genomen, zijn nou eenmaal anders dan de besluiten voor een warmtenet. Die dingen moeten dus ook per uitvoeringsagenda goed worden bekeken.

Ik kan wel op korte termijn overzicht aanbrengen in een brief, dus we kunnen de

samenhang tussen al die uitvoeringsagenda's nog eens voor u schetsen. Ik snap namelijk heel goed dat daar vraag naar was. Per onderdeel kunnen we dat dus duidelijk maken. Jaarlijks kunnen we met de K&E-nota uiteraard ook de verdere voortgang volgen, maar het lijkt mij wel belangrijk dat we naast dit hele NPE, dat een visie voor 2040 schetst, de samenhang tussen de verschillende uitvoeringsagenda's die hierbij horen en die er zijn ook nog eens schetsen in een brief, zodat u ook overzicht heeft van hoe we bezig zijn en hoe hard we werken. De raffinaderijvisie werd al genoemd, er is een energieopslagvisie en voor netcongestie gebeurt er veel, maar het lijkt mij goed dat we ook die samenhang nog eens voor u schetsen in een brief.

Voorzitter. Dan kom ik bij een aantal vragen. De heer Klos vroeg naar de concrete uitvoeringsagenda. Ik heb daar net al wat over gezegd. Concrete voorbeelden zijn de routekaart wind op zee, de Kamerbrief over afspraken met medeoverheden en het stellen van doelen voor flexibiliteit. U zegt allemaal terecht: dit zijn mijlpalen die we met elkaar moeten halen; hoe halen we die in samenhang? We zullen de samenhang tussen die verschillende uitvoeringsagenda's voor u schetsen.

Mevrouw Van Oosterhout vroeg of het NPE volgend of sturend is. Dit is wel echt een richtinggevende visie. Het geeft kaders voor besluitvorming door het kabinet, omdat we een pad moeten schetsen naar het halen van onze doelen. Tegelijkertijd is het geen blauwdruk. Het schetst de samenhang. De heer Grinwis gaf ook al aan: als je tien jaar terugkijkt, zie je dat de wereld er anders uitzag. Het is dus heel belangrijk om zo'n langetermijnvisie te hebben en die regelmatig te blijven updaten. Zo houden we met elkaar perspectief op waar we naartoe gaan en hoe we op pad zijn om daar te komen en zorgen we er ook voor dat we tijdig kunnen bijstellen als dat nodig is. Het NPE laat, ook nu met deze actualisatie, zien dat allebei af en toe nodig zal zijn. Het kabinet zet in op een duurzame, concurrerende industrie in Nederland. Het NPE moet ook adaptief zijn.

De heer Jumelet vroeg: moeten we nu duidelijkheid geven om straks niet achter te lopen? Ook daarover ben ik het met de heer Jumelet eens. Het NPE focust bewust op 2040 om nu al zo concreet mogelijk te maken waar we nu mee aan de slag moeten. In het NPE worden de keuzes die daarvoor nodig zijn gemaakt, bijvoorbeeld hoeveel we nodig hebben van verschillende energiebronnen en hoe dat leidt tot de optelsom. In het NPE zit daarnaast een beleidsagenda die duidelijk maakt wanneer keuzes uiterlijk moeten worden gemaakt om op koers te blijven. Ik denk dat het feit dat we nu met netcongestie zitten eigenlijk ook een illustratie is van het feit dat bepaalde keuzes in het verleden niet tijdig genoeg in samenhang zijn gemaakt, waardoor de grote druk op het elektriciteitsnet eigenlijk pas te laat naar voren is gekomen. Als we dat soort problemen willen voorkomen ... Volgens mij was het mevrouw Müller die eraan refereerde dat de industrie niet kan investeren als de elektriciteit daar te laat komt. Tegelijkertijd, als de industrie niet de middelen heeft om te investeren ... Je moet er wel voor zorgen dat ze ook gebruik kunnen maken van de infrastructuur die je aan het aanleggen bent. Er is dus sprake van samenhang. Het kan een positieve of een negatieve spiraal zijn; de heer Grinwis refereerde er al aan. Die samenhangschets is dus ongelofelijk belangrijk om tijdig toch die keuzes te kunnen maken. Investeren is altijd vooruitplannen.

De heer Jumelet refereerde ook aan de aanbevelingen uit het TNO-rapport. Hij vroeg: is het belangrijk om ook naar alternatieve routes te kijken, steeds met het oog op het halen van die doelstellingen? Daar ben ik het mee eens: we moeten altijd blijven kijken naar alternatieven, omdat je een tunnelvisie moet voorkomen. Met het NPE, dat we elke paar

jaar weer tegen het licht houden, geven we voldoende perspectief of een soort benchmark voor de langere termijn, denk ik. Bij het opstellen van het NPE is daarvoor overigens ook heel breed gekeken naar allerlei scenario's en systeemstudies, bijvoorbeeld hoe de samenleving er in de toekomst uit ziet als je het energiesysteem daarbij invult met bijvoorbeeld windenergie of kernenergie. Dit is gebaseerd op een brede studie van allerlei scenario's en systemen. De komende jaren blijven we breed kijken. De netbeheerders zijn nu bezig met een nieuwe set scenario's. Ze kijken bijvoorbeeld ook naar een scenario waarin het de komende jaren flink tegenzit. Ook in het kader van het Programma Energiehoofdstructuur worden verschillende scenario's bekeken. Dit is een langetermijnpad voor hoe we de doelen zouden kunnen halen naar de beste inzichten van nu. Er is al gekeken naar veel verschillende scenario's. Bij het nemen van echte beleidsbeslissingen en bij de implementatie is het ook telkens van belang om de laatste inzichten daarbij mee te nemen en met verschillende scenario's te werken. In de beleidsagenda's die we sturen, zullen we er overigens ook voor zorgen dat daar vanaf nu telkens een paragraafje in komt waaruit blijkt hoe dit gerelateerd is aan het NPE, zodat ook die relatie telkens duidelijk wordt voor u.

De heer Klos vroeg naar besluiten voor 2040 over de 40 gigawatt. Er zijn nog veel onzekerheden over de doorgroei richting 40 gigawatt uit het coalitieakkoord. Aan het eind van het jaar stuur ik de routekaart naar de Tweede Kamer. Daarin gaan we meer in detail in op de onderzoeken die gedaan moeten worden om dat mogelijk te maken en ook op wanneer welke besluiten moeten worden genomen. Het aanlanden is bijvoorbeeld echt best een heel vraagstuk als je het hebt over de hoeveelheden wind op zee. Je produceert het omdat je wil dat het gebruikt wordt. Ook de vraagontwikkeling is dus natuurlijk van groot belang. De staatssecretaris KGG heeft voor de zomer een voorverkenning naar zogenaamde diepe aanlandingen met uw Kamer gedeeld. Die is ook relevant in deze context.

De heer Grinwis vroeg of de Raad voor Energie een stresstest op het NPE gaat doen. De Raad voor Energie is onafhankelijk en gaat zelf over de precieze inhoud van het advies over weerbaarheid, maar ik heb de raad wel gevraagd om in de breedte te adviseren over de weerbaarheid van het energiesysteem en ook mogelijkheden in kaart te brengen om de weerbaarheid te versterken. We verwachten dat advies in het voorjaar van 2027 en willen daar dan voor de zomer 2027 op reageren, zodat u ook ons perspectief heeft. TNO zal daarnaast komend jaar een robuustheidsanalyse uitvoeren waarbij de mogelijke impact van verschillende verstoringsscenario's ook zal worden onderzocht.

Voorzitter. Ik heb hier nog één vraag, maar die hoort eigenlijk meer bij het volgende blokje, zie ik. Dit waren de algemene vragen over het NPE en de samenhang daarin.

De voorzitter:

Dank u wel. Dat was inderdaad het eerste blokje. Ik kijk rond en zie dat de heer Jumelet daar een vraag over heeft.

De heer Jumelet (CDA):

Dank voor de inleiding en voor de antwoorden op een aantal vragen. Ik blijf even haken bij het volgende. De minister zegt dat we per uitvoeringsagenda met elkaar de stappen gaan zetten. Als ik dan kijk naar de uitvoeringsagenda achter in het NPE, dan vraag ik me af hoe het een zich met het ander verhoudt. 2026 komt heel vaak voorbij. Over

warmtenetten hebben we niet zo lang geleden ook met elkaar over gesproken in relatie tot bijvoorbeeld netcongestie. Het wordt allemaal mooi in kolommen gezet, maar de vraag is: hebben we die samenhang echt aan de orde?

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

We moeten even een onderscheid maken met de beleidsagenda, die inderdaad in het NPE is opgenomen, juist om te laten zien dat we het scenario hebben vertaald de soorten besluiten die nodig zijn om zo'n visie te kunnen realiseren. De inhoud van die keuzes gaan we hier natuurlijk nog met elkaar bespreken. Soms is dat een individueel besluit en soms is dat een samenhangende agenda, zoals de beleidsagenda energieopslag of een beleidsagenda wind op zee naar 2040. Naar aanleiding van uw vraag kunnen we ervoor zorgen dat er vanaf nu, want ik kan dat natuurlijk niet met terugwerkende kracht doen, steeds een aparte paragraaf wordt opgenomen over de samenhang met de visie die neergelegd is in het NPE, dus of we uiteindelijk besluiten om daar wel of niet van af te wijken en waarom dan, of dat het eigenlijk helemaal in lijn is met de samenhang die hier geschetst is. Het NPE zal namelijk geen statisch gegeven zijn. Het is telkens onze beste inschatting van hoe we tegen de laagste maatschappelijke kosten bij dat 2040-doel komen.

De heer Jumelet (CDA):

Dank voor dit antwoord. Toch een vraag. We gaan van 500.000 huizen naar 200.000. We weten dat de financiën ook voor die 200.000 niet beschikbaar zijn. Daar hebben we met elkaar ook over gesproken. Je zou denken, zeker omdat dit nu nadrukkelijk actueel is, dat je op z'n minst op korte termijn met elkaar gaat kijken hoe we zowel met betrekking tot de netcongestie als onze ambitie dit zo snel mogelijk met maatregelen kunnen stimuleren. Graag een reflectie van de minister.

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

Veel dank voor die uitnodiging van de heer Jumelet, want uiteraard focussen we niet alleen op 2040, maar focussen we echt elke keer, elke dag eigenlijk, op wat we nu kunnen realiseren. We zien dat de uitrol van warmtenetten betekent dat je daarnaast minder hoeft te investeren in de uitbreiding van het net. Als we dus minder investeren in warmtenetten en als het ons niet lukt om die in de mate als geschetst in het NPE op poten te krijgen, dan zullen we waarschijnlijk zien dat we meer moeten doen aan de elektrificatiekant. Dat is ook de samenhang die zo'n NPE schetst. Wat is er dan nodig om dichterbij die oorspronkelijke doelstelling te komen? Heel simpelweg gezegd is dat geld. Nu zijn we natuurlijk continu met elkaar daarover in gesprek, maar op dit moment zijn er op het ministerie inderdaad onvoldoende middelen om die ambitie van 500.000 waar te kunnen maken, zoals we eerder met elkaar hebben gewisseld.

De heer Klos (D66):

Dank voor de toezegging om een brief te sturen over de samenhang tussen de uitvoeringsagenda's. Ik vraag me nog wel het volgende af. Zeker richting voorjaar 2027, als er veel extra besluitvorming nodig is, zullen die "beleidsgangen", zoals het ministerie ze volgens mij noemt, toch ook gedicht moeten gaan worden. Dat is dus niet alleen het aan elkaar koppelen van de bestaande uitvoeringen en agenda's, maar ook het identificeren van welk beleid er moet worden gemaakt en welke middelen daarbij horen. Daar zag mijn vraag meer op. Gaan we richting voorjaar '27 horen hoe dat samenhangt met het NPE? Ik begrijp goed dat bij de klimaatdoelen ook landgebruik en landbouw horen en dat die hier niet in zitten, maar dit is natuurlijk wel het grootste gedeelte van

waar het om gaat.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Dat was ook een vraag van mevrouw Müller. Een beleidsgat zie je inderdaad pas wanneer je op deze manier een integraal plan maakt.

De heer **Klos** (D66):

Precies.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Dan zie je waar de schoen wringt, om het maar even met een wat huiselijkere term te zeggen. Zichtbaar is nu dat het bijvoorbeeld op de warmtenetten wringt, maar ook op de vraag hoe we de industrie nou in staat stellen om in Nederland die transitie te maken. Daar kom ik zo nog op. Daar ligt een opgave. Dat is eigenlijk een industriebeleidsopgave. Je wil met het oog op weerbaarheid en vanuit economisch perspectief dat die industrie concurrerend in Nederland kan blijven produceren. Daarbij wil je natuurlijk niet naar een staatsgeleide economie gaan. Een proces met enige creative destruction heeft er natuurlijk altijd bij gehoord, maar — ik loop een beetje vooruit op de beantwoording — we sturen niet op afbouw. Dat is niet het doel. Als je dat niet wil, dan moet je daar wel keuzes maken. Er zijn verschillende manieren. Je kunt normeren, beprijzen of subsidiëren. Dat zijn grofweg de opties die we hebben. We zullen met elkaar een keuze moeten maken hoe we dat beleidsgat gaan dichten. Dit NPE laat zien dat dat er is, dus moeten we richting het voorjaar daar het gesprek over gaan voeren.

De **voorzitter**:

Een vervolgvraag.

De heer **Klos** (D66):

Dan snap ik goed dat niet alleen het bestaande beleid, maar ook het extra benodigde beleid in zo'n uitvoeringsagenda gaat zitten. De minister gaf ook een antwoord over de vraag over wind op zee. We hebben een afspraak gemaakt voor 40 gigawatt. Ik snap heel goed dat er veel onzekerheden zijn, maar we sturen natuurlijk op die 40 gigawatt, omdat de Noordzee onze beste belofte is om straks een hele grote energiecentrale te hebben, juist voor het functioneren van al die bedrijven en huishoudens op groene stroom. Met begrip voor de onzekerheden, begrijp ik dan wel goed dat het uitgangspunt nog steeds is dat we die 40 gigawatt gaan halen?

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

We gaan het einde van het jaar een brief sturen over de doorgroei naar tussen de 30 en 40 gigawatt.

De heer **Klos** (D66):

Oké, dat snap ik. We gaan dus groeien van 30 naar 40 gigawatt. 30 gigawatt is een minimumpad, maar we gaan naar 40 gigawatt. De financiering daarvoor is al geregeld. Die afspraak uit het coalitieakkoord staat.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Volgens mij ligt op dit moment 22 gigawatt helemaal vast in de plannen. Voor 30 gigawatt hebben we ongeveer de plannen hoe dat aan te landen zou kunnen zijn. Dat is

nu in ontwikkeling. Vervolgens moeten we gaan kijken hoe je die doorgroei van 30 naar 40 gigawatt — het is dus niet "of", maar "hoe" — zou kunnen doen. Daar moet echt nog wel flink gepuzzeld worden, zal ik ook maar eerlijk zeggen. Je doet het natuurlijk omdat je de industrie de energie wil geven om te elektrificeren. Dan is het wel van belang dat de industrie ook kan elektrificeren en gaat elektrificeren, want je produceert het niet voor de lucht. In die samenhang ligt er dus dat beleidsgat waar mevrouw Müller het over had. Dat is ook cruciaal. We moeten dus aan allebei werken.

De heer **Klos** (D66):

Oké, dat begrijp ik. Het NPE identificeert dat er meer vraagnormering nodig is. Klopt het dan ook dat we ervoor moeten gaan zorgen dat er daadwerkelijk elektriciteitsvraag vanuit de industrie nodig is en dat je daar ook wetgeving voor nodig hebt en niet alleen subsidies?

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

De manier waarop we de industrie kunnen helpen om die investeringen te doen, zodat de vraag naar groene elektriciteit er kan komen in Nederland, is onderdeel van de beleidsbeslissingen die we met elkaar moeten nemen. Daarin kan normering, beprijzing of subsidiëring allemaal een rol spelen. Juist het energie-intensieve bedrijfsleven concurreert heel sterk op de Europese en op de wereldmarkt. We moeten daarbij dus niet alleen kijken naar hoe we dat in Nederland rondregelen, maar ook naar hoe we ervoor zorgen dat die bedrijven daarmee echt een toekomst krijgen. Bij het nadenken over hoeveel geld ons dat waard is of over hoeveel instrumenten we daarvoor inzetten, moeten we ook kijken naar de geopolitieke omstandigheid waar heel Europa zich in bevindt. Dat betekent ook dat Nederland Europa mee moet krijgen in sommige zaken die wij zelf willen. Anders kan Nederland het op die manier misschien niet alleen in de lucht houden, tenzij daar heel veel geld aan wordt besteed. Daar zit een heel speelveld omheen dat we in gezamenlijkheid moeten bedienen.

Mevrouw **Müller** (VVD):

Ik had de minister gevraagd naar een goede reflectie op het beleidsgat tussen die 260 terawattuur en de 148 tot 218 terawattuur die het PLB zegt te verwachten in 2040. Ik vind dat een enorm gat. Ik wil weten of de netbeheerders nu gaan rekenen met 260 terawattuur. Het verschil is namelijk heel groot, en het vraagt ook om totaal andere miljardeninvesteringen. Ik ben dus wel op zoek naar een slimme stip op de horizon die ook dicht bij de realiteit blijft. Kan de minister, bijvoorbeeld met het PBL, eens doorrekenen waar we naartoe willen werken? Misschien kan zij ook met de staatssecretaris nadenken over wat er allemaal nodig is om de netcongestie op te lossen.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Als eerste is het goed om de KEV te onderscheiden van het NPE. De KEV gaat over wat we verwachten met het huidige, voorgenomen beleid. Het NPE zegt eigenlijk: dit is er nodig als je de doelen in 2040 wilt halen. Daarin zit dus het beleidsgat, en dat verklaart voor een deel het verschil in de elektrificatie die de KEV en het NPE voorspellen. Overigens hebben we straks ook nog het gesprek over de datacenters. Bij de industrie zie je dat het getal lager ligt dan verwacht, maar bij de datacenters zou het weleens veel harder kunnen gaan. Ook dat soort plussen en minnen zijn voor de netbeheerders in hun totaliteit van belang. Voor hen maakt het niet uit wie het afneemt. Als er stroom wordt gevraagd, moeten het profiel en de hoeveelheid van die vraag passen binnen de

investeringen die zij doen. Zij komen volgend voorjaar met geactualiseerde scenario's. Daarbij worden dat soort plussen en minnen ook goed meegenomen.

De voorzitter:

Een vervolgvraag.

Mevrouw **Müller** (VVD):

Oké. Ik snap dat het ene werkt met het huidige beleid en het andere met beleid dat er nog extra bij komt. Toch gaat het echt over een enorm verschil. In mijn verhaal gaf ik ook al aan dat er de afgelopen jaren sprake was van een stagnatie in de groei van de elektriciteitsvraag. Ik ben een beetje op zoek: hoe realistisch is het dat die vraag zóveel extra gaat stijgen in dertien jaar? Het is een verdubbeling. Dat is echt heel erg veel. Ik weet dat er gewerkt wordt aan een integrale systeemplanning; dat staat ook in het NPE. Daarin komen ook de nieuwe scenario's van de netbeheerders te staan. Vanuit de Kamer wil ik wel zicht houden op wat voor afspraken daar gemaakt worden.

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

Dat is heel terecht en heel belangrijk, denk ik. Het zal met elkaar sturen in een bepaalde mate van onzekerheid blijven. Je moet nu eenmaal zoveel jaar van tevoren keuzes maken op basis van de beste inschatting van hoe het zou kunnen lopen, maar je hebt ook een goede inschatting nodig van het beleid dat vereist is om daarop te kunnen sturen. Met beleid kun je makkelijker bijsturen, bijvoorbeeld met subsidies, dan met zo'n netwerkplanning. Op een gegeven moment moet je daarin keuzes maken en moet je ervoor zorgen dat je met flankerend beleid daarop stuurt om daar optimaal gebruik van te maken. Als je veel te laat bent, kom je in de situatie van netcongestie terecht. Daar zal de staatssecretaris zo verder op ingaan.

De voorzitter:

Dank u wel. Er zijn geen andere vragen meer, dus ik stel voor dat we verdergaan met het volgende blokje. Dat is volgens mij het blokje elektrificatie en de afbouw van fossiel.

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

Ik krijg hier van mijn ondersteuning nog de antwoorden op een paar vragen die hier nog bij horen.

Laat ik anders eerst even verdergaan met de industrie. Ik had een aantal vragen samengevoegd in het mapje over de elektriciteit.

De voorzitter:

Dat kan ook. Dat is prima.

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

Ik kijk even wat de meest logische indeling is.

Ik ga toch eerst verder met het mapje over de elektriciteit, omdat dat ook de logische context vormt voor de industrie. Dit mapje had ik net nog niet, dus vandaar dat ik het zo doe.

De voorzitter:

Geen probleem. Gaat u verder.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Ik zag dat de vraag van mevrouw Müller over de 260 terawattuur, die zij net herhaalde, bovenop lag. Volgens mij is dat nu goed gewisseld.

Mevrouw Van Oosterhout zei dat een aantal doelen wordt losgelaten en vroeg of er een tandje bijgezet kan worden. In deze fase van de transitie is het cruciaal om een tandje bij te zetten met het versnellen van de elektrificatie. We proberen een zo goed mogelijke inschatting te maken van hoe tegen de laagste kosten in 2040 de doelen gehaald kunnen worden. De doelen zijn niet bijgesteld. Alleen de instrumenten waarmee we de doelen willen halen worden bijgesteld. Uiteindelijk moet het doel vooropstaan, niet het instrument. Het instrument is geen doel op zich. Onze prioriteit is elektrificatie zo goed mogelijk te faciliteren. De ontwikkeling van aanbod en infra in evenwicht met de vraag is daarbij van belang om de emissies laag te houden en de betaalbaarheid en de voorzieningszekerheid te borgen. Dat is waarom het doel niet is bijgesteld, maar wel in de onderliggende instrumentenmix dingen worden bijgesteld. Eerst was de inschatting dat waterstof een heel groot gedeelte voor zijn rekening zou nemen, inclusief in Nederland geproduceerde waterstof, nu zie je dat de ontwikkelingen in de rest van de wereld ook niet hebben stilgestaan. Het is dus logisch een aantal van dat soort ontwikkelingen mee te nemen. Als er in de toekomst aanleiding is om ook andere dingen bij te stellen, zal dit steeds weer gebeuren.

Dan het punt van de netbeheerders en afnemers van windenergie. In de brief van 11 juni over het Noordzeepact hebben we aangegeven dat we de Kamer eind 2026 nader zullen informeren. Dat zullen we doen en daar komen we op terug.

De heer Jumelet vroeg naar de toekomstige behoefte aan regelbaar vermogen en zei dat het NPE daar geen antwoord op geeft. CCS en waterstof zijn te duur, dus waar zetten we dan wel op in? Voor de verduurzaming van de elektriciteitsmix — dat weet de heer Jumelet — zetten we in op wind-, zon- en kernenergie, en op opslag, vraagsturing en interconnectie om ervoor te zorgen dat de resterende behoefte aan regelbaar vermogen dan zo klein mogelijk is. Voor het verduurzamen van resterende behoefte zijn technisch gezien verschillende opties mogelijk, zoals biomassa, inclusief groen gas en BECCS, waterstof, gascentrales met CCS of in het uiterste geval compensatie of afschakeling. Met het capaciteitsmechanisme gaan we ervoor zorgen dat er al voldoende regelbaar vermogen is. Daarover heb ik een brief aan de Kamer gestuurd. We komen daarover nog met elkaar te spreken. In de inrichting van dat capaciteitsmechanisme gaan we nader met elkaar bespreken hoe we dat inregelen en hoe we ervoor zorgen dat er altijd, zowel op de korte als op de langere termijn, een voldoende regelbaar vermogen zal zijn.

Dat is ook een antwoord op de vraag van de heer Van den Berg. Moeten centrales in de mottenballenconstructie onderdeel zijn van de regelbare flexibiliteit? Ik stel voor dat wanneer we nadere informatie naar de Kamer hebben gestuurd over hoe wij voorzien dat capaciteitsmechanisme te gaan inrichten, we daar verder met elkaar over spreken. Er moet voldoende capaciteit zijn. Daar zijn we het met elkaar over eens. Er liggen natuurlijk studies aan ten grondslag over wat "voldoende" is en hoeveel we nodig zouden hebben.

Mevrouw Van Oosterhout maakt zich zorgen over de stijgende tarieven, die elektrificatie

onder druk zetten. Het is een spiraal. We kunnen er met elkaar voor zorgen dat er meer vraag komt, waardoor er meer afname is, waardoor de kosten over meerdere afnemers verdeeld worden. Of je komt in een spiraal waarin je op een gegeven moment zegt: de tarieven worden zo hoog dat elektrificatie niet meer kan en hoe komen we daar uit? Dat is het beleidsgat waar mevrouw Müller het over had en waarvoor we met elkaar een oplossing moeten vinden. Daarnaast zetten we in de tussentijd in op kostenverlaging van de nettatarieven in de industrie middels de elektrificatie-envelop en door voortzetting van de IKC. Ik denk dat we allemaal zien dat we er daarmee nog niet helemaal zijn.

De heer Klos vroeg naar de doorgroei van hernieuwbaar. Dat is ook hartstikke belangrijk. Samen met de medeoverheden willen we hierover afspraken maken. Ik denk dat hij daaraan refereerde. Als het voor de Albert Heijn — sorry, laat ik "een grootgrutter" zeggen — in een bepaalde regio door het plaatsen van een windmolen op het bedrijventerrein mogelijk is om daar de vrachtwagens op te laden en daardoor daar de groei mogelijk te maken met energie die in de regio is opgewekt voor de regio, kan dat heel veel oplossingen bieden voor situaties waar door netcongestie het transport vanaf de kust misschien nog lastig is. Ik denk dat wat dat betreft de doorgroei van belang is om op sommige punten de netcongestie aan te pakken. De staatssecretaris zal hier misschien nog meer over zeggen.

Voorzitter. Dan vroeg de heer Klos ook nog naar de energielasting. Hij heeft er helemaal gelijk in dat die onderdeel uitmaakt van het totaalplaatje waaruit blijkt of elektrificatie aantrekkelijk is of niet. Voor grotere bedrijven is de energielasting niet zo hoog, maar gaat het om de totaliteit van de verschillende tarieven. Overigens gaan de tijdafhankelijke nettatarieven natuurlijk ook weer helpen om meer regie te hebben. Afhankelijk van het soort bedrijf is dit in meer of mindere mate een oplossing door het kunnen benutten van de prijs van elektriciteit op momenten dat die laag is. Dit was mijn blokje industrie.

De **voorzitter**:

Dank u wel.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Sorry, het was "elektriciteit". Nou haal ik het toch nog door elkaar.

De **voorzitter**:

Maar het ging ook deels over de industrie, daar heeft u helemaal gelijk in.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Ja, daarom. Het lag zo in elkaars verlengde dat ik het al in elkaar had geschoven.

De **voorzitter**:

Geen probleem. We gaan straks over naar de antwoorden rondom industrie. Ik weet dat de heer Van den Berg al eerder een vraag wilde stellen. Is dat nog steeds het geval? Gaat uw gang.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Ik hoor hier nog niet in terug hoe we ervoor zorgen dat we voldoende capaciteit hebben voor ons energiesysteem. In de reactie op "autonoom beveiligd" zegt het kabinet: we hebben Groningen niet nodig, want we hebben voldoende geïnvesteerd in gasopslagen.

Tegelijkertijd staan die gasopslagen onder druk. Ik hoor de minister erover spreken dat we gascentrales nodig hebben voor de leveringszekerheid. Ja, dat ben ik met de minister eens. Je moet er natuurlijk wel voor zorgen dat je in de tijd lang genoeg gas hebt, ook met voldoende piekcapaciteit. Gaat de minister nou wel of niet inzetten op het voorzien in die capaciteit?

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

We komen nog met elkaar over twee dingen te spreken. Aan de ene kant is dat het capaciteitsmechanisme en hoe we daarin willen sturen. Aan de andere kant heb ik uw Kamer een brief gestuurd over strategisch gasbeleid en daar hoort deze vraag van de heer Van den Berg bij. De keuzes die we binnen het strategisch gasbeleid gaan maken, gaan bepalen in welke mate lng-import, de eigen productie die we hebben en opslag nodig zijn. Ik vind het een terechte vraag van de heer Van den Berg, maar wil daar integraal op inzoomen tijdens het debat over de brief Strategisch beleid; dit debat is volgens mij door de heer Van den Berg aangevraagd.

De voorzitter:

Uw laatste interruptie dan.

De heer Van den Berg (JA21):

Ik wil voorkomen dat we een nieuwe "we nemen het mee in het NPE" gaan krijgen. Ik wil ook voorkomen dat we opnieuw "we nemen het mee in de gasbrief" gaan krijgen. Ik weet niet wanneer dat debat ingepland gaat worden, want dat is afhankelijk van de plenaire agenda. Feit is wel dat we nu keuzes moeten maken. De Raad van State heeft niet voor niets verzocht om voor 31 december een keuze te maken. Uiteindelijk is zo'n Nationaal Plan Energiesysteem prachtig, maar aardgas is daar wezenlijk onderdeel van. Als je dat niet voldoende afhecht, met voldoende opslagcapaciteit of voldoende vermogen, kunnen we nog zulke mooie ambities hebben, maar zijn ze in de praktijk helemaal niets waard. Ik zou alsnog van de minister een reflectie willen op de vraag of wij nu wel of niet op deze opslagen gaan inzetten, omdat anders het NPE net zo goed terzijde geschoven kan worden.

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

Dat ben ik niet met de heer Van den Berg eens. Dat zou namelijk ook voor allerlei andere onderwerpen kunnen gelden. Er ligt inderdaad de vraag om voor 31 december daarover een besluit te nemen. Ik hoop dat we snel met de Kamer daarover het gesprek kunnen voeren. De Kamer gaat daar overigens over, want de brief ligt er al. Er hoeft niet meer op een brief van het kabinet gewacht te worden voor een moment om daarover met ons van gedachten te wisselen. Om een heel concreet voorbeeld te geven: de mate waarin de Kamer hecht aan een bepaalde omvang van de strategische voorraad — onderling werd tussen u gewisseld dat de huidige 5 terawattuur die we hebben een noodvoorraad is, geen strategische voorraad — zal bepalen in welke mate hoeveel opslagcapaciteit nodig is. Die dingen hangen een-op-een met elkaar samen. U weet ook uit de brief die in de Kamer ligt dat de verschillende omvang van de strategische voorraad een verschillend kostenplaatje hebben. Om daar een besluit over te kunnen nemen, moet ook duidelijk zijn waar het geld vandaan komt. Dat is niet iets wat we hier en nu met elkaar kunnen besluiten, tenzij de heer Van den Berg daar nu acuut, inclusief het financiële plaatje, een meerderheid voor heeft. Ik stel voor dat we dat debat met elkaar voeren, omdat de omvang van de gasopslag natuurlijk coherent moet zijn — dat ben ik met de heer Van den Berg eens — met het doel dat we daarmee willen bereiken.

Je kunt niet zeggen "we vinden dat we huishoudens en bedrijven zo veel dagen vanuit de strategische gasopslag moeten kunnen voorzien" en dan vervolgens onvoldoende gasopslagcapaciteit hebben. Maar die dingen moeten we echt in samenhang met elkaar zien. Ik ben het met de heer Van den Berg eens dat het dan wel met elkaar moet kloppen.

De voorzitter:

Dank u wel voor dat antwoord. Het is aan de heer Van den Berg om eventueel in zijn tweede termijn nog ergens op terug te komen. Ik ga eerst naar mevrouw Van Oosterhout en dan kom ik bij de heer Klos.

Mevrouw Van Oosterhout (PRO):

Mijn vraag is tweeledig. Aan de ene kant zien we in het NPE dat de ambitie voor CO₂-vrije stroom is losgelaten en dat de ambitie voor wind op zee naar beneden is bijgesteld. Ik hoor de minister zeggen dat de doelen niet worden bijgesteld, maar de instrumenten wel. Welke instrumenten komen er dan bij als deze ambities worden losgelaten? Anderzijds hoor ik de minister steeds terugkomen op het bij elkaar brengen van vraag en aanbod. Een van de dingen die we daarvoor kunnen doen, is nou juist dat Noordzeepact. We zouden daarover voor Prinsjesdag worden geïnformeerd, maar dat wordt nu eind 2026. Kan de minister in ieder geval iets zeggen over wat we dan eind 2026 kunnen verwachten, voordat we weer kostbare tijd verliezen?

De voorzitter:

Eigenlijk twee vragen, maar goed, ik sta het toe. Minister, aan u het woord.

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

Er zijn hoeveelheden bijgesteld, omdat de behoefte anders bleek te zijn. Je hoeft dan minder in te vullen. Dat is het antwoord op vraag één. Het doel is hetzelfde gebleven. Als daar minder voor nodig is, is dat alleen maar goed. Op dit moment heb ik niet meer informatie voor mevrouw Oosterhout over specifiek het Noordzeepact. In juni hebben we al aan de Kamer aangegeven dat we daar voor het eind van het jaar mee zullen komen. Ik kan daar nu helaas niet meer informatie over geven. Ik zie het als een warme aanmoediging om zo concreet mogelijk te zijn in de brief.

De heer Klos (D66):

Ik wil even terugkomen op de afspraken met de provincies over zon en wind op land. We hebben daar heel veel extra van nodig: drie keer zo veel zon en twee keer zo veel wind op land. Dat gaat veel vragen, ook van het Rijk in coördinatie met de provincies. Ik vind de manier waarop het nu in het NPE staat, namelijk het maken van energieafspraken, iets te vaag. Ik doelde dus op het volgende. Gaan we nou bindende concrete afspraken met de provincies maken, waarin zeker geografische verschillen kunnen zitten, maar die wel gezamenlijk optellen tot het halen van de ambitie die hier in het NPE wordt geformuleerd, zodat we weten dat het wordt gehaald en dat er niet een vaag convenant ligt waar niemand zich aan hoeft te houden?

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

Ik denk dat het van belang is dat we de komende maanden, wanneer we gaan spreken over de hele invulling van het halen van de klimaatdoelen, nadrukkelijk ook met de decentrale overheden om tafel gaan om het met hen te doordenken. Wind op land is een stuk goedkoper dan wind op zee. Ook kan op land energie in de regio voor de regio

worden opgewekt. De voordelen van het vergroten van de opwek zijn belangrijk als uitgangspunt om dat gesprek te starten. Hoe we dat vervolgen exact gaan vastleggen, is fase 2. Het gesprek met de regio's lijkt mij eerst van groot belang, want het is ook in hun belang dat de energie in de regio beschikbaar komt, bijvoorbeeld voor cluster 6, zoals eerder al werd aangegeven.

De voorzitter:

Dank u wel. Ik zie geen andere interrupties meer in dit blokje. Het cluster 6 was misschien ook een bruggetje naar het blokje industrie dat nog volgt. Ik geef het woord aan de minister.

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

Specifiek over cluster 6 zal de staatssecretaris nog wat meer zeggen.

Mevrouw Müller zei dat van alle CO₂-reductie van de afgelopen vijf jaar een heel groot deel is gekomen door productievermindering en fabriekssluitingen. Ze vroeg waar het NPE dan van uitgaat. Het kabinet gaat voor het NPE uit van een energiesysteem dat de verduurzaming van de industrie in Nederland juist mogelijk maakt. Hiermee behalen we niet de klimaatdoelen door industrie te laten vertrekken, maar juist door de omstandigheden hier te creëren zodat ze hier kunnen bijdragen aan onze economische welvaart.

Mevrouw Müller vraagt terecht ook aandacht voor de weerbaarheid. In antwoord op de heer Klos zei ik net al dat ook dat een Europese aangelegenheid is. Daarmee trekken we actief samen op met andere landen om aandacht in Europa te vragen voor een strategische visie, bijvoorbeeld op de raffinaderijen. De minister-president heeft daar in de afgelopen Europese Raad zelfs nog naar gevraagd. Ook op het punt van chemie benadrukken wij continu het belang van goede Europese afspraken en een goede Europese visie, ook bijvoorbeeld op een adequate bescherming aan de grens, omdat we weten dat CBAM niet voldoende werkt specifiek voor de chemie. Daarmee staat die sector er meer bloot aan dan sommige andere sectoren. Dit is een terecht aandachtspunt. Het NPE stuurt op hoe het mogelijk gemaakt kan worden om die activiteiten hier een plek te geven. Nederland is natuurlijk wel een open economie. We hebben altijd handel gedreven. Bepaalde comparatieve voordelen kunnen in de tijd veranderen. Heel specifiek bij de ammoniakproductie zie je dat waar wij vroeger comparatief het voordeel hadden van hele lage aardgasprijzen, nu landen als Brazilië het voordeel hebben dat ze heel goedkoop halffabricaten kunnen produceren. Je kunt een ammoniakproducent uit de markt prijzen als je die zou dwingen om in Nederland opgewekte groene waterstof te gebruiken. Het gaat om, waar nodig, ruimte bieden aan de verstandige import van groene halffabricaten die het de industrie mogelijk maken om hun activiteiten hier te houden.

Het NPE probeert die mix te beschrijven en daarbij niet meer alleen in te zetten op alle waterstof hier produceren, maar ook op gebruikmaken van de goedkopere import van producten. Ondanks het feit dat de importafhankelijkheid van Nederland omlaaggaat van 80% naar 50%, heb je hierbij een veel bredere groep landen waar je je import vandaan kunt halen. Geopolitiek minder kwetsbaar zijn, betekent niet alleen dat de import naar 0% gaat, maar ook het diversifiëren van je bronnen en daarin de juiste balans vinden tussen de concurrentiekracht van het bedrijfsleven, hier produceren en het diversifiëren van je importbronnen.

De heer Grinwis zegt: het kabinet verwacht dat bij veel industriesectoren het productieniveau slechts beperkt daalt. Dat is ook onze inzet. Wij zien dit als een Europese opgave. Hiervoor trekken wij op met Brussel en met andere lidstaten. Ik heb daar net al iets over gezegd. Wij vinden dat het voor Europa van strategisch belang is om bepaalde werkgelegenheid hier te houden. Enige mate van creative destruction daarbij is wel van alle tijden. Zoals ik al eerder heb gezegd, worden we geen staatsgeleide economie. Echt ongecontroleerde afbouw vinden we onwenselijk. Dat brengt grote risico's met zich mee wat betreft strategische afhankelijkheid, een verminderd verdienvermogen, de werkgelegenheid in de clusters en vertraging van de verduurzaming. Het sturen op die clusters is echt van belang. Dat geldt specifiek voor Nederland, waar veel van die bedrijven in clusters opereren.

De heer Jumelet vroeg hoe we ervoor zorgen dat we de afhankelijkheid van het buitenland voldoende managen. Hij noemde ook China. We proberen te sturen op minder vraag naar primaire grondstoffen via materiaalefficiëntie, recycling en innovatie en de spreiding van toeleveringsketens via energiediplomatie en internationale partnerschappen. Samen met de EU proberen we de eigen verwerkings- en productiecapaciteit op te bouwen.

De heer Jumelet en mevrouw Müller vroegen allebei naar de toekomstvisie voor brandstoffen en chemie. Zij vroegen of een behoud- en opbouwstrategie, zoals we die voor brandstoffen hebben, hier ook van belang is. Ja, dat is absoluut het geval. Er ligt een Kamerbrief over duurzame chemie, een perspectief op chemie en een visie op duurzame koolstof in de chemische industrie. Hierin wordt de beleidsstrategie voor de verduurzaming van de grondstoffen neergelegd. Dat beleid zet ik voort. Dat wordt nu uitgewerkt in de beleidsagenda chemie. Daarin ziet u dat nog eens een keer terugkomen. Binnen Europa zet ik mij in, onder andere in de context van de Critical Chemicals Alliance, voor de juiste Europese randvoorwaarden. Met de beleidsagenda maken we de samenhang op dat punt nog eens concreter. Ik heb net al uitgelegd dat import bij de basischemie een manier is om ervoor te zorgen dat we de industrie een kans geven om hier concurrerend te produceren.

Mevrouw Van Oosterhout vroeg naar het maatwerktraject met Tata. Zij vroeg waarmee rekening wordt gehouden als de productiecapaciteit afneemt. De maximale staalproductiecapaciteit blijft gelijk. De manier waarop het staal wordt geproduceerd, verandert voor een periode. Dat is hoe we dat doen.

De heer Grinwis had het over de negatieve spiraal. Ik vat zijn vraag als volgt samen. Hoe zorg je ervoor dat vraag en aanbod zo dicht mogelijk bij elkaar blijven? Dat is ook het streven van het kabinet. We hebben al eerder met elkaar gewisseld dat er op dit moment een beleidsgat is. Overigens heb ik ook de indruk dat de Europese Commissie zich langzamerhand begint te realiseren dat alleen via het ETS nog niet de investeringen gedaan worden die ervoor zorgen dat de industrie in Europa kan verduurzamen. We zien dat daar het besef ontstaat van dit beleidsgat en van de noodzaak om toch maatregelen op dit punt te nemen.

Voorzitter, dat waren de vragen die ik over de industrie had.

De heer **Jumelet** (CDA):

Ik hoorde de minister net in het andere blokje al iets zeggen over weerbaarheid. Ik vroeg daar ook aandacht voor. Het gaat dan niet alleen over "genoeg energie voorradig", maar vooral ook over onze houding, misschien wel in deze tijd, de tijd waarin we nu leven. De minister had het ook even in antwoord op de heer Grinwis over een stresstest. Die is nu belegd bij de Energieraad en zij zal daarmee komen. Maar het bracht mij wel tot het idee om ook nog te vragen of er bij wijze van spreken sprake is van simulaties van situaties die zich voor kunnen doen, bijvoorbeeld netbeheerders, overheden en bestuurders. Wordt er op deze manier ook al nagedacht over dit soort situaties? Want we hebben het dan zo meteen over een idee van 2027, maar dat kan nu al urgent zijn. Dus die vraag zou ik willen stellen.

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

Dat soort simulaties is gedaan. Volgens mij is daar vorige week of de week daarvoor een brief over gepubliceerd. Het ging dan vooral over cybersecurity, want in de hele breedte van het rijksbeleid is daarop een stresstest uitgevoerd. Daarbij is ook de vraag gesteld of de verschillende sectoren voldoende weerbaar zijn. Dus dat soort simulaties, als dat is waar de heer Jumelet op duidt, worden uitgevoerd.

De heer Jumelet (CDA):

Daar was ik naar op zoek. Als dat al in een brief staat verwoord, ben ik daar heel blij mee. Uiteindelijk gaat het erover dat je met elkaar moet leren hoe met nieuwe situaties om te gaan. Ik ga die brief dus lezen. Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Ik zie geen aanvulling van de minister op dit punt en we gaan dus snel naar mevrouw Müller.

Mevrouw Müller (VVD):

Dank aan de minister voor haar essentiële antwoord op mijn zorgen over de import van grondstoffen, de basisbouwstenen van de chemie. Ik begrijp dat zij aan de ene kant zegt: voor de import daarvan kunnen we op verschillende landen en stromen leunen. Ik denk dat dat verstandig is en ik denk ook dat daar strategieën op gebouwd moeten worden. Tegelijkertijd zit er voor mij ook een gevoel van ongemak in, want als in andere landen bouwstenen goedkoper geproduceerd kunnen worden, waarom zouden ze dan aan ons het eindproduct overlaten en niet gewoon denken "we gaan die basischemiegrondstoffen zelf houden"? Ik zou de minister dus willen uitdagen om daar straks in de beleidsagenda chemie nog eens op terug te komen. Waarom zouden ze dat wel naar ons exporteren als ze gewoon de hele keten over kunnen nemen?

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

Dat is een terechte vraag van mevrouw Müller. Daar zullen we inderdaad op terugkomen. Ik kan me voorstellen dat het korte antwoord daarop is dat hoe cruciaal dat is per bouwsteen zal verschillen. Het zal ook per bouwsteen verschillen vanwege de verdere bewerkingsstappen. Punt! Laat ik het daar nu even bij houden, maar ik vind het dus een terechte vraag. Het lijkt me goed dat we in de verdere uitwerking nog eens een keertje uitschrijven hoe we dat zien.

De voorzitter:

Ik zie geen vervolgvraag en ik hoorde verder ook geen toezegging die we moeten noteren. Anders komen we daar straks eventjes op terug. Voordat we naar het blokje

overig gaan, is er nog een vraag van mevrouw Van Oosterhout.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Ik heb nog een vraag over Tata en staalproductie. In de beantwoording van de vragen, en ook nu, zegt de minister: de capaciteit blijft gelijk. Maar in het AMVI-advies staat dat er in fase 1 wel degelijk wordt ingezet op een reductie met 19%, een lagere productiecapaciteit dus. Wat is het nu?

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

De productiecapaciteit van de DRP en de EAF worden zo hoog als technisch maximaal mogelijk is. Er is een periode in de transitie dat de vloeibaarstaalproductie iets lager is dan de huidige route op basis van Kooks- en Gasfabriek 2 en Hoogoven 7. Voor die periode zal Tata Steel tijdelijk plakken staal inzetten om de totaalproductie gelijk te houden. Na de tweede fase van de transitie zakt de maximale vloeibaarstaalproductiecapaciteit onmiddellijk weer en worden er dus weer minder plakken ingezet.

De **voorzitter**:

Kijk, dat is nog eens een antwoord! Als er verder geen vragen meer zijn in het blokje industrie, kan de minister doorgaan met haar beantwoording in het blokje overig.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Voorzitter, ik heb nog iets over gas en de afbouw daarvan. Daarna kom ik bij het blokje overig.

Mevrouw Müller vroeg naar de ambitie voor winning op de Noordzee. Wij zetten in op het akkoord dat daarover is gesloten. De gaswinningsafspraken volgen we, want zoals eerder met de Kamer gewisseld: een afbouwpad betekent, zeg maar, onder de streep van het afbouwpad ook nog dat leveringspad. Zoals afgesproken met de sector in het sectorakkoord geven we daar invulling aan, inclusief de motie die daarover is aangenomen.

Dan had de heer Van den Berg nog een vraag over strategische gasopslag. Die heb ik volgens mij net beantwoord.

Mevrouw Van Oosterhout gaf aan dat in 2050 nog een groot deel van de grondstoffen fossiel zijn, terwijl we in het NPE uitgaan van fossielvrij. In de Toekomstvisie Brandstoffen- en Chemiegrondstoffenproductie wordt voor de chemie een bandbreedte gehanteerd die ook kan uitkomen op een fossielvrije chemie in 2050. Hierover bestaat nog geen zekerheid omdat Europese mandaten nog niet toereikend zijn. Om die reden pleiten wij ook voor Europese maatregelen voor het versterken van de vraag naar duurzame producten uit de chemie. Duurzame grondstoffen en uitstoot zijn natuurlijk ook nog weer twee aparte aspecten hiervan. Beide zijn van belang.

Dan over de einddata voor fossiel in de routekaart. De reden waarom we af willen van fossiel is primair vanwege de uitstoot. Het halen van de klimaatdoelen zetten we voorop. We kijken in het NPE hoe de inzet van fossiele brandstoffen snel kan worden teruggebracht, maar het gaat natuurlijk vooral over de uitstoot. Daarvoor hebben we een einddatum, want in 2050 wil Nederland klimaatneutraal zijn. Overigens zijn er voor een aantal specifieke stromen al einddata. Voor kolen is dat bijvoorbeeld 2030. Daarmee zijn

we eerder dan andere landen. Frankrijk werd als voorbeeld door mevrouw Van Oosterhout genoemd. Dat heeft bijvoorbeeld een einddatum voor olie voor huishoudelijke verwarming. Wij hebben dat al niet meer, dus wij kunnen zeggen dat de einddatum daarvoor zelfs al achter ons ligt. Het beeld is dus iets genuanceerder. Wat we nog niet weten en waarover we met Frankrijk nog nader in gesprek gaan, is de manier waarop zij het echte einde aan het gebruik van fossiele brandstoffen willen borgen. Als je zo iets wilt opnemen, moet je het namelijk ook daadwerkelijk kunnen borgen in beleid. Ik ben heel benieuwd hoe Frankrijk dat doet. We zullen de Kamer daarvan op de hoogte houden. Met alleen maar zeggen dat je iets wilt doen, is het nog niet geborgd namelijk. Ik hecht er wel aan dat we ook echt beleid kunnen inrichten voor de dingen die we opschrijven, zodat we het kunnen realiseren. Dat is dus wat we doen. Overigens maken we in Nederland dus op de onderwerpen wel dat soort keuzes.

Mevrouw Van Oosterhout vroeg ook nog naar de aangenomen gasprijs in het NPE. Het NPE gaat niet uit van een specifieke gasprijs. Het pad voor verduurzaming is primair gebaseerd op een ambitieus en haalbaar pad voor de opschaling van hernieuwbare en CO₂-vrije energiebronnen. De resterende gasvraag is een resultante van het opschalingspad en is niet vastgesteld op basis van één gas- of energieprijs. Daarmee maken we, afhankelijk van het doel, gebruik van verschillende prognoses van de gasprijs en van hoe een verduurzamingsoptie zich qua kosten verhoudt tot de kosten van het huidige aardgasgebruik. Voor KGG zijn in principe de TFF-futures, groothandelsprijzen en de KEV de voornaamste bronnen voor een prognose over de energieprijzen. Uiteraard is het wel zo dat bij elke herziening van het NPE opnieuw bekeken kan worden hoe de gasprijs zich heeft ontwikkeld en of dat significant afwijkt van de aannames waarmee is gewerkt bij het maken van de delta. Dit is dus een terecht aandachtspunt, maar voor nu betekent het geen directe verandering in de plannen.

De heer Van den Berg had nog een vraag over specifiek de gasleveringszekerheid. Dat hebben we net met elkaar gewisseld en ik hoop dus dat we dat debat snel kunnen voeren.

Dan kom ik bij het mapje overig, voorzitter. De heer Jumelet vroeg naar de PwC-studie. Daar hebben wij ook naar gekeken. De geschatte groei van de elektriciteitsvraag is ambitieus, maar ook essentieel om de doelstellingen te halen. De PwC-studie doet naar onze mening wel vrij optimistische aannames over de aanbodontwikkeling van groen gas. Als we de komende jaren zien dat dit zich ontwikkelt, dan kunnen we dat meenemen in de herijking van het NPE.

De heer Grinwis vroeg naar waterstof en naar productie met eigen middelen. Dat is eigenlijk ook een deel van het gesprek dat ik net met mevrouw Müller had. Hier produceren is zeker van belang, maar het is relatief duurder, tenzij we goed gebruik kunnen maken van momenten waarop er een overschot is van windenergie, zodat je het tegen heel lage elektriciteitsprijzen zou kunnen doen. Maar wat zijn de technologieën die daar goed bij aansluiten? Dat zijn allemaal zaken die nog in ontwikkeling zijn. We zien wel dat er een mix zal zijn tussen import en eigen productie. Dat is waar we nu staan. Het is ook efficiënt om risicovolle afhankelijkheden te voorkomen door diversificatie en nauwe samenwerking met EU-landen met goedkopere zon en wind. Daar zet ik me ook vol voor in, bijvoorbeeld wanneer ik later deze week in Brussel de European Hydrogen Week bezoek.

Er zijn een aantal vragen gesteld over energiearmoede. Daar hebben we recent met elkaar een uitgebreid debat over gevoerd, specifiek over de zorgen over de verborgen energiearmoede. Natuurlijk is er alle reden tot zorg. Zoals ik in dat debat heb gezegd, probeert de minister van SZW in zijn gesprekken met de energiemaatschappijen te kijken of er meer mogelijk is. Voor verdere vragen daarover zou ik willen zeggen: de minister van SZW is nu aan de slag om te kijken of daar meer helderheid over te krijgen is. In principe zouden deze mensen waarschijnlijk wel in aanmerking komen voor het energienoodfonds. Je zou dus graag willen dat zij de weg daarnaartoe vinden. Die wens deel ik dus met de heer Kops.

Dan vroeg de heer Jumelet nog iets over koolstofverwijdering. Bij de planning hebben we gezien dat 20 tot 25 megaton aan koolstofverwijdering essentieel is om klimaatneutraliteit in 2050 te halen. Maar ook hier zijn nu te weinig middelen voor. We gaan de komende maanden kijken naar wat er mogelijk is voor aanvullend beleid voor koolstofverwijdering. Ook daarvoor geldt dat er verschillende manieren en instrumenten zijn om er te komen. Dat moet als onderdeel van de beleidsagenda nog verder geconcretiseerd worden.

Dan blauwe waterstof. Is daar ruimte voor? Rond de jaarwisseling komen we met een brief en daarin ga ik in op de aangehouden moties die zijn ingediend bij het laatste tweeminutendebat over waterstof. Overigens is het niet zo dat het NPE het verbiedt, maar daarin staat duidelijk dat we kijken naar de randvoorwaarden.

De heer Klos vroeg naar de binnenlandse waterstofproductie. Daar heb ik, denk ik, op geantwoord.

Mevrouw Van Oosterhout vroeg wat de minister doet aan energiebesparing. We zijn volop bezig met concreet beleid rond energiebesparing. Het NPE bevestigt ook dat energiebesparing onverminderd belangrijk is. De keuze om in het NPE zelf vol in te zetten op veel meer elektrificatie leidt al tot meer efficiency. Daarnaast ligt de actualisatie van de energiebesparingsplicht voor bij de Raad van State met het doel om in 2027 in werking te treden. In het Midden-Oostenpakket is extra geld vrijgemaakt voor mensen in de slechtst geïsoleerde huizen en voor verduurzaming door woningeigenaren. De energiebesparingslening voor het mkb is recent opengesteld. De komende maanden gaan we nog verder kijken wat we extra kunnen doen aan energiebesparing.

Daarmee kom ik bij het einde van mijn vragen. De staatssecretaris zal nog verdergaan met een aantal andere blokjes.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Ik kijk even rond. Zijn er nog vragen aan de minister in deze termijn? Allereerst de heer Jumelet en daarna mevrouw Müller.

De heer **Jumelet** (CDA):

Wederom dank voor de beantwoording. Ik wil toch nog even terug naar dat PwC-rapport. In de zomer publiceerde PwC over industrie en energiekosten. Volgens mij zei u: dat nemen we mee. Ik zou bijna zeggen "in het NPE", maar dat is niet de bedoeling, denk ik. De uitkomst was wel dat het de meest kosteneffectieve route is naar een stevige vermindering van CO₂-uitstoot. Kan het zijn dat het kabinet nog een schriftelijke reactie

geeft op dit rapport, zodat we goed kunnen wegen wat door PwC is opgeleverd?

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Daar kom ik zo meteen in de tweede termijn even op terug. Als dit al uitgebreid is meegenomen bij het opstellen van het NPE, dan ligt een aparte reactie minder voor de hand. Ik kijk even hoe dit zit en kom er in tweede termijn op terug.

De **voorzitter**:

Dat is helemaal goed. Er is geen vervolgvraag meer van de heer Jumelet. Dan mevrouw Müller.

Mevrouw **Müller** (VVD):

De minister geeft in de schriftelijke beantwoording aan dat in het NPE niet is uitgegaan van nieuwe productiecapaciteit voor koolstofarme waterstof uit aardgas, wel voor restgassen. Dat impliceert voor mij wel degelijk dat er een keuze is gemaakt om dat niet te doen. Op zich vind ik het goed als de minister daarop terugkomt in de brief over randvoorwaarden voor waterstof, maar ik zou toch willen opmerken dat, als het voor bepaalde industrieën of fabrieken niet mogelijk is om te verduurzamen omdat er geen ruimte op het net is, maar als ze dat wel kunnen met bijvoorbeeld blauwe waterstof, we dat niet bij voorbaat moeten uitsluiten. Ik daag de minister uit om daarover na te denken.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Het feit dat we er niet van uit zijn gegaan dat het erbij zou komen, betekent nog niet dat we het uitsluiten. Ik denk dat daar de nuance ligt.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Goed dat we dat hebben opgehelderd.

Ik kijk nog een laatste keer rond. Nee, op dit moment meldt zich niemand. Dan kunnen we door naar de beantwoording door de staatssecretaris. Ik geef u het woord.

Staatssecretaris **De Bat**:

Dank, voorzitter. Ik heb drie korte blokjes: kernenergie, netcongestie en overig.

Er zijn twee vragen over kernenergie gesteld. Mevrouw Van Oosterhout vroeg of kerncentrales duurzame energie wegdrücken. Daarover verschillen we van mening, want dat is namelijk niet zo. Ze horen in een breder energiesysteem thuis. We doen ons best om de ambitie die daarover op papier is gezet te realiseren, net zoals we de ambitie voor wind op zee proberen te realiseren. Beide zijn nodig. We zijn er ook druk mee om dat werkelijk te gaan realiseren.

De tweede vraag was van mevrouw Müller. Zij vroeg naar de ontwikkeling van SMR, ook in relatie tot warmte en het eventueel oplossen van het netcongestievraagstuk op dat vlak. Die vraag is al eerder gesteld. Er is al toegezegd dat we dit najaar komen met een versnellingsagenda als het gaat om de SMR-ontwikkelingen. Die agenda komt eraan en is er nog voor het eind van dit jaar. Die agenda zullen we met u delen en bespreken. Het is inderdaad zo dat voor het oplossen van dat vraagstuk SMR een optie kan zijn. Dat komt dus uw kant op.

Dan kom ik bij de vragen rondom netcongestie. De eerste vraag, van de heer Jumelet,

was of er na 2035 geen netcongestie meer is. Ik zou u dat graag toezeggen en beloven, maar dat is wat optimistisch. Anderzijds is het wel zo dat alle plannen die er nu zijn, zowel als het gaat om het sneller bouwen en investeren als om het slimmer benutten, zich daarop richten. Voor ons eigen beleid richten we ons op de kortere termijn op het halveren van de wachtlijsten. We zetten dus wel degelijk heel grote stappen met het uitbouwen van het netwerk. Dat zou allemaal moeten lukken voor 2035. Dan zou je inderdaad kunnen zeggen dat we de grote stap naar het oplossen van de netcongestie voor die tijd echt hebben gezet. Het is dus aan de ene kant ambitieus en aan de andere kant ook echt realistisch. Het móet ook gewoon, want als we willen kunnen verduurzamen, moet het netwerk niet meer de belemmering zijn. Daarom investeren we daarin. Laten we hopen dat 2035 gewoon lukt.

Een tweede vraag, van de heer Klos, ging over de energy hubs of energiehubs. We hebben het getal 500 niet voor niets genoemd. Enerzijds zien we dat overall energy hubs ontstaan, kleine en grote, op allerlei manieren, soms ook ondersteund vanuit provincies en soms ook ondersteund vanuit de regelingen die we zelf hebben. We hebben een versnellingsagenda vastgesteld. We hebben ook budget beschikbaar gesteld vanuit het stimuleringsprogramma. Daarmee denken we dat het genoemde getal heel realistisch is en uiteindelijk ook leidt tot het kunnen oplossen van vraagstukken op heel decentraal niveau: bedrijventerreinen die gezamenlijk verduurzamen en uiteindelijk zelf de keuze maken om op een bepaalde manier die opwek te realiseren. Dat is precies hoe het moet. Het getal 500 is daarom niet hoog over, geen te groot getal. Dat getal is gewoon te realiseren, ook met de middelen die we hebben.

Ik denk dat de vraag van de heer Jumelet daar ook aan te koppelen is. Dat was de vraag hoe we het mkb kunnen ondersteunen. Ook cluster 6 werd daarbij genoemd. We zien inderdaad dat juist het uitbreiden van het netwerk heel belangrijk is, want als het netwerk op orde is, kunnen de bedrijven ook de stap zetten naar verduurzaming. Kunnen ze dat niet, dan moeten ze natuurlijk niet gestraft worden omdat ze door andere voorwaarden hun doel niet kunnen halen. Dat is een puzzel die we nog niet helemaal gelegd hebben, maar waar we wel oog voor hebben. Er wordt breed echt veel geld beschikbaar gesteld voor het helpen verduurzamen van het mkb. Het gaat over 4,6 miljard per jaar, dus het gaat om enorme bedragen.

We zien ook dat provincies daar meer en meer hun rol in pakken. De regionale ontwikkelingsmaatschappijen schalen enorm op, zowel in personele als in financiële zin, om ondersteuning te bieden bij het verduurzamen van het lokale en regionale mkb. We hebben daar oog voor. De concrete vraag was: zit het net daar klem? Het antwoord daarop is: op dit moment nog wel. Dat mag niet tot een bepaalde penalty leiden, maar wel tot een nog grotere inzet om juist lokaal via energiehubs of anderszins de ondersteuning goed te organiseren.

Tot slot heb ik nog twee vragen onder het kopje overig. Eén vraag gaat over het datacenter als kans. Dat is zeer zeker een kans. U noemde ook het voorbeeld van Ierland. Samen met de staatssecretaris van Economische Zaken, die met datacenters bezig is, komen we heel snel met een reactie op alles wat er speelt rondom datacenters. We zien aan de ene kant dat ze nu soms een blokkade vormen voor het oplossen van netcongestie. Dat willen we voorkomen. Aan de andere kant zien we de enorme potentie om ze juist als netcongestieverzachter in te zetten. Die twee dingen moeten bij elkaar komen. Dat kan wel betekenen dat we op korte termijn even heel stevig moeten zijn in

wat we eigenlijk willen en voor de lange termijn een visie moeten ontwikkelen op hoe je die inzet daadwerkelijk kunt organiseren. U kunt heel snel meer verwachten van onze kant, omdat we zien dat het nodig is om dit probleem op te lossen.

Tot slot nog een korte reactie op het vraagstuk Norg. De minister heeft daar al iets over gezegd. Er ligt inderdaad een uitspraak van de Raad van State, die zegt dat we vóór 31 december een definitief besluit moeten nemen. Dat is eigenlijk al niet meer mogelijk, omdat we het ontwerpbesluit nog moeten publiceren. Dat weet de NAM ook. Dat is geen nieuws. Maar de opdracht ligt er wel: er ligt een aanvraag om Norg in te zetten voor gaswinning. We moeten daarover besluiten. Zelfs als we daartoe zouden besluiten, begint de winning niet op die dag. Het gaat dan waarschijnlijk over de winter van 2028 en verder. We hebben dan nog steeds tijd om een breder gesprek over de betekenis van de opslag te voeren. Dat er druk op zit en dat het belangrijk is dat het debat snel wordt ingepland, zoals de minister ook al zei, is helder. We willen namelijk wel richting om een keuze te kunnen maken. Vooralsnog ligt er gewoon een opdracht om een besluit te nemen.

Dat was het, voorzitter.

De **voorzitter**:

Dank u wel voor de beantwoording, staatssecretaris. Fijn dat u die in één groot blok heeft gedaan. De drie blokjes lagen mooi in elkaars verlengde. Ik kijk rond of er vragen zijn. Dat is het geval. Ik begin bij mevrouw Van Oosterhout.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

De staatssecretaris had het even over datacenters. Ik vroeg me af of we inzicht hebben in hoeveel die gaan bijdragen aan het probleem van netcongestie, maar ook hoeveel ze via de nettarieven gaan betalen. Zij leggen waarschijnlijk voor een groot gedeelte beslag op de verzwaring van het net.

Staatssecretaris **De Bat**:

Daar kun je geen algemeen antwoord op geven. Wat ze moeten betalen, is wel helder. Dat gaat gewoon via de structuur die we in dit land kennen. De betekenis kun je moeilijk voorspellen. Daarbij ligt het er maar net aan waar je ze bouwt. Er zijn plekken in het land waar er nog steeds ruimte is en waar je dus ook een datacenter kunt ontwikkelen. Dat geldt al op dit moment. Er zijn ook heel veel plekken waar dat niet kan. We willen vooral dat het niet ongecontroleerd plaatsvindt. Het is heel ingewikkeld, want wij mogen de wachtlijsten niet doorkijken. Dat moeten de netbeheerders doen. We zien wel dat er allerlei aanvragen op staan waarvan je je afvraagt of je die op dit moment zou willen hebben.

We willen dus op korte termijn echt een streep zetten en aangeven wat we niet willen. We willen grip krijgen op waar ze gebouwd worden. Van daaruit gaan we bepalen hoe we ze kunnen inzetten als netcongestieverzachter. Dan kan namelijk omdat ze zichzelf via allerlei voorzieningen van eigen stroom voorzien. Dat zou dus kunnen betekenen dat ze kunnen bijdragen aan het oplossen in plaats van het creëren van een probleem.

De **voorzitter**:

De laatste interruptie van mevrouw Van Oosterhout.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Ik ben benieuwd wanneer we die visie kunnen verwachten. U zegt: dat is heel binnenkort. Ik vroeg me af of de staatssecretaris van plan is er harde eisen in op te nemen, zoals over het flexibele netgebruik of iets over het gebruik van restruimte. Daar is bijvoorbeeld in Ierland sprake van.

Staatssecretaris **De Bat**:

Het antwoord is in de basis ja, maar daar hoort natuurlijk ook de betekenis van datacenters bij voor onze totale economie, onze reken capaciteit en alles wat daaromheen zit. Ik kan dat dus niet alleen bepalen. Dat moeten we binnen het kabinet goed afstemmen. In de basis zou het verstandig zijn om inderdaad steeds van flexibel gebruik uit te gaan, als dat kan en past en het niet botst met de weerbaarheid en veiligheid van ons land. Laat ik het zo formuleren.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Ik kijk even rond en ga gewoon het rijtje af. Dan kom ik bij de heer Klos. Gaat uw gang.

De heer **Klos** (D66):

Ik wil even terugkomen op die energiehubs. Ik geloof inderdaad dat het lukt om het aantal van 500 te halen met bestaande middelen, ook omdat ze al aan het ontstaan zijn, uit pure noodzaak. Mijn vraag zag er meer op hoe we ervoor gaan zorgen dat dat de standaard wordt voor alle bedrijventerreinen en voor alle nieuwbouwwijken? Waar zit nou precies het knelpunt? Ik zou daar van de staatssecretaris iets meer over willen horen. Is er een juridisch knelpunt? Moeten we de netbeheerders een instructie geven om dit mogelijk te maken? Waar werkt de staatssecretaris precies aan om dit tot de norm te maken?

Staatssecretaris **De Bat**:

Er is op dit moment een positieve prikkel om dit te doen. Doordat je op een bedrijventerrein kiest voor een energy hub, of een energiehubs, kun je op dit moment juist weer kansen creëren voor ontwikkelingen. Er is dus een positieve prikkel: als je dit doet, kun je de bouw doorzetten. Dat is één kant van het verhaal.

De andere kant is woningbouw. Wij zijn met het ministerie van VRO in gesprek over wat dit allemaal betekent in financiële zin. Netbewust of netneutraal bouwen betekent toch ook weer kosten in het systeem, die ergens uit moeten komen. Wie draait daar dan voor op? Dat is ook een reden waarom we op korte termijn met de grote bouwpartijen gaan spreken over de vraag hoe we dit de norm kunnen maken. Dat zouden we namelijk het liefst wel gewoon doen. Maar nogmaals, dat moet dan ook samen met VRO uitgediscussieerd zijn.

Dan de vraag of we diezelfde norm dan ook voor bedrijventerreinen zouden kunnen ontwikkelen. Dat is nog iets te snel. Dat zou namelijk ook betekenen dat je in eerste instantie een enorme rem erop zet in plaats van dat je die positieve prikkel benut, want dat zou een heleboel ontwikkelingen die al gaande zijn, juist belemmeren. De positieve prikkel die er op dit moment is, maakt juist dat provincies en gemeenten ervoor kiezen om dit te doen. Laten we daar even op sturen. Laten we op die manier die 500 die we nu voor ogen hebben, met elkaar realiseren.

De **voorzitter**:

Is het goed zo, meneer Klos? Ja. Dan gaan we naar mevrouw Müller.

Mevrouw **Müller** (VVD):

Dank voor het antwoord over de datacenters. Ik kijk uit naar de visie en ik verwacht daarin dus ook een visie van het kabinet. Ik sloeg net even aan op een antwoord dat de staatssecretaris gaf. Hij zei: daarvoor moeten we de wachtlijsten doorspitten, maar dat mogen wij niet doen; dat mag alleen de netbeheerder doen. Dit is even een voorschot op wat ik in de begrotingsbehandeling wil noemen. Het is toch eigenlijk heel apart dat het kabinet hierbij niet kan meekijken? Het kabinet moet toch in ieder geval data hebben over hoe zulke wachtlijsten eruitzien? Deelt de staatssecretaris dat met mij?

De **voorzitter**:

Dit was uw laatste interruptie.

Mevrouw **Müller** (VVD):

Ik dacht dat ik er twee had. Anders bewaar ik deze voor de begrotingsbehandeling.

De **voorzitter**:

Oké, vooruit, dan zien we het als een aankondiging.

Mevrouw **Müller** (VVD):

Dan zou ik nu de vraag willen stellen die hier beter bij past. Ik heb het nog even over die 260 terawattuur waar de berekeningen van het NPE van uitgaan. Het is natuurlijk flauw dat ik dit eerst aan de minister vraag en nu ook aan de staatssecretaris, maar het raakt natuurlijk ook heel erg zijn portefeuille. De netbeheerders gaan namelijk wel uit van die grote ambitie. Dit raakt natuurlijk ook aan wat zij zeggen over de vraag of je wel of niet kunt aansluiten op het net. Zij kijken namelijk vooruit, naar de toekomst. Hoe kijkt de staatssecretaris naar die enorme ambitie waar netbeheerders nu mee gaan rekenen, terwijl zij tegelijkertijd het urgente probleem van nu, namelijk netcongestie, willen oplossen? Die dingen houden namelijk heel erg met elkaar verband.

Staatssecretaris **De Bat**:

Over de data en de inzichten komen we zeker nog te spreken; dat is een ontzettend boeiend onderwerp. We zetten echt wel stappen op dat vlak. Soms hinderen regelgeving en wetgeving ons ook. Daar zoeken we een route in. Dat gaat best lukken.

Dan de tweede vraag. Ik sluit aan bij het antwoord van de minister; we willen aan de ene kant die ambitie waarmaken, omdat we nu eenmaal een aantal doelen willen halen, maar zien aan de andere kant zien dat de maakbaarheid van alles wat we voor ons zien, steeds meer onder druk komt te staan. Dan heb ik het ook over de getallen. We zien de vraag achterblijven of we zien dat bedrijven op dit moment helemaal niet de investeringen kunnen doen om dat gat te dichten. Maar we zien het qua maakbaarheid ook als het gaat om überhaupt de stroom op de goede plek krijgen. Die twee dingen zitten in het systeem. De netbeheerders kijken natuurlijk wel heel ver vooruit. Wij moeten dan vooral weten wanneer nou het beslismoment is om weer een volgende stap te zetten. Dat brengen we op dit moment ook in beeld. Er komt ook een nieuw PEH II aan, het Programma Energiehoofdstructuur, waarin we een aantal routes hiervoor gaan bepalen. Dan zullen we dat gesprek ook weer voeren.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Daarmee komen we aan het einde van de beantwoording in de eerste termijn vanuit het kabinet. Dank daarvoor.

Ik stel voor dat we kort schorsen voordat we verdergaan met de tweede termijn. In de tweede termijn kunnen bij een notaoverleg namelijk ook eventueel moties worden ingediend. Die schorsing geeft de diverse Kamerleden de ruimte om die nog snel even voor te bereiden. Mijn voorstel is dus dat we om 13.15 uur doorgaan met de tweede termijn.

Ik schors de vergadering.

De vergadering wordt van 13.07 uur tot 13.15 uur geschorst.

De **voorzitter**:

Een goede middag. Ik heropen de vergadering. Welkom terug bij het notaoverleg Energiesysteem, van de vaste Kamercommissie voor Klimaat en Groene Groei. We zijn aanbeland bij de tweede termijn van de zijde van de Kamer. Welkom terug aan de minister en de staatssecretaris. We gaan beginnen met mevrouw Van Oosterhout. Aan u het woord.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Dank u wel, voorzitter. Volgens mij kunnen we terugkijken op een mooi en inhoudelijk debat. Ik heb nog twee vragen en drie moties.

De eerste vraag gaat over energiebesparing. We hebben in het vorige NPE met elkaar afgesproken dat er een nationaal programma energiebesparing zou komen. Hoe zit het nou met dat programma? De minister heeft al iets gezegd over de energiebesparingsplicht voor bedrijven en over het isoleren van huizen, maar er is nog veel meer mogelijk. Ik vraag me dus af wat de minister verder nog van plan is op het gebied van energiebesparing.

Mijn tweede vraag gaat over Tata. Het is me nog steeds niet helemaal helder hoe het nou zit en hoe het zich verhoudt tot het NPE. De AMVI zegt dat de staalproductie van Tata in fase één gaat dalen met 19%. Daar komt bijna de helft van de CO₂-reductie van 43% vandaan. Volgens de minister blijft de productie echter gelijk, omdat Tata halffabricaten gaat importeren en die later mogelijk weer zelf gaat maken. Dan is mijn vraag: blijft die 43% CO₂-reductie overeind als de productie gelijk blijft, of wordt het dan bijvoorbeeld 30%? Wat krijgen we nou precies voor die 2 miljard?

Dan drie moties.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de sluiting van de Straat van Hormuz de importkosten voor fossiele brandstoffen bijna heeft verdubbeld en dat een snellere afbouw de kwetsbaarheid van huishoudens en bedrijven verkleint;

overwegende dat het kabinet stelt dat meer zekerheid over de ontwikkeling van het energiesysteem de kosten van de energietransitie verlaagt;

constaterende dat er voor het gebruik van kolen als brandstof al een wettelijke einddatum is en dat deze einddatum voor iedereen zekerheid biedt;

constaterende dat het afbouwen van fossiele brandstoffen wel in het NPE wordt genoemd, maar dat het NPE geen einddata per fossiele brandstof bevat;

verzoekt de regering om in het NPE einddata voor olie en gas op te nemen voor het gebruik als brandstof,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Van Oosterhout.

Zij krijgt nr. 737 (29023).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat energie die niet wordt gebruikt ook niet hoeft te worden opgewekt, en dat energiebesparing daarmee de snelste en goedkoopste route is naar een weerbaarder energiesysteem;

constaterende dat energiebesparing in het NPE van 2023 een van de vijf hoofdkeuzes was, en dat daarbij een nationaal programma energiebesparing met sectorale streefwaarden werd aangekondigd;

constaterende dat de sectorale streefwaarden niet zijn vastgesteld, en dat het programma in de actualisatie van het NPE niet meer wordt genoemd;

verzoekt de regering energiebesparing een prioriteit te maken in het NPE, waarbij concrete doelen per sector worden vastgesteld, en de Kamer hier voorafgaand aan de voorjaarsbesluitvorming van 2027 over te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Van Oosterhout.

Zij krijgt nr. 738 (29023).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de elektriciteitsvraag van datacenters kan groeien van zo'n 5 terawattuur nu naar 45 tot 78 terawattuur in 2050;

overwegende dat netcapaciteit schaars is en dat de verdeling ervan een politieke keuze is die de elektrificatie van huishoudens en bedrijven direct raakt;

overwegende dat datacenters met flexibel netgebruik, het gebruik van eigen restwarmte en eigen duurzame opwek ook kunnen bijdragen aan het energiesysteem;

overwegende dat het kabinet dit najaar een nationale geïntegreerde aanpak datacenters zal vaststellen;

verzoekt de regering in de nationale geïntegreerde aanpak datacenters:

- vast te leggen hoeveel netcapaciteit richting 2040 maximaal voor datacenters beschikbaar is, en deze keuze aan de Kamer voor te leggen;
- nieuwe en uitbreidende datacenters alleen nog toe te staan als zij het net tijdens piekuren niet extra belasten, via eigen duurzame opwek, batterijopslag of flexibele netcontracten;
- te eisen dat datacenters hun stroomverbruik grotendeels dekken met nieuwe, extra hernieuwbare opwek in Nederland en hun restwarmte beschikbaar stellen;
- in gebieden met netcongestie geen nieuwe datacenters toe te staan, tenzij zij volledig in hun eigen stroom voorzien;
- de rol van innovatieve vormen van duurzame rekenkracht, zoals datacenters op zee, in het ecosysteem te beschrijven,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Van Oosterhout en Kathmann.

Zij krijgt nr. 739 (29023).

Dank u wel. U krijgt nog één interruptie van de heer Van den Berg.

De heer Van den Berg (JA21):

Is mevrouw Van Oosterhout nou tegen kernenergie of tegen datacenters? Dat volg ik niet helemaal. We zouden er, zoals net betoogd, namelijk ook voor kunnen kiezen om die kerncentrales te koppelen aan datacenters. Dan vermijd je de netcongestie, het stroomverbruik op het netwerk en alle keuzes die daaruit voortvloeien. Dan zou je toch alsnog voor datacenters én CO₂-vrije stroom kunnen gaan?

Mevrouw Van Oosterhout (PRO):

Het is een misvatting dat PRO tegen datacenters zou zijn. Het is heel belangrijk om datacenters in eigen handen te hebben, ook om ons weerbaarder te maken tegen onder anderen de techbro's uit de Verenigde Staten. Het is wel heel belangrijk om daar eisen

aan te stellen. Aangezien er dit najaar een strategie, een visie, wordt vastgesteld over hoe we ermee om zullen gaan, is het heel belangrijk om er voorwaarden aan te verbinden nu we daar nog de kansen en ruimte voor hebben.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan gaan we naar de inbreng van de heer Van den Berg. Die heeft daarvoor nog twee resterende minuten. Ik zou dus zeggen: succes. Moties dienen ook eigenlijk in die twee minuten te worden ingediend, maar uiteraard is er enige coulance: als er een hele lange motie tussen zit, dan gaan we dat gewoon toestaan.

De heer Van den Berg (JA21):

Daar gaan we. Dank u wel, voorzitter.

Ik begin met de moties.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

verzoekt de regering vóór 1 februari 2027 een voorstel voor de strategische gasreserve aan de Kamer te sturen, waarin staat welke (beschermde) afnemers bij welke aanvoerverstoring hoelang beleverd moeten blijven, met de daarvoor benodigde voorraad, overbruggingsduur, dagelijkse leveringscapaciteit en kosten,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Van den Berg, Grinwis, Flach, Vermeer en Russcher.

Zij krijgt nr. 740 (29023).

De heer Van den Berg (JA21):

De tweede motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat er in een steeds minder stabiele wereld maatschappelijke zorgen zijn over de gasleveringszekerheid op de korte termijn;

constaterende dat in het geval van (gasimport)verstoringen de commerciële gasbergingen Norg en Grijskerk een belangrijke rol kunnen spelen in de leveringszekerheid;

verzoekt de regering voor 1 december 2026 het gesprek met de eigenaren van NAM

aan te gaan over de mogelijkheid om de gasbergingen in Norg en Grijpskerk in nationale handen te brengen, en de Kamer daarover voor 1 februari 2027 te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Van den Berg, Grinwis, Flach, Vermeer en Russcher.

Zij krijgt nr. 741 (29023).

De heer **Van den Berg** (JA21):

De laatste motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

verzoekt de regering voor 1 juli 2027 in de uitwerking van het NPE vast te leggen welke nog operationele productie-, import- en opslagcapaciteit voor aardgas nodig blijft, inclusief voor gascentrales, en de afbouw van operationele capaciteit afhankelijk te maken van beschikbare alternatieven die ook bij kou en aanvoerverstoringen de leveringszekerheid aantoonbaar waarborgen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Van den Berg, Flach, Vermeer en Russcher.

Zij krijgt nr. 742 (29023).

De heer **Van den Berg** (JA21):

Voorzitter, laat ik afronden. Ik wil sowieso de ambtenaren en het kabinet nog complimenteren voor het opstellen van het NPE. Ik denk dat het heel belangrijk is om een visie neer te leggen over waar we heen gaan. Ben ik gerustgesteld met deze visie? Nee. Dat heeft simpelweg te maken met het feit dat wij aan de ene kant aan het afbreken zijn terwijl we aan de andere kant nog moeten opbouwen. Dat brengt Nederland in gigantische onzekerheid. Dat levert ons risico's op. Mijn oproep is om die risico's te onderkennen en aan te pakken. Dat doet het kabinet op dit moment onvoldoende. Dat stelt mij zeker niet gerust. Ik hoop dus dat deze moties worden aangenomen en dat het kabinet hier serieus werk van gaat maken voordat we in de volgende crisis komen, met prijsspieken, met de armoede die daarbij komt kijken, met de de-industrialisatie. Het moet eens een keer klaar zijn met die onregelmatigheden. Daar gaan wij voor.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel voor uw inbreng. De heer Kops heeft mij laten weten verhinderd te zijn in de

tweede termijn maar ook geen moties te willen indienen. We kunnen dus door naar de heer Jumelet.

De heer **Jumelet** (CDA):

Dank u wel, voorzitter. Dank ook aan de staatssecretaris en de minister voor de beantwoording in de eerste termijn. Ik ben nog wel benieuwd naar een reflectie op het PwC-rapport, maar mij is toegezegd dat die er nog aankomt in de tweede termijn. Dank daarvoor. Ik heb één motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het Nationaal Plan Energiesysteem een route schetst naar het energiesysteem van de toekomst en de klimaatdoelen voor 2040, maar de haalbaarheid en de uitvoerbaarheid nog onvoldoende duidelijk maakt;

overwegende dat hiervoor een samenhangende analyse nodig is van onder andere toekomstige energieprijzen, nettarieven, investeringen, energievraag, infrastructuur en een vergelijking met alternatieve ontwikkelpaden;

overwegende dat ook de gevolgen voor ruimtelijke ordening, concurrentiekracht, weerbaarheid van het energiesysteem en financiële en maatschappelijke kosten inzichtelijk moeten zijn;

overwegende dat duidelijke criteria nodig zijn om voortgang te volgen en tijdig te bepalen wanneer bijsturing of een alternatief ontwikkelpad nodig is;

verzoekt de regering om naast het NPE een concrete en toetsbare uitvoeringsagenda op te stellen die:

- verschillende scenario's voor het energiesysteem doorrekenen en tegen elkaar afweegt;
- keuzes en alternatieven beoordeelt op haalbaarheid, financiering, ruimtelijke gevolgen, concurrentiekracht, weerbaarheid en maatschappelijke kosten, rekening houdend met onzekerheden en veranderende omstandigheden;
- per stap vastlegt welke besluiten wanneer nodig zijn, wie verantwoordelijk is en welke financiële middelen beschikbaar moeten zijn,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door het lid Jumelet.

Zij krijgt nr. 743 (29023).

De heer **Jumelet** (CDA):

Voorzitter, dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dat brengt ons bij de heer Klos voor zijn twee minuten.

De heer **Klos** (D66):

Ja, twee minuten. Ik heb geen moties, voorzitter, dus dat ga ik makkelijk halen, denk ik. Veel dank voor de beantwoording van de beide bewindspersonen. Ik vond het instructief en nuttig om eens een keer breed stil te staan bij het energiesysteem en niet bij een van de onderdelen van het energiesysteem. Hoewel er weinig tijd was, hebben we binnen die beperkte tijd, denk ik, wel enige verdieping bereikt.

Ik ben blij met de toezegging dat het uitgangspunt blijft om 40 gigawatt in 2040 te behalen, zoals ook in het coalitieakkoord is afgesproken. Ik wil nog één precisering vragen van die uitvoeringsagenda die we gaan krijgen. Het is dus een samenhang van de bestaande uitvoeringsagenda's. Maar ik ben op zoek naar een uitvoeringsagenda die ook het beleidsgat kan dichten en duidelijk maakt hoe de klimaatdoelen kunnen worden behaald met een vernieuwd en herbouwd energiesysteem. Die zou ik graag willen hebben in het voorjaar van 2027.

Tot slot zou ik graag om een brief van het kabinet willen vragen. De minister zegde namelijk toe nog in gesprek te gaan met de Fransen over welk beleid zij nou precies voeren om tot die definitieve einddoelen te komen. Ik zou inderdaad graag willen weten hoe de Fransen dat doen, wat het product van dat gesprek is, wat Nederland daarvan leert en hoe het dat zelf wil toepassen.

Dank u wel, voorzitter.

De **voorzitter**:

Dank u wel. We hadden in concept al een toezegging rondom de samenhang van die beleidsagenda's. Laten we straks even kijken hoe die zich verhoudt tot die uitvoeringsagenda waar u naar vraagt. Volgens mij hebben die dingen met elkaar te maken.

De heer **Klos** (D66):

Ja, precies. Mijn vraag gaat één stap verder. Die is dus inclusief wat er nog nodig is, en ik wil dat voor 2027 hebben. Ik wil dus even preciseren of dat goed is overgekomen.

De **voorzitter**:

Super. Dan hebben we dit nu duidelijk meegegeven. We krijgen straks het antwoord daarop. Dank u wel.

Mevrouw Müller, u heeft ook twee minuten.

Mevrouw **Müller** (VVD):

Dank u wel, voorzitter. Ook namens mij dank aan het kabinet en iedereen in de ambtenarenkamer voor de beantwoording van de vragen. Het is inderdaad een enorm groot plan dat nu voor ons is neergelegd, waarin het kabinet eigenlijk zegt: dit is hoe wij de verdeling tussen moleculen en elektriciteit zien. Het is goed dat we dat nu met elkaar besproken hebben, maar bij mij blijft wel de vraag bestaan of we ons niet vastpinnen

aan doelen die echt heel erg lastig uitvoerbaar en haalbaar zijn. Daar ga ik de komende jaren — dat hoop ik — het kabinet op controleren. Er komen nog heel veel debatten waarin we dit met elkaar kunnen bespreken.

Ik heb twee moties.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat uit de RVO-rapportage over de industrie blijkt dat slechts 20% van de CO₂-reductie in de afgelopen vijf jaar in de industrie het gevolg was van verduurzamingsprojecten, en dat reductie vooral voortkwam uit bedrijfssluitingen en productievermindering;

constaterende dat het kabinet in het NPE richting 2040 rekent met het importeren van methanol en ammoniak, in plaats van eigen productie;

overwegende dat het inruilen van binnenlandse productie voor de import van bouwstenen van buiten de EU leidt tot verlies aan strategische autonomie en dat het ook niet duidelijk is of dat mondiale klimaatwinst oplevert;

verzoekt de regering om emissiereductie door productievermindering expliciet niet als beleidsdoel of verduurzamingsroute te hanteren, en in eventuele toekomstige maatregelen op het gebied van normeren en beprijzen zich maximaal in te zetten voor een gelijk Europees speelveld,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Müller, Grinwis en Jumelet.

Zij krijgt nr. 744 (29023).

Mevrouw **Müller** (VVD):

Dan heb ik nog een motie. Ondanks het gegeven dat ik eigenlijk een redelijk goede toezegging van de staatssecretaris kreeg dat ze hiermee aan de slag gaat, wil ik het toch nog even benadrukken met een motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het kabinet in het NPE het strategisch belang van binnenlandse datacentercapaciteit erkent, maar na 2030 niet uitgaat van nieuwe aansluitingen;

overwegende dat datacenters en AI-infrastructuur bouwstenen zijn voor Nederlandse en

Europese digitale autonomie en ons toekomstig verdienvermogen;

overwegende dat internationale voorbeelden laten zien dat datacenters kunnen bijdragen aan de energietransitie en het verminderen van netcongestie door investeringen in eigen CO₂-vrije opwek, waaronder SMR's, batterijopslag en het verschuiven van rekentaken buiten piekuren;

verzoekt de regering om in de aangekondigde najaarsbrief over de geïntegreerde aanpak van datacenters met een toekomstgerichte visie en kaders te komen waardoor nieuwe datacenters via flexibele aansluitcontracten, eigen opslag of energieproductie gaan bijdragen aan het elektriciteitsnet,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Müller en Rajkowski.

Zij krijgt nr. 745 (29023).

Mevrouw **Müller** (VVD):

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Ik zie verder geen interrupties, dus we gaan door naar de heer Grinwis. Fijn dat u weer terug bent. Precies op het juiste moment, zou ik zeggen.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Voorzitter, u hebt de snelheid er goed in, moet ik zeggen. Dat is wat anders dan dat oeverloze gekeuvel over belastingplannen, maar dat terzijde.

De **voorzitter**:

Meneer Grinwis, laten we geen kwalificaties geven aan andere debatten.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

U weet dat ik belastingen ongelooflijk interessant vind!

De **voorzitter**:

Dat weet ik. Ik hoorde goede woorden over die commissie. Daar houden we aan vast. Aan u het woord.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Zeker.

Voorzitter, dank u wel. Ik begreep dat de antwoorden vertrouwd waren, maar dat ze wel ruimte boden voor een tweetal moties. Eentje gaat over het huidige NPE en eentje over een volgende. De eerste luidt als volgt.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat TNO schrijft dat de integrale robuustheid van het ontwikkelpad uit het NPE nog onvoldoende is aangetoond en dat een integrale robuustheidstoets volgens TNO samenlopende tegenvallers expliciet zou moeten onderzoeken;

verzoekt de regering om de Raad voor Energie te vragen om het geactualiseerde NPE aan een stresstest te onderwerpen en te bezien in hoeverre het NPE robuust genoeg is, bij relevante tegenvallers een maatschappelijk aanvaardbare strategie blijft en voldoende handelingsperspectief biedt om tijdig bij te sturen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Grinwis, Van den Berg, Jumelet, Müller en Klos.

Zij krijgt nr. 746 (29023).

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Voorzitter, de tweede, voor de volgende keer.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het Nationaal Plan Energiesysteem (NPE) één richtinggevend ontwikkelpad voor het Nederlandse energiesysteem presenteert, terwijl de toekomstige ontwikkeling met grote onzekerheden is omgeven, bijvoorbeeld ten aanzien van de energievraag vanuit de industrie;

overwegende dat het verkennen van verschillende ontwikkelpaden helpt om met deze onzekerheden rekening te houden, de robuustheid van systeemkeuzes te beoordelen en meer houvast te bieden bij langjarige investeringsbeslissingen;

verzoekt de regering om bij de volgende herziening van het NPE, in 2029, meerdere scenario's voor de ontwikkeling van het Nederlandse energiesysteem uit te werken, met name voor wat betreft de energievraag vanuit de industrie, en inzichtelijk te maken wat deze scenario's betekenen voor de te maken systeemkeuzes,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Grinwis, Van den Berg, Jumelet en Müller.

Zij krijgt nr. 747 (29023).

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Voorzitter. Dat was het in tweede termijn. Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel. U krijgt daar nog een vraag over van de heer Klos.

De heer **Klos** (D66):

Ja, kort, zodat ik weet wat ik met de motie moet doen. Begrijp ik dus goed dat het verkennen van die alternatieve scenario's wel allemaal moet leiden tot een energiesysteem waarmee de klimaatdoelen voor 2030 en 2040 worden behaald?

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

De insteek van de motie is niet om allerlei gemaakte keuzes te heroverwegen, bijvoorbeeld over klimaat en de energietransitie. Het doel is wel om inzichtelijk te krijgen wat het betekent voor je energiesysteem als je een totaal verschillend pad kan gaan bewandelen als het gaat om de industrie. Kijk, onze wens, die de heer Klos en ik volgens mij delen, is om de industrie hier te vergroenen in plaats van die de grens over te jagen. Wij weten wel dat als de basischemie inderdaad zo sterk krimpt als er nu in sommige scenario's wordt geschetst, dat heel iets anders betekent voor ons energiesysteem dan als het stabiel blijft. Kortom, het is, denk ik, verstandig om in een volgende versie van het Nationaal Plan Energiesysteem iets meer gevoel te krijgen voor de vraag: wat betekent nou een verschil in het ontwikkelpad, bijvoorbeeld ten aanzien van de industrie en de vraag vandaaruit, voor je energiesysteem? Dan is inzichtelijker welke keuzes je sowieso moet maken en welke je misschien nog even on hold moet zetten. Daar moeten we iets meer gevoel voor krijgen dan we bij het huidige, geactualiseerde NPE hebben.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de tweede termijn van de Kamer. Ik kijk even opzij om te zien hoeveel tijd er nodig is voor het voorbereiden van de appreciaties op deze moties. Een kwartier, hoor ik. Hartstikke mooi. Dan stel ik voor dat we om 13.55 uur, en dan ook echt om 13.55 uur, hier weer met elkaar terug zijn om de vergadering te hervatten.

De vergadering wordt van 13.37 uur tot 13.55 uur geschorst.

De **voorzitter**:

Een hele goede middag. Welkom terug bij dit notaoverleg Energiesysteem. We gaan snel verder naar de minister en staatssecretaris voor de beantwoording van de laatste paar vragen en uiteraard voor de appreciatie van de ingediende moties. Minister, mag ik u als eerste het woord geven?

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Zeker, dank u wel, voorzitter. Dank aan de leden voor de gestelde vragen en de moties. Ik beantwoord eerst nog een paar vragen en daarna zal ik overgaan naar de moties.

De heer Jumelet had in de tweede termijn nog een toelichting op de PwC-studie te goed. Het kabinet herkent het belang van veel in de PwC-studie geschetste verduurzamingsroutes, waaronder de substantiële inzet van CCS in de basisindustrie, koolstofarme waterproductie uit restgassen en bij bestaande waterstofproductie hybride elektrificatie en de inzet van groen gas. Het wijkt op de volgende punten af van het PwC-advies, namelijk dat het NPE minder optimistisch is over de beschikbaarheid van

groengasimport tegen de daarbij behorende lage prijzen waar de studie van uitgaat. Daardoor is een sterkere afname van de methaanvraag nodig om alsnog voldoende emissiereductie te halen. Het NPE ziet dan weer meer potentieel voor de verduurzaming van lage- en middentemperatuurwarmte, in lijn met de bronnen die gebruikt zijn voor het actieplan elektrificatie industrie. Dit kan ook met een hybride configuratie met methaan als back-up. De PwC-studie houdt ook geen rekening met EU-verplichtingen op het gebied van hernieuwbare waterstofdragers, wat een grootschaligere inzet van koolstofarme waterstof moeilijk maakt.

Voorzitter. Dan is er de vraag van mevrouw Van Oosterhout over Tata: als dat productieproces verandert, blijven die CO₂-doelen dan nog wel overeind? Ja, die nationale CO₂-reductie blijft overeind staan. De maatwerkafspraken leidt naar verwachting tot een CO₂-reductie van 7,2 megaton, zoals vastgelegd is in de JLoI. Er wordt slechts tijdelijk minder vloeibaar staal geproduceerd. Daardoor worden in het productieproces dus tijdelijk externe staalplakken toegevoegd, maar de structurele CO₂-reductie blijft gelijk.

Dan is er een vraag van de heer Van den Berg over opbouwen en afbouwen. Hij zei dat die twee natuurlijk met elkaar in balans moeten zijn om de energieleveringszekerheid te verzekeren. Dat is ook zoals we dat aanpakken.

De heer Klos had nog gevraagd of de uitvoeringsagenda ook ingaat op het beleidsgat. Hij vroeg of we daar in het voorjaar van 2027 ook inzicht in krijgen. Het antwoord daarop is ja.

Dan had de heer Klos ook naar het gesprek met de Fransen gevraagd, namelijk hoe zij dat einddoel inrichten. Ik ga naar de COP en daar zullen we ook weer een bijeenkomst hebben met de coalitie van Santa Marta. Ik denk dat het voor de andere leden van de coalitie heel erg informatief kan zijn om van de Fransen te horen hoe zij dat inrichten. In die context zal ik dus met hen daarover spreken. Ik zal u dus ook na de COP, uiterlijk voor het einde van het jaar, informeren over hoe dat daar is ingericht en welke lessen we daar eventueel van kunnen leren.

Mevrouw Oosterhout vroeg of energiebesparing nog wel een prioriteit is voor het kabinet. Dat is het zeker. Dat is het ook in het NPO. Deze herziening keek natuurlijk met name naar de industrie en is met betrekking daartoe de diepte ingegaan, maar ook energiebesparing is van belang. Ik had al aangekondigd dat we in een brief de samenhang tussen verschillende bestaande beleidsagenda's zouden schetsen. We kunnen ook nog een samenhangend beeld schetsen van wat we allemaal doen op het gebied van energiebesparing. We zullen dat zeker ook meenemen in de gesprekken van de komende maanden over de doelen richting 2040. Laten we in die samenhang bezien of er dan meer nodig zou zijn.

Daarmee kom ik bij de motie, want ik wil niet op voorhand, nu al, tot die sectorale streefdoelen overgaan. Je wilt namelijk ook een beetje ruimte houden om per sector de optimale mix te kiezen van besparen, vergroenen et cetera. Als je te veel specifieke doelstellingen maakt, kan dat de administratieve lasten en het totale plaatje misschien bemoeilijken. Dat gezegd hebbende, het lijkt mij wel belangrijk dat we het plaatje van de energiebesparing, die zo belangrijk is, wel helder krijgen. We kijken ook welke sectoren op dit moment al heel goed aan die energiebesparing werken. We hebben natuurlijk net

ook de energiebesparingsplicht aangescherpt. Er gebeurt dus veel, maar het is goed om dat nog een keer in zijn integraliteit te schetsen. Ik zou mevrouw Van Oosterhout dus willen vragen om de motie op stuk nr. 738 aan te houden totdat we, in het voorjaar, hier een beter beeld van hebben. Dan kunnen we zien of er nog iets aanvullends nodig is of dat het eigenlijk al goed wordt ingevuld met de maatregelen, die we alleen niet zo hebben benoemd in een actieplan met streefdoelen. Er zijn namelijk al best wel veel verschillende regels.

De voorzitter:

Voordat u verdergaat, lijkt het me goed om nog even de reactie te horen van mevrouw Van Oosterhout.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Ja, ik ben best bereid om die motie aan te houden, maar dan zou ik toch heel graag vóór dat voorjaarspakket inzichtelijk willen hebben wat we dan nu precies doen op het gebied van energiebesparing. Ik had het in mijn bijdrage en net ook al over dat nationaal programma energiebesparing waar het natuurlijk in 2023 over ging. Het maakt mij niet zoveel uit hoe we het noemen, maar het gaat er wel om dat er een heel breed scala is aan allerlei maatregelen die we kunnen nemen op het gebied van energiebesparing. Dus zou de minister vóór dat voorjaarspakket heel duidelijk inzichtelijk kunnen maken welke stappen zij voor zich ziet? Dan ben ik bereid om die motie aan te houden.

De voorzitter:

We gaan het vragen aan de minister.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer:**

In antwoord op de heer Klos had ik al aangegeven dat we het beleidsgat inzichtelijk gaan maken. Dat kan ik toezeggen, dus dat we schetsen wat we in het NPE hebben aangenomen en waar we eventueel nog van afwijken. Vervolgens gaan we natuurlijk met elkaar spreken over juist welke maatregelen er dan alsnog nodig zouden zijn. Dat is bij dat voorjaarspakket. Er zit dus een kleine nuance in wat mevrouw Van Oosterhout vraagt, maar dat beleidsgat kunnen we dus ook voor energiebesparing, net als voor de andere beleidsagenda's waarnaar de heer Klos vroeg, inzichtelijk maken.

De voorzitter:

Dank, minister. We zijn nu wel een beetje vanuit de beantwoording van de vragen in de appreciaties en in de toezeggingen gerold. Dus ik stel voor dat we de toezeggingen straks nog een keer goed herhalen, zodat we de administratie goed hebben en dit daar ook bij betrekken. Ik wil u vragen of u aan het einde bent gekomen van de vragen die zijn gesteld, want dan gaan we naar de appreciaties.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer:**

Ja, voorzitter. Ik dacht dat de appreciatie van deze motie zo direct samenhang met deze vraag, dat ik ze even ineen heb genomen. Daarom had ik deze ook als laatste vraag bewaard en ga ik nu over tot de appreciatie van alle moties. Dit is dus de tweede motie, die op stuk nr. 738. Het verzoek is om die aan te houden totdat blijkt dat we dat inzichtelijk hebben gemaakt en er dus ook zicht is op waarom je eventueel nog aanvullende maatregelen of streefdoelen zou willen. Het verzoek is dus om die aan te houden.

De **voorzitter**:

Een verzoek om de motie op stuk nr. 738 aan te houden. Zo niet, dan wordt ze ontraden. Mevrouw Van Oosterhout bevestigt dat deze is aangehouden.

Op verzoek van mevrouw Van Oosterhout stel ik voor haar motie (29023, nr. 738) aan te houden.

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**:

De motie is inmiddels aangehouden. Gaat u verder, minister.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Dan de eerste motie, die op stuk nr. 737, ook van mevrouw Van Oosterhout, over concrete einddata. Op een aantal concrete onderdelen zijn die einddata er al. Zoals ik net aan de heer Klos heb gezegd, zal ik met Frankrijk bespreken hoe zij omgaan met de totale einddatum en of bij hen bijvoorbeeld CCS daar wel of niet in zit; dus laten we zeggen: hoe zij daartegen aankijken. Ik zal daar voor het einde van het jaar een brief over sturen, nadat ik met de Fransen heb gesproken en marge van de Santa Martacoalitie op de COP. Ik zou eigenlijk aan mevrouw Van Oosterhout willen vragen om ook deze motie aan te houden, omdat het voor het beoordelen van de mogelijkheid of onmogelijkheid wel van belang is dat we weten op welke manier zoiets, als je het al doet, niet alleen maar een papieren statement is; wat voor soort beleid hoort daar dan bij? Dan kunnen alle leden van de Kamer wegen of ze dat in die samenhang wensen of niet wensen. Daarom het verzoek om ook deze motie aan te houden totdat die brief er is, voor het einde van het jaar.

De **voorzitter**:

Ik kijk even opzij richting mevrouw Van Oosterhout.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Ja, ik ben bereid ook deze motie aan te houden. Maar de minister had het net over de COP, waar ze met andere landen gaat spreken. Maar goed, de minister spreekt Frankrijk als het goed is ook al deze week bij de Energieraad. Dit gesprek zou dus natuurlijk ook al deze week kunnen plaatsvinden. Ik vraag me even af in hoeverre "het einde van het jaar" zinnig is en of het niet mogelijk is om hierover eerder uitsluitsel te geven.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Laat mij daar twee dingen over zeggen. Ik zal ook even moeten kijken bij welke Franse collega dit uitfaseerplan precies belegd is, of dat ook de collega is die bij de Energieraad is en of daar ook de gelegenheid is om dit zo uitgebreid te wisselen. Aan de andere kant, juist omdat we in die Santa Martacoalitie zitten met veel andere landen en we samen 30% van de CO₂-uitstoot van de wereld hebben, denk ik dat het ook voor hen nuttig is om Frankrijk te vragen om hierover een presentatie te geven of een verhaal te houden, over hoe het dat voor zich ziet. In die zin vind ik dat dus sowieso een gelegenheid waarbij ik hierover met ze zou willen spreken. Maar als ik een mogelijkheid zie om het eerder te doen, dan zullen we dit eerder doen; laat ik dat toezeggen aan mevrouw Van Oosterhout.

De voorzitter:

Ik zie geknik en in dat geval kan de motie inderdaad worden aangehouden.

Op verzoek van mevrouw Van Oosterhout stel ik voor haar motie (29023, nr. 737) aan te houden.

Daartoe wordt besloten.

De voorzitter:

Dank aan de minister. We kunnen verder met de appreciaties.

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

Dank u wel, voorzitter. Dan de moties op de stukken nrs. 740, 741 en 742. Laat ik ze eventjes samennemen. Die horen wat mij betreft echt bij het debat over ons strategisch gasbeleid. Om die goed te kunnen appreciëren, denk ik dat het zowel voor mij als voor de collega's van belang is om daarover eerst met elkaar van gedachten te wisselen. Ik wil de Kamer in overweging geven om bijvoorbeeld nog een technische briefing te organiseren hierover. Ik ben graag bereid om mijn experts ter beschikking te stellen om de Kamer van nadere technische duiding te voorzien van de voorstellen die we hebben gedaan en de afwegingen die we beschreven in de brief. Ik wil de heer Van den Berg vragen om deze drie moties, die dus echt bij dat debat horen wat mij betreft, aan te houden en ze na dat debat in stemming te brengen.

De voorzitter:

We gaan kijken of de heer Van den Berg daartoe bereid is en hoe hij daarover denkt.

De heer Van den Berg (JA21):

Ik snap, in alle redelijkheid, niet waarom we niet gewoon nu al over deze voorstellen zouden kunnen besluiten. Aardgas is gewoon een wezenlijk onderdeel van het Nationaal Plan Energiesysteem. Onze leveringszekerheid is gebaseerd op aardgas, ook de komende veertien jaar. Ik heb dat debat juist aangevraagd omdat er geen keuzes worden gemaakt door het kabinet om te gaan voor zo'n opslag, ja ofte nee. Het argument dat we moeten wachten op het debat dat ik heb aangevraagd omdat er geen duidelijkheid komt vanuit het kabinet, vind ik ingewikkeld. Wat ik vraag, is gewoon, in alle redelijkheid: kunnen we een gesprek aangaan met de NAM over het nationaliseren van de bergingen? Ik vraag ook om een visie van het kabinet op hoe wij zo'n voorraad zouden kunnen inrichten: hoelang, welke beschermde afnemers, enzovoort. Ik vraag gewoon, los van wat de Kamer vindt, om de visie van het kabinet. Ik zou dus oprecht niet weten waarom dat op een later moment zou moeten. Als de minister daarop kan reflecteren, ben ik wellicht te bewegen om de motie aan te houden, maar nu zie ik eigenlijk niet zo goed in waarom dat verstandig zou zijn.

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

Omdat de moties vragen om dingen vast te leggen. Om dingen vast te leggen, moet het instrument natuurlijk passen bij het doel, en het doel bepalen wij hier met elkaar. De Kamer besluit uiteindelijk over wat het doel zal zijn en moet daar dan uiteindelijk ook de bijbehorende financiële middelen voor beschikbaar stellen. Wij hebben als kabinet onze overwegingen en afwegingen over dit strategische beleid voor de lange termijn in een brief bij de Kamer neergelegd. Er zijn verschillende scenario's geschetst. We hebben in die zin de verschillende visies die je hierop zou kunnen hebben weergegeven. Maar juist

omdat dit zo'n fundamentele wijziging is, vinden we het van belang om met uw Kamer van gedachten te wisselen over hoe hoog de verzekeringspremie is die we als Nederland willen betalen. Dat debat heeft nog niet met uw Kamer plaatsgevonden. Dank aan de heer Van den Berg dat hij daarover een debat heeft aangevraagd, want dit is echt iets waarvan we gezamenlijk met elkaar moeten zeggen: dit vinden we de juiste balans. Pas als we die balans hebben gekozen, kunnen we dat ook vertalen. Ik snap dat de moties van de heer Van den Berg zien op de concrete vertaling van verschillende aspecten daarvan. Ik begrijp dat hij op al die aspecten om aandacht vraagt en dat hij het van belang vindt dat het op een gegeven moment concreet wordt vastgelegd. Maar dat kunnen we pas doen nadat we met elkaar hebben bepaald wat we de juiste balans vinden tussen de kosten die achter zo'n keuze vandaan komen — die slaan bijvoorbeeld neer bij de huishoudens en de bedrijven — versus de zekerheid die we daarmee kopen. Dat debat zullen we toch echt samen moeten voeren.

De voorzitter:

Ik wil op dit punt niet te vaak heen en weer gaan, maar ik wil de heer Van den Berg tot slot nog wel vragen wat hij na deze toelichting met zijn moties wil doen. Ik wil daarbij ook meegeven: als hij ze niet wil aanhouden, moeten we ook bekijken wat het oordeel van de minister dan wordt, bijvoorbeeld ontraden of ontijdig. Dan kunnen we ook verder met de andere moties. De heer Van den Berg, wat gaat u doen?

De heer Van den Berg (JA21):

Het scheelt dat het gelijk drie moties in één zijn, dus dat bespaart een hoop heen-en-weergepingel. Ik ga ze wel in stemming brengen. Ik hoor de minister zeggen dat we moeten afwegen hoeveel het zou moeten kosten en hoeveel we daarvoor over hebben. Maar dat zat precies in mijn voorstel, namelijk dat er een voorstel moet komen voor wat dat gaat kosten. Daar kunnen we dan als Kamer over besluiten. Volgens mij staat in deze moties dus precies hetgeen de minister voorstelt. Het debat voeren over hoe we dat inhoudelijk allemaal kunnen regelen en wat onze gedachten daarover zijn, lijkt me sowieso heel erg goed. Maar de tijd dringt nu eenmaal. De gasopslagen gaan dicht als we niet oppassen. Daarmee rond ik af, voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Van den Berg. Dan ga ik tot slot naar de minister zodat ze haar oordeel kan geven over de moties die toch ingediend gaan worden.

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

Ik denk dat het echt verstandig is om eerst met elkaar het debat te voeren voordat dit soort moties neergelegd worden. Dat debat hebben we nog niet gevoerd. Ik hoop dat we het spoedig kunnen voeren. Deze moties zijn daarom alle drie ontijdig.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan gaan we door naar de motie op stuk nr. 743.

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

Ja, de motie op stuk nr. 743 van de heer Jumelet. De heer Jumelet heeft deze motie ingediend en ook een motie van de heer Grinwis ondertekend. Om die twee congruent met elkaar te laten zijn, zou ik hem willen vragen of hij bereid is om in de motie op stuk nr. 743 bij het eerste gedachtestreepje te verduidelijken dat het verzoek betrekking heeft op het NPE 2029. Anders worden we verzocht om twee keer ongeveer hetzelfde te

doen, waarbij de motie van de heer Grinwis verduidelijkt dat dat in 2029 zal worden uitgevoerd. De twee bullets daarna zou ik mee willen nemen in de door mij toegezegde brief over de samenhang tussen de uitvoeringsagenda's en het NPE. Dan zou de motie oordeel Kamer kunnen krijgen.

De voorzitter:

Met "gedachtestreepje" bedoelt u de eerste bullet van het dictum.

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

O, ja. Ik heb een gedachtestreepje als eerste bullet van het dictum. De verschillende scenario's in de eerste bullet gaan dan over het NPE 2029, net zoals in de motie van de heer Grinwis wordt gevraagd. De twee bullets daarna hebben dan betrekking op de samenhang tussen de beleidsagenda's. Dat komt dan in de toegezegde brief. Zo zullen we uitvoering geven aan deze twee moties.

De voorzitter:

Was dit inderdaad de bedoeling van de heer Jumelet met deze motie?

De heer Jumelet (CDA):

Ik probeer het even te snappen. Ik heb inderdaad streepjes gebruikt en geen bullets. Dat maakt het allemaal wat ingewikkeld. De intentie is natuurlijk vooral om de uitvoeringsagenda handen en voeten te geven en de Kamer in positie te brengen om haar daar iets van te laten vinden. Als dat het idee is, kan ik daarmee instemmen. Ik heb inderdaad de motie van de heer Grinwis ondertekend.

De voorzitter:

Maar nu wordt het wel ingewikkeld, meneer Jumelet. Er wordt juist gevraagd wat uw idee is met uw motie. Ik wil voorkomen dat we een vraag stellen over het plan van de minister.

De heer Jumelet (CDA):

Volgens mij vraagt de minister om de motie aan te passen. Dat was ik van plan.

De voorzitter:

U gaat de motie aanpassen?

De heer Jumelet (CDA):

Ja.

De voorzitter:

Oké, duidelijk. Dat was mij dan weer niet duidelijk.

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

Als de motie zo wordt aangepast dat het eerste streepje refereert aan 2029, dan kan ze oordeel Kamer krijgen. We zullen de andere streepjes afdoen in de toegezegde brief over de samenhangende uitvoeringsagenda's.

De motie op stuk nr. 744, waarin verzocht wordt de emissiereductie niet expliciet als beleidsdoel of verduurzamingsroute te hanteren: oordeel Kamer.

De **voorzitter**:

De motie op stuk nr. 744 krijgt oordeel Kamer.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Op de motie op stuk nr. 745 zal de staatssecretaris zo terugkomen.

De motie op stuk nr. 746 van de heer Grinwis, waarin verzocht wordt om de Raad voor Energie te vragen om het huidige NPE aan een stresstest te onderwerpen: oordeel Kamer.

De **voorzitter**:

De motie op stuk nr. 746 krijgt oordeel Kamer.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

De motie op stuk nr. 747, over meerdere scenario's in het NPE van 2029, krijgt ook oordeel Kamer.

De **voorzitter**:

De motie op stuk nr. 747 krijgt ook oordeel Kamer. Ik begrijp dat de staatssecretaris nog appreciaties heeft van twee moties.

Staatssecretaris **De Bat**:

Ja, van twee moties over de datacenters. De eerste is van mevrouw Van Oosterhout. We bedoelen voor een groot deel hetzelfde, denk ik, maar wat in deze motie gevraagd wordt, bijvoorbeeld het vastleggen van een netcapaciteit, kan gewoon niet. Zo werkt het voor geen enkele sector en dus ook niet voor datacenters. Dat is dus onmogelijk. Daarnaast is de motie af en toe net wat te scherp wat betreft eigen duurzame opwek of extra hernieuwbare opwek in Nederland. Dat zijn allemaal aanvullingen. Wij komen met een visie op hoe we het gebruik van datacentra, de opwek die daarvoor nodig is en het zelfstandig kunnen functioneren bij elkaar kunnen brengen, maar deze motie is daarin gewoon te scherp. Het eerste punt kan bovendien niet. Ik ontraad de motie.

De **voorzitter**:

De motie op stuk nr. 739 wordt ontraden. Het is uw motie mevrouw Van Oosterhout, dus u mag daar één vraag over stellen.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Als het eerste punt niet kan, ben ik bereid de motie aan te passen. De overige punten hebben we ook in het debat gewisseld. Ik ben erg benieuwd hoe de staatssecretaris daartegen aankijkt. Ik denk namelijk dat daar wel draagvlak voor is, in ieder geval in deze commissie.

Staatssecretaris **De Bat**:

Zeker, maar op dit moment is het ook nog steeds een feit dat daar soms gas voor wordt gebruikt als tijdelijke oplossing. Hier staat "duurzame opwek". Alles staat er dus net iets te scherp in, waardoor je er, denk ik, op uitkomt dat het niet gaat lukken. De motie is aan de randjes net te scherp. Als dat woordje "duurzaam" nou ... "Eigen opwek" kan, maar "duurzame opwek" zou bijvoorbeeld betekenen dat we geen datacenters meer kunnen bouwen. Als dat er dus ook nog uit zou kunnen, kunnen we meebewegen. Maar ik moet dan dus eigenlijk bij elk punt aangeven wat eruit zou moeten. Wat afstemming vooraf

had in dit geval misschien geholpen.

Dan de motie van mevrouw Müller, die wat opener spreekt over het gebruik van datacenters voor het ontlasten van het net. Dat is precies wat wij al hebben besproken in het debat. Ik heb al geantwoord dat we van plan zijn om dat te doen in de brief en met die route waar we samen met de staatssecretaris Digitalisering mee gaan komen. Daarmee kan deze motie oordeel Kamer krijgen.

De voorzitter:

De motie op stuk nr. 745 krijgt dan oordeel Kamer. Helder. Dank u wel.

Ik ga even het rijtje af aan de kant van de Kamer. Ik ben even benieuwd, want er wordt mogelijk nog een tweetal moties aangepast. Die van de heer Jumelet wordt nog aangepast; ik hoor een "ja". Die van mevrouw Van Oosterhout niet? Ik hoor een "nee". Oké.

Dan kijk ik of er nog andere bijzonderheden zijn. De heer Van den Berg.

De heer Van den Berg (JA21):

Nog één nabrander. Ik vergat net eigenlijk te zeggen dat het idee van deze moties juist was dat die niet gaan over het strategisch gasbeleid. Strategisch gasbeleid gaat juist over de langere termijn, vanaf 2029, als ik de brief van de minister zo lees. Deze voorstellen richten zich echt op de periode daarvoor, zeker omdat we al over gasopslag Norg besloten moeten hebben voordat men met dat strategisch gasbeleid van start gaat. Ik geef die overweging over de korte termijn en de lange termijn mee. Dit gaat om de korte termijn, dus staat los van het debat dat nog gaat komen.

Dan rond ik nu echt af.

De voorzitter:

Deze nabrander heb ik even toegestaan. Misschien kan de minister nog iets verhelderen.

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

De reden waarom ik echt hoop dat we snel met elkaar kunnen spreken, is dat je zo'n besluit als Norg, dat je weliswaar op de kortere termijn moet nemen, alleen maar verstandig kunt nemen met het oog op wat je daar op de langere termijn mee wil. Dat hangt dan weer samen met hoe we de strategische leveringszekerheid voor Nederland wat betreft gas op de langere termijn zien. Ik snap dat de heer Van den Berg zegt dat dit besluit er snel aankomt. Daar heeft hij ook helemaal gelijk in. Daarom is het van belang dat we echt snel met elkaar die piketpaaltjes goed slaan, want dan kunnen wij samenhangend en coherent de juiste vertalingen maken. Zonder dat eerste gesprek met de Kamer over zo'n belangrijk vraagstuk als het strategische gasbeleid voor de lange termijn, kunnen wij die vertaling niet goed maken. Daarom hebben we scenario's geschetst als basis om met de Kamer over in gesprek te gaan.

De voorzitter:

Dank u wel. Volgens mij is dat alles wat er op dit moment over gezegd kan worden. Dan gaan we met elkaar richting een afronding van dit notaoverleg.

Ik heb de toezeggingen nog met u door te nemen. We hebben er op dit moment één genoteerd. Ik kijk ook eventjes naar de staatssecretaris en de minister om te checken of die klopt.

- Er komt een brief van de minister over de samenhang van beleidsagenda's.

Hebben we dat zo goed begrepen? Ik kijk eerst even naar de minister, zeg ik richting de heer Klos.

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

"De samenhang van de uitvoeringsagenda's". Daarin maken we dan ook het beleidsgat concreet. Dat was een subtoezegging, zal ik maar zeggen, aan een aantal van u. Dat zit daar dan bij. Dat gaat onder andere over energiebesparing, maar de heer Klos vroeg ook nog naar een aantal andere punten. Die maken we dan ook concreet.

De voorzitter:

Dat beleidsgat voegen we daaraan toe. We voegen daar ook energiebesparing aan toe. Dat was volgens mij een toezegging richting mevrouw Van Oosterhout. Dan ben ik nog benieuwd welke termijn we aan deze toezegging mogen koppelen.

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

Er was gevraagd om het voorjaar. Dat hebben we ook toegezegd.

De voorzitter:

Oké, het voorjaar. Dan hebben we 'm compleet. Dan kijk ik nu naar de heer Klos. Wat vindt hij van de toezegging? Wat zou hij graag nog anders willen zien?

De heer Klos (D66):

Volgens mij is de administratie voor deze toezegging nu helemaal in orde, maar er was nog een andere toezegging die voor mij belangrijk is: de minister gaat overleggen met haar Franse collega over hoe zij daar het einde van fossiel in beeld brengen en welk concreet beleid er daarvoor is, en stuurt dan een brief aan de Kamer over wat wij daar in Nederland van kunnen leren. Ik zeg dit ook even namens mevrouw Van Oosterhout, die hier al eerder naar vroeg: dit kan dan al eerder ter sprake komen, in een onderonsje bij de Energieraad, of het kan ter sprake komen bij de COP. Het tijdschema is dus nog niet helder, maar de minister heeft volgens mij ook toegezegd om dat zo vroeg mogelijk te doen.

De voorzitter:

In aanvulling daarop: het staat mij bij dat daar sowieso aan het einde van het jaar op terug zou worden gekomen. Het was ons alleen nog niet duidelijk of dat echt een brief zou zijn, maar dat is dus wel het geval.

Minister Van Veldhoven-van der Meer:

Ik heb gezegd dat ik uiterlijk voor het einde van het jaar met een brief zal komen. Als het eerder kan, doen we het eerder. Ter precisering: mevrouw Van Oosterhout had gezegd dat zij die brief over de samenhang en de beleidsagenda, met het beleidsgat, wil zien voordat het voorjaarspakket er is. Dat is ook de doelstelling. We willen inzichtelijk kunnen maken waar het gat zit, want dan kunnen we tenminste met elkaar besluiten

waar we op willen inzetten.

De **voorzitter**:

Dank u wel voor die aanscherping op de eerste toezegging. We hebben bij dezen dan ook een tweede toezegging toegevoegd richting de heer Klos en eigenlijk ook richting mevrouw Van Oosterhout. Mevrouw Van Oosterhout, is het ook wat u betreft zo compleet? Ik hoor een "ja". Helemaal goed.

Dan hebben we de toezeggingen gehad. Over de moties wordt uiteraard op een later moment gestemd. Ik kijk nog een laatste keer rond; er zijn geen verdere opmerkingen.

Dan zijn we aan het einde gekomen van dit notaoverleg. Ik wil iedereen hartelijk danken: onze bodes, de mensen op de tribune en uiteraard ook de Kamerleden en de bewindspersonen.

Hiermee sluit ik de vergadering.

Sluiting 14.24 uur.